

9^ο Σεμινάριο Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΚΟΤΟΥΣΣΗΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ «ΛΑΪΛΙΑΣ»
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ Ν. ΣΕΡΡΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΚΟΤΟΥΣΣΗΣ
2 - 5 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2010

- A) Χοροί και τραγούδια των Ντόπιων κατοίκων του Ν. Σερρών.
Εισήγηση - Διδασκαλία: Βασίλης Τερζής.
- B) Χοροί και τραγούδια από τη Δυτική Θράκη.
Εισήγηση - Διδασκαλία: Γιάννης Γκορόγιας
- Γ) Χοροί από την Επισκοπή Ανθεμίων (Νάουσα).
Εισήγηση - Διδασκαλία: Σταύρος Λίτος.
- Δ) Χοροί και τραγούδια από το Ν. Καρδίτσας.
Εισήγηση - Διδασκαλία: Γιάννης Καρβούνης.
- Ε) Χοροί από χωριά του Ν. Θεσσαλονίκης (Κύμινα, Χαλάστρα, Ανατολικό, Πεντάλοφος, Νεοχωρούδα, Δρύμος).
Εισήγηση - Διδασκαλία: Γιώργος Καψάλης.
- ΣΤ) Χοροί και τραγούδια από τη Λέρο και την Τήλο.
Εισήγηση - Διδασκαλία: Ρούλα Χατζηκωνσταντίνου - Αντώνης Νταλαρής.

Το σεμινάριο περιλαμβάνει

- Διδασκαλία χορών και τραγουδιών όπως προέκυψαν από επιτόπια έρευνα.
- Παρουσίαση φορεσιών.
- Αναφορές σε πανηγύρια, έθιμα, δρώμενα, τη μουσική και τα τραγούδια.
- Βιβλιογραφία, δισκογραφία και πληροφορίες για επιτόπιες έρευνες.
- Προβολή βίντεο (επιτόπιες καταγραφές).
- Χορήγηση φακέλου, πρακτικών και βεβαίωσης συμμετοχής.
- Ύπνο σε δίκλινα και τρίκλινα δωμάτια, σε ξενοδοχείο στο χώρο του Σεμιναρίου.
- Πρωινό (4) - Μεσημεριανό (3) - Βραδινό (4).
- Κυριακή, Δευτέρα και Τρίτη βράδυ πρακτική εξάσκηση με ζωντανή μουσική από τις διδασκόμενες περιοχές κ.α.
- Η έναρξη του σεμιναρίου και των μαθημάτων θα γίνει το Σάββατο, 2 Ιανουαρίου, στις 5:00 το απόγευμα και η λήξη την Τρίτη 5 Ιανουαρίου, με κεντρικό γλέντι.
- Η διαμονή, τα μαθήματα και οι βραδιές θα πραγματοποιηθούν στα ξενοδοχεία «ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ - ΑΚΡΟΠΟΛ», στο 7^ο χιλιόμετρο Σερρών - Θεσσαλονίκης, στο Λευκώνα Σερρών.
- Η τιμή του σεμιναρίου περιλαμβάνει όλα τα παραπάνω και είναι 270 €.
- Για τον καλύτερο προγραμματισμό του σεμιναρίου παρακαλούμε να δηλώσετε έγκαιρα τη συμμετοχή σας έως τις 28 Δεκεμβρίου 2009.
- Περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων στα μαθήματα και τις βραδιές.

Πληροφορίες και δηλώσεις συμμετοχής: 6977651857 - 2321099980 - 81840

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΚΟΤΟΥΣΣΑΙΩΝ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Η Σκοτούσσα ανήκει στην επαρχία Σερρών και βρίσκεται σε απόσταση 18 km. ΒΔ της πόλης. Έχει έκταση 17 km², υψόμετρο 25m και κλίμα ηπειρωτικό με χαρακτηριστικό τους συχνούς και δυνατούς ανέμους. Το έδαφος είναι πεδινό και εύφορο. Κύρια απασχόληση των κατοίκων είναι η γεωργία, στον καλά αρδευόμενο κάμπο καλλιεργούνται καλαμπόκι, βαμβάκι, ρύζι, ζαχαρότευτλα κ.α. ενώ πολλοί κάτοικοι συμπληρώνουν το εισόδημα τους ως εργάτες, υπάλληλοι, ελεύθεροι επαγγελματίες.

Στην αρχαιότητα η Σκοτούσσα ανήκε στην Οδομαντική επαρχία που κάλυπτε τις σημερινές επαρχίες Σερρών - Νευροκοπίου. Στις αρχές του 5^{ου} αιώνα π.χ. κατοικούνταν από τους Σιριοπαίονες και η χώρα ονομαζόταν Παιονία. Κατά τον Στράβωνα, η πόλη της Σκοτούσσας βρισκόταν «εντός του Στρυμόνος προς αυτώ τω ποταμώ» δηλαδή στην αριστερή όχθη του ποταμού. Ιδρύθηκε από τον ADAEUS το 196 π.Χ. Αυτής της πόλης είναι τα χάλκινα νομίσματα του 2^{ου} αιώνα π.χ. που φέρουν στην μία όψη το κεφάλι του Ηρακλή και στην άλλη το ρόπαλο με την επιγραφή «ΚΟΤΟΥΣΣΑΙΩΝ», δηλαδή Σκοτουσσαίων (Εγκυκλοπαίδεια «Ήλιος» στο λήμμα «Μακεδονία»). Τον 4^ο αιώνα μ.Χ. εντάσσεται από τους Ρωμαίους στο καθεστώς των ελευθέρων πόλεων μαζί με την Θεσσαλονίκη και την Αμφίπολη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Την διάσωση, διάδοση και ίσως την εξέλιξη των παραδόσεων της περιοχής που γεννηθήκαμε και μεγαλώνουμε καθώς και την δημιουργική απασχόληση των κατοίκων της προσπαθούμε να πετύχουμε με τον σύλλογο μας, που ιδρύθηκε το 1981.

Στον σύλλογο λειτουργούν τρία τμήματα χορού, στα οποία συμμετέχουν άτομα ηλικίας από 6 έως 70 ετών μαθαίνοντας χορούς και τραγούδια από ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο, ιδιαίτερα όμως τους τοπικούς της περιοχής μας και του Ν. Σερρών.

Εξχωριστή αναφορά αξίζει στο τμήμα των ενηλίκων, το οποίο με την επαναδραστηριοποίηση και τις εμφανίσεις του διαφήμισε, κάνοντας σε όλη την Ελλάδα γνωστά, την Σκοτούσσα, τους χορούς και τα τραγούδια της περιοχής. Τον Ιούλιο του 1999 η ίδια ομάδα παρουσιάστηκε στο Θέατρο «Δόρα Στράτου» στα πλαίσια του 13^{ου} Συνεδρίου της διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (Δ .Ο. Λ. Τ.) ενώ τον Ιούλιο του 2003 παρουσιάστηκε στο ίδιο θέατρο παίρνοντας μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα 50 χρόνια από την ίδρυση του Θεάτρου.

Πρωτοπορία για τα δεδομένα του νομού αποτελεί η διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων, με θέμα τον ελληνικό παραδοσιακό χορό, με την συμπαράσταση και συνεργασία και άλλων φορέων όπως της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Σερρών του Δήμου Σκοτούσσης και του Λαογραφικού Ομίλου Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς Ν. Σερρών.

Σημαντικότερο τοπικό εμπορικό, οικονομικό και πολιτισμικό γεγονός είναι η μεγάλη εμποροπανήγυρη στο 1^ο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου με την ευκαιρία της θρησκευτικής εορτής της Γέννησης της Θεοτόκου. Ένα πανηγύρι που ξεκίνησε δεκάδες χρόνια πριν και φτάνοντας έως της μέρες μας συνδυάζει πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων, παραδοσιακών καλλιτεχνικών σχημάτων και συνηθειών, με αποκορύφωμα την παραδοσιακή πάλη.

Πολιτιστικός Σύλλογος Σκοτουσσαίων
Σκοτούσσα Σερρών
Σέρρες τ. κ. 62100

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ «ΛΑΪΛΙΑΣ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Ομήρων 18, Σέρρες Τ.Κ 62123, τηλ/fax 2321058100
info@lailias-vlaxoi.gr www.lailias-vlaxoi.gr

Λαϊλιάς. «Το μεγάλο θέρετρο των Σερρών»

Όταν το 17^ο αιώνα (1668) ο τούρκος περιηγητής Εβλιά (ή Εβλιγιά) Τσελεμπί αφιέρωνε στο περιηγητικό του σύγγραμμα ένα ολόκληρο κεφάλαιο, με τίτλο «Έπαινος του μεγάλου θέρετρου των Σερρών», αναφερόμενος στο ασύγκριτο φυσικό κάλλος του και το κλίμα, δεν είχε άδικο.

«Το θέρετρο αυτό» γράφει «είναι διάσημο σε όλη την Ρούμελη, την Αραβία και την Περσία». Είναι τόπος με λαμπρό κλίμα, αληθινός θελξικάρδιος παράδεισος, ανώτερος του οποίου δεν υπάρχει.

Συνδεδεμένος με θρύλους και ιστορίες, ο Λαϊλιάς αποτελεί ένα από τα ορεινά συμπλέγματα της Ανατολικής Μακεδονίας και μάλιστα το πλέον όμορφο και αγαπητό, ενώ δεν άφησε ασυγκίνητο ούτε τον Γάλλο πρόξενο και περιηγητή Cousinery, ο οποίος όταν επισκέφθηκε τα Σέρρας, το 1814, αφιέρωσε πολλές σελίδες για να πλέξει το εγκώμιο του μαγευτικού ομώνυμου δάσους.

Περίπου μια δεκαετία πριν το ταξίδι του, οι βλαχόφωνοι, οι οποίοι έφθασαν και εγκαταστάθηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών από τα ξακουσμένα βλαχοχώρια Αβδέλλα, Γράμμουστα, Περιβόλι και Σαμαρίνα -εξ αιτίας των διωγμών που εξαπέλυσαν εναντίον τους οι Τούρκοι κατακτητές- στέρησαν στα χαμηλότερα και ηπιότερα επίπεδα του όρους χτίζοντας οικισμό, «τα Βλάχικα Καλύβια», όπου τους μήνες του θέρους (στο ενδιάμεσο διάστημα από τις εορτές του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Δημητρίου) είχαν ως κύρια απασχόληση τους την κτηνοτροφία.

Δεν είναι λίγες ο φορές που μεγαλούργησαν, προς χάριν της ελευθερίας, και αναδείχθηκαν σε πρωταγωνιστές ιστοριών θυσίας και υπερασπιστές των ελλαδικών ιδανικών, ταυτόχρονα με την απελευθέρωση της σερραϊκής γης (1913) και εν συνεχεία στον Α! Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) έως και την έναρξη του Β! Παγκοσμίου Πολέμου (1940-1944), στην διάρκεια του οποίου (το 1941) οι Βούλγαροι καταστρέψανε εκ θεμελίων - για άλλη μια φορά - την κοινότητα τους.

Λαογραφικός Όμιλος Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς» Ν. Σερρών

Το 1985 αφού η επιθυμία ωρίμασε σκέψεις και διαθέσεις, πολλοί από τους επιζήσαντες βλαχόφωνους του δάσους και οι απόγονοι τους ίδρυσαν τον Λαογραφικό Όμιλο Βλάχων & Φίλων «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. Σερρών.

Στις χορευτικές του ομάδες 250 και πλέον χορευτές γνωρίζουν την μουσικοχορευτική παράδοση των βλαχοφώνων Σερραίων αλλά και ολόκληρης της Ελλάδος.

Τα παιδιά της μεγάλης χορευτικής του ομάδας έχουν αναλάβει, για έβδομη συνεχόμενη χρονιά, την **παραγωγή ραδιοφωνικής εκπομπής**, αφιερωμένης στην ελληνική παραδοσιακή μουσική και το δημοτικό τραγούδι.

Συγκροτήθηκε ομάδα με σκοπό τη συλλογή, καταγραφή και ταξινόμηση στοιχείων, που αφορούν την παράδοση των βλαχοφώνων του νομού αλλά και την ντόπια σερραϊκή παράδοση, για την οποία είναι γνωστό ότι αποτελεί ανεκτίμητο κεφάλαιο της ελληνικής. Αποτέλεσμα αυτής της πρωτοβουλίας είναι και η παραγωγή **τεσσάρων αρχαικών CDs**, ένα εκ των οποίων διατίθεται από τα γραφεία του Ομίλου στο κοινό, απολαμβάνοντας τα νταούλια και τους ζουρνάδες, που πρωταγωνιστούν σε κάθε αυθεντικό σερραϊκό γλέντι. Με ένα δεύτερο CD θα αποδοθεί ο απαιτούμενος φόρος τιμής στους βλαχοφώνους προγόνους και όσα κληροδότησαν ως μουσική παρακαταθήκη.

Ο Όμιλος «Λαϊλιάς» **συντηρεί ιματιοθήκη** με εκατοντάδες φορεσιές (πολλές εκ των οποίων αυθεντικές) που συνεχώς εμπλουτίζεται και ανανεώνεται. Σ' αυτήν συμπεριλαμβάνονται και οι μοναδικής ομορφιάς και ιστορικής αξίας ανδρική και γυναικεία βλάχικη φορεσιά του Ν. Σερρών.

Ας σημειωθεί ότι χάρη στην αγάπη για το ομώνυμο όρος των πατέρων και της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, ο Όμιλος έχει καθιερώσει ως θεσμό στη συνείδηση όλων την διοργάνωση (από ιδρύσεως του) διήμερων εκδηλώσεων στην καρδιά του δάσους του Λαϊλιά, **την γιορτή του δεκαπενταύγουστου** με την συμμετοχή πολιτιστικών συλλογών από διάφορα μέρη της Ελλάδος. Επίσης έχει θεσμοθετήσει άλλες δύο εκδηλώσεις κατά την διάρκεια του έτος, η πρώτη το φθινόπωρο με την επωνυμία **«Βράδια Παράδοσης»** και η δεύτερη το **«Χορευτικό Πανόραμα»** την περίοδο της άνοιξης. Στις παραπάνω εκδηλώσεις πρέπει να προσθέσουμε και την **«Γιορτή της μητέρας»** που διοργανώνει κάθε χρόνο την αντίστοιχη ημέρα.

Έχει πάρει μέρος σε εκατοντάδες εκδηλώσεις στο εσωτερικό από τις οποίες ξεχωρίζουν οι συμμετοχές στο 39^ο Φεστιβάλ Λευκάδας, στο 13^ο Συνέδριο της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης στην Αριδαία, οι δύο εμφανίσεις στο ιστορικό θέατρο της Δόρα Στράτου τον Ιούλιο του 2000 και 2003 με κάλυψη της εκδήλωσης από το κρατικό τηλεοπτικό κανάλι και δορυφορική μετάδοση σε ολόκληρη την ομογένεια και το εσωτερικό.

Κάθε χρόνο ταξιδεύει στο εξωτερικό, συμμετέχοντας σε πανευρωπαϊκά και παγκόσμια φεστιβάλ πρεσβευτής του ελληνικού πολιτισμού και πνεύματος.

Αποτέλεσμα όλων είναι η δημιουργία μιας σωστής παρέας. Τα παιδιά του «Λαϊλιάς» μέσα από ένα οικογενειακό κλίμα συγκινούνται και συγκινούν, έχοντας ως μέσο την παράδοση, γεγονός που δεν περνά απαρατήρητο από καμία εκδήλωση και εμφάνιση τους.

Πρόεδρος του Ομίλου είναι ο Κων/νος Σιαπαρδάνης και δάσκαλος χορού ο Βασίλης Τερζής.

A) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Βασίλης Τερζής

1. Εισαγωγή

Με την ανακοίνωση αυτή γίνεται μια προσπάθεια να αναφερθούν ορισμένα από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, αποτέλεσμα μιας δεκαεξαετούς έρευνας που συνεχίζεται ακόμα και που αφορά τη μουσικοχορευτική παράδοση των ντόπιων κατοίκων του Ν. Σερρών.

Η έρευνα, η συλλογή και η καταγραφή των πληροφοριών έγινε με τη μέθοδο της επιτόπου παρατήρησης, τη συμμετοχή σε κοινές εκδηλώσεις, πανηγύρια και έθιμα, τις προφορικές και γραπτές συνεντεύξεις (ερωτηματολόγιο) και την παρακολούθηση σχετικής βιβλιογραφίας.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ήταν από τα πρώτα κιόλας βήματα της εντυπωσιακά. Σήμερα θαυμασμό προκαλεί ο λαογραφικός πλούτος της περιοχής, η ποικιλομορφία, το ιδιαίτερο ύφος και ο μεγάλος όγκος των στοιχείων που έχουν συγκεντρωθεί.

Γεγονός είναι ότι τα τραγούδια, οι χοροί, οι μελωδίες, οι ενδυμασίες, τα ήθη - έθιμα και οι συνήθειες των ντόπιων Σερραίων κατοίκων δεν περικλείουν απλώς μια παράδοση γενεών, αλλά μια μακραίωνη ιστορική ενότητα που φθάνει ως σήμερα.

2. Νομός Σερρών Γεωγραφία - Ιστορία

Ο νομός Σερρών, με έκταση 4.300.000 στρεμμάτων, βρίσκεται στην Αν. Μακεδονία (Διοικητικά στην Κεντρική) ανάμεσα στους νομούς Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Δράμας και Καβάλας. Βόρεια συνορεύει με την Βουλγαρία με την οποία και επικοινωνεί μέσω του τελωνείου του Προμαχώνα. Διαρρέετε από τον ποταμό Στρυμόνα, ο οποίος μαζί με τη λίμνη της Κερκίνης (σημαντικότατο και πλούσιο υδροβιότοπο) αποτελούν τους ζωτικούς υδροφόρους πόρους για την πεδιάδα των Σερρών.

Αρχαιολογικά ευρήματα αναδεικνύουν την περιοχή ως μία από τις πλέον πυκνοκατοικημένες και με ανεπτυγμένο πολιτισμό περιοχές της Μακεδονίας. Κατοικήθηκε από την παλαιολιθική εποχή, ενώ κατά τη διάρκεια της τρισεχλιετούς ιστορίας της, πλήθος λαών και φυλών βρέθηκε στα εδάφη της.

Ιστορικά αναφέρεται, ως πρώτη φυλή που κατοίκησε την περιοχή των Σερρών, αυτή των Πελασγών. Ακολούθησε η μεγάλη φυλή των Θρακών και λίγο αργότερα οι Παίονες, Σιροπαίονες, Παίοπλοι, Ηδωνοί, Οδομαντοί, Οδρύσιοι, Σάτραι, Σίντοι, Αγριάνες, Ζηλαίοι, Δόβηρες, Βύσοι, Παναίοι και Δρώοι.

Αν και αυτόνομα κράτη με ξεχωριστό βασιλιά στην αρχή, αργότερα (τον 5^ο π.χ. αιώνα) επί Φιλίππου Β΄ του Μακεδόνα εντάχθηκαν σε μια ενιαία διοίκηση και ακολούθησαν (Παίονες και Αγριάνες) τον Μέγα Αλέξανδρο στην υπερπόντια εκστρατεία του.

Από το 147 π.χ. η περιοχή των Σερρών περιέρχεται στους Ρωμαίους και η Αμφίπολη ορίζεται πρωτεύουσα ενός εκ των τεσσάρων επαρχιών της Μακεδονίας.

Στα βυζαντινά χρόνια επήλθε οριστική συγχώνευση των διαφόρων φυλών και η περιοχή αποτελεί πλέον την Ζ΄ επαρχία του βυζαντινού κράτους.

Ο χώρος αποτελεί στόχο αλλόφυλων λαών (Βουλγάρων, Φράγκων, Σέρβων, Τούρκων) και αρχίζει μια σειρά επιδρομών, κατακτήσεων και επανακτήσεων, μέχρι την οριστική πτώση του Βυζαντίου και τη δημιουργία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μετά την εθνική επανάσταση του 1821 και στα μέσα του 19^{ου} αιώνα όπως ολόκληρη η Μακεδονία έτσι και ο Ν. Σερρών δέχεται τη σλαβική επιβουλή, με την δημιουργία της βουλγαρικής Εξαρχίας, το όργιο προπαγάνδας και τη βία των κομιτατζήδων.

Στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο όσο ο τουρκικός στρατός υποχωρεί το μεγαλύτερο μέρος του νομού καταλαμβάνεται από τους Βουλγάρους, έως στις 29 Ιουνίου του 1913 ημερομηνία απελευθέρωσης της πόλης των Σερρών.

Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα καταλαμβάνουν (το 1916) την περιοχή μέχρι την ανακατάληψη των Σερρών στις 21 Σεπτεμβρίου 1918.

Με την Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 φθάνουν στο νομό κύματα Ελλήνων προσφύγων από τον Πόντο, την Ιωνία και τη Θράκη. Ακολουθεί το 1924 η ανταλλαγή των πληθυσμών και μετά 541 χρόνια οι Τούρκοι φεύγουν από την περιοχή. Ήδη από το 1770 βλαχόφωνοι Έλληνες εγκαθίστανται στο νομό προερχόμενοι από τη Δ.. Μακεδονία και την Ήπειρο.

Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο γράφεται μια πραγματική εποποιία στα Οχυρά του Ρούπελ. Τελικά τα γερμανικά στρατεύματα καταλαμβάνουν την Αν. Μακεδονία και την παραδίδουν στους Βούλγαρους που εγκαθιδρύουν κράτος κατοχής σκληρότερο από κάθε άλλη φορά. Θάνατοι, λεηλασίες, βασανιστήρια, βιασμοί, φυλακίσεις, εξορίες και η πείνα είναι λίγα από τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τον αφανισμό των Ελλήνων και της εθνικής τους συνείδησης. Δραστηριοποιείται το κίνημα Εθνικής Αντίστασης και η συμμαχική νίκη υποχρεώνει τους Βουλγάρους να εγκαταλείψουν τα ελληνικά εδάφη στις 10-20 Οκτωβρίου 1944. Τον Μάρτιο του 1945 οι Σέρρες απελευθερώνονται, αλλά ο εμφύλιος σπαραγμός έχει ήδη αρχίσει.

Το 1950 ξεκινά μια νέα περίοδος ειρηνικής αναδημιουργίας.

3. Πληθυσμός

Μέσα σε αυτήν την τρισχιλιετή πορεία οι κάτοικοι του νομού Σερρών συμβίωσαν και συγκατοίκησαν, άλλοτε αρμονικά και άλλοτε δια της βίας, με τους βόρειους γείτονες τους.

Σήμερα στην περιοχή συναντά κανείς έναν μεγάλο αριθμό Θρακών, Μικρασιατών, Ποντίων, Βλαχοφώνων και Σαρακατσαναίων. Οι κοινωνικές αυτές ομάδες δρώντας ως δότες αλλά και δέκτες επηρέασαν, επηρεάζουν και διαμορφώνουν το πολιτισμικό επίπεδο του νομού, δημιουργώντας παράλληλα ένα αντίστοιχο μωσαϊκό πολιτισμικών στοιχείων, πολιτιστικών χαρακτηριστικών, ηθών - εθίμων, συνηθειών και τρόπων ζωής.

Σήμερα ο ρόλος των κοινωνικών αυτών ομάδων κρίνεται σημαντικότερος στα πλαίσια της λαϊκής παράδοσης του νομού, παράλληλα όμως υπάρχει και ο μεγάλος αριθμός των γηγενών Σερραίων κατοίκων, των οποίων η κληρονομιά και προσφορά είναι πλούσια και ανεκτίμητη. Μια κληρονομιά που στους περισσότερους είναι άγνωστη και δυστυχώς για αρκετούς ανυπόληπτη.

4.1 Πολιτισμική και γεωγραφική διαίρεση των Ντόπιων κατοίκων του Ν. Σερρών

Τα αποτελέσματα της έρευνας αφορούν κυρίως κινητικά και μουσικά μοτίβα (χορούς και μελωδίες), τραγούδια, ήθη και έθιμα, λαϊκά δρώμενα, συνήθειες, ενδυματολογικές παρατηρήσεις, τοπικά πανηγύρια και γιορτές. Τα στοιχεία αυτά ενταγμένα καταρχήν μέσα σε ένα ευρύ κοινό πολιτιστικό πλαίσιο βοήθησαν κατόπιν συγκριτικής μελέτης στη γεωγραφική, πολιτισμική και πολιτιστική διαίρεση των αυτοχθόνων αυτών πληθυσμών (ντόπιων) σε περιοχές. Η διαίρεση αυτή βοηθά, κατά τη γνώμη μου, την ερευνητική διαδικασία και την καλύτερη καταγραφή, συλλογή, ταξινόμηση και αξιολόγηση των στοιχείων που αφορούν την ντόπια σεραϊκή παράδοση.

4.2 Πολιτισμική - Πολιτιστική Διαίρεση

A) Περιοχή Σιδηροκάστρου - Ηράκλειας. Περιλαμβάνει την περιοχή που περικλείεται από τον οδικό άξονα Βυρώνιας - Μελενεγκιτσιού, και τα χωριά πλησίον της Ηράκλειας.

B) Περιοχή Νιγρίτας (Επαρχία Βισαλτίας)

Γ) Τα Νταρνακοχώρια (ανατολικά της πόλης των Σερρών Ν. Σούλι, Χρυσό, Πεντάπολη, Άγιο Πνεύμα και Εμμανουήλ Παπάς).

Δ) Περιοχή του Παγγαίου (στα νοτιοανατολικά σύνορα του νομού με Δράμα - Καβάλα)

Ε) Το ορεινό τμήμα του Νομού με τα χωριά του δάσους του Λαϊλιά, Άνω και Κάτω Ορεινή, Ξηρότοπος, Αχλαδοχώρι, Καρυδοχώρι.

ΣΤ) Στο διαχωρισμό αυτόν προσθέτουμε και έναν αξιόλογο πληθυσμό των Ρομ (Ρομά) που κατοικούν διάσπαρτα στον Νομό, είτε σε ολόκληρες κοινότητες - χωριά είτε σε ξεχωριστούς μαχαλάδες - οικισμούς - γειτονιές. Σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες ανακαλύπτει κανείς πολλά στοιχεία της πλούσιας και ποικιλόμορφης μουσικοχορευτικής παράδοσης του Νομού Σερρών, για την οποία οι Ρομά αποτέλεσαν (αποδεδειγμένα) τον κύριο φορέα διάσωσης, διάδοσης αλλά και εξέλιξης για πάρα πολλά χρόνια.

5. Μουσικά όργανα

Τα μουσικά όργανα που χρόνια τώρα διασκεδάζαν, διασκεδάζουν και συνοδεύουν τους Σεραϊούς σε κάθε φάση της ζωής τους είναι κατά κύριο λόγο οι ζουρνάδες και τα νταούλια. Μια χαρακτηριστική τοπική ορχήστρα (όργανα, κομπανία, ζυγιά, γύφτοι) αποτελείται από δύο ζουρνάδες και ένα νταούλι. Ο 1^{ος} ζουρνάς, μάστορας ή πριμαδόρος, παίζει την βασική μελωδία και κάνει τα γυρίσματα και ο 2^{ος}, ο μπασαδόρος, συνήθως κρατά το ισοκράτημα και ελάχιστες φορές ακολουθά στη μελωδία τον 1^ο. Σε γνωστά πανηγύρια και γιορτές, ακόμη και σήμερα, όταν υπάρχει μεγάλη συμμετοχή από τον κόσμο και εκτεταμένη (χρονικά) διάρκεια στο γλέντι, παίζουν τρεις και παραπάνω ζουρνάδες ταυτόχρονα μαζί με δύο έως πέντε νταούλια.

Σε πιο περιορισμένη έκταση και ιδιαίτερα στο ορεινό τμήμα του Νομού υπάρχει η γκάιντα που συνοδεύονταν από νταχαρέδες - νταϊρέδες παλαιότερα και στα νεότερα χρόνια από το νταούλι. Σε ορισμένα χωριά επίσης υπήρχαν μακεδονικές λύρες και νταχαρέδες (Ποντισμένο).

Ξακουστοί οι οργανοπαίκτες (ζουρνατζίδες και νταουτζίδες) από την Ηράκλεια (Τζουμαγιά), το Φλάμπουρο, την Ανθή, το Σιδηρόκαστρο, όπου ακόμα και σήμερα μπορεί κανείς να βρει αξιόλογα ζευγάρια από παλαιότερους και νεότερους μουσικούς. Γκαϊτατζίδες υπήρχαν κατά κύριο λόγο στον Ξηρότοπο, την Άνω και Κάτω Ορεινή ενώ άτομα που έπαιζαν μακεδονική λύρα κυρίως στο Ποντισμένο.

Στην εποχή μας τα άτομα που ασχολούνται με την γκάιντα και την μακεδονική λύρα είναι ελάχιστα ενώ ζουρνά παίζουν πολλοί ακόμα, με τους νεότερους και καινούργιους όμως να αγνοούν τις παλιές μελωδίες και χορούς και να προσαρμόζουν περισσότερο σύγχρονα τραγούδια ιδίως από το λαϊκό και λαϊκοδημοτικό ρεπερτόριο.

6. Ρυθμική αγωγή

Η ρυθμική αγωγή που συναντά κανείς στα τραγούδια, τις μελωδίες και τους χορούς των ντόπιων κατοίκων του Ν. Σερρών είναι.

- 1) 7/8α 3+2+2 (όπως καλαματιανός)
- 2) 7/8β 3+2+2 (όπως ράικος, σύρε-σύρε, τρεχάτος)
- 3) 7/8β με γύρισμα σε 4/8 γρήγορο
- 4) 7/8γ 2+2+3 (όπως κόρη Ελένη)
- 5) 7/8δ 3+2+2 (όπως μαντηλάτος)
- 6) 4/8 αργό
- 7) 4/8 γρήγορο ή 2/4
- 8) 4/8 αργό με γύρισμα σε 4/8 γρήγορο ή 2/4
- 9) 5/8 με γύρισμα σε 7/8β
- 10) 9/8 2+2+2+3

Εκτός των τραγουδιών, των μελωδιών και των χορών που αντιστοιχούν στους παραπάνω ρυθμούς, υπάρχει ένας τεράστιος όγκος οργανικών καθιστικών μελωδιών και επιτραπέζιων τραγουδιών που δεν ακολουθούν ως γνωστών καμία ρυθμική αγωγή.

7.1 Χοροί που θα διδαχθούν

- 1) Ναστρίτζι (Κοίμηση)
- 2) Ένα κι ένα (Βαμβακόφυτο, Σκοτούσσα, Μελεγκίτσι - Χαρωπό)
- 3) Γκάιντα βασί (Κοίμηση - Ν. Πετρίτσι - Φλάμπουρο)
- 4) Μοναστήρ Χαβασί (Δημητρίτσι - Ξηρότοπος)
- 5) Αρναούτα (Σκοτούσσα)
- 6) Μπαϊντούσκα (Σιδηρόκαστρο - Σκοτούσσα - Μελενεγκίτσι - Βαμβακόφυτο)
- 7) Ορμανλί (Σκοτούσσα - Βαμβακόφυτο)
- 8) Αϊντίν (Φλάμπουρο - Ανθή)
- 9) Καμπάνα μωρέ Μήτρο (Ν. Πετρίτσι - Μελεγκίτσι - Αν. Ορεινή)
- 10) Σελιανίκ (Σιδηρόκαστρο)
- 11) Ντόπιος Καρσιλαμάς
- 12) Τσουράπκες (Χαρωπό)
- 13) Δράμσκο (Σιδηρόκαστρο - Σκοτούσσα)
- 14) Αράπ Χαβασί (Ηράκλεια - Σκοτούσσα)

7.2 Λίγα λόγια για τους χορούς

1) Ναστρίτζιλι ή Ναστρίζι. Ο πιο διαδεδομένος και αγαπητός σκοπός των κατοίκων του νομού, ιδιαίτερα της περιοχής Σιδηροκάστρου - Ηράκλειας. Πολλοί ονομάζουν έτσι το γρήγορο μέρος του χορού Γκάνιντα βασί. Έχουν καταγραφεί πολλές μουσικές και κινητικές παραλλαγές, οι οποίες αφορούν το ύψος, το στυλ και τον τονισμό των βημάτων. Αποτελεί τη βάση και το γύρισμα στο δεύτερο μέρος πολλών χορών στο Ν. Σερρών. Σχεδόν κάθε οργανοπαίκτης έχει τη δική του αγαπημένη μουσική ενώ ακολουθεί μια σειρά από μελωδίες μεγάλης διάρκειας πάνω στον ίδιο χορό. Καλοί χορευτές έχουν την ευκαιρία να επιδείξουν τις χορευτικές τους ικανότητες, εκτελώντας περίτεχνες και πολύπλοκες φιγούρες. Μουσικό μέτρο 7/8β.

2) Ένα κι ένα. Τραγούδι και χορός της περιοχής Χαροπού - Βαμβακόφυτου - Σκοτούσσας - Κοίμησης. Το τραγούδι είναι εύθυμο, η μουσική του όμως αρκετά μονότονη. Έτσι όταν δεν τραγουδιέται αλλά χορεύεται μονάχα με την συνοδεία οργάνων, έχει μικρή διάρκεια. Μουσικό μέτρο 7/8δ.

3) Γκάνιντα βασί. Χορός και μελωδία που συναντάμε σε ολόκληρη τη Μακεδονία. Στο νομό Σερρών είναι ίσως ο πιο αγαπημένος σκοπός των κατοίκων του. Μεικτός χορός με αργό και γρήγορο μέρος. Παρουσιάζεται με πάρα πολλές παραλλαγές τόσο στο μουσικό όσο και στο κινητικό μοτίβο. Ήδη έχουν καταγραφεί επτά διαφορετικοί τρόποι εκτέλεσης του χορού στο νομό. Γκάνιντα Φλάμπουρου, Ν. Πετριτσίου, Βαμβακοφύτου, Σκοτούσσας, Ορεινής, Χαροπού, Σιδηροκάστρου. Μουσικό μέτρο 4/8 αργό ή 4/4 & 4/8 γρήγορο ή 2/4.

4) Μοναστήρ χαβασί ή Κράι Μοναστήρ. Τραγούδι, μελωδία και χορός ο οποίος ξεκινώντας από το βόρειο άκρο του νομού (περιοχή Ν. Πετριτσίου) χορεύεται σήμερα στο μισό σχεδόν νομό, μέχρι το Φλάμπουρο και το Δημητρίτσι, Αν και η μελωδία παραμένει η ίδια, ο χορός διαφοροποιείται σημαντικά από χωριό σε χωριό, φαινόμενο συνηθισμένο στο Ν. Σερρών. Ξεχωρίζουν πέντε κινητικά μοτίβα, των περιοχών Ν. Πετριτσίου, Βαμβακόφυτου, Ορεινής, Δημητρίτσου και Φλάμπουρου. Μουσικό μέτρο 7/8β.

5) Αρναούτα ή Αρναούτ χαβασί. Χορεύεται από τους κατοίκους της Σκοτούσσας, οι οποίοι τον ονομάζουν Αρναούτ χαβασί. Στο Βαρώσι Σιδηροκάστρου και σε άλλα χωριά, όπως την Καρπερή, είναι γνωστός ως Μπαϊντούσκα. Με το όνομα μισή Μπαϊντούσκα συναντάται στο Ν. Πετρίτσι, ενώ στη Βέργη ως Αρναούτο, με εντελώς διαφορετικό κινητικό μοτίβο. Μουσικό μέτρο 7/8β.

6) Μπαϊντούσκα. Στο νομό Σερρών η μπαϊντούσκα μεταβάλλεται κινητικά σχεδόν από χωριό σε χωριό (μπαϊντούσκα Βαμβακοφύτου, Σκοτούσσας, Μελεγκιτσίου, Χαροπού κ.α). Ορισμένες φορές ανάλογα με το χωριό διαφέρει και η μελωδία. Μοναδικό και ιδιαίτερο τοπικό γνώρισμα, ειδικά στην περιοχή της Ηράκλειας, αποτελεί ο επτάσημος ρυθμός της μουσικής. Μουσικό μέτρο 7/8 ή 5/8).

7) Ορμανλί ή Ουρμανλί. Παλιά ονομασία του χωριού Δασοχώρι από την τούρκικη λέξη Ορμάν που θα πει δάσος. Αγαπητός χορός ιδιαίτερα στο Βαμβακόφυτο, Μελεγκίτσι, και Σκοτούσσα, όπου χορεύεται σε κάθε κοινή εκδήλωση ακόμη και σήμερα. Οι μικρές αλλά σημαντικές διαφορές στην εκτέλεση του κινητικού μοτίβου χαρακτηρίζουν την καταγωγή του χορευτή. Μουσικό μέτρο 9/8.

8) Αϊντίνι ή Αϊντίν ή Αϊντούνα . Χορός των Ρομά του νοτίου άκρου του νομού. Στο Φλάμπουρο και την Ανθή είναι ο αγαπημένος σκοπός τους μαζί με την Γκάνιντα. Σαν Αϊντίν ή Αϊντούνα το βρίσκουμε στην Ανθή και στο Νεοχώρι αντίστοιχα. Το κινητικό του μοτίβο μοιάζει με το Ορμανλί, την Καμπάνα Δημητρούλα και το Τένγκουρι. Ωστόσο, η αντιστοιχία του μουσικού μέτρου με το κινητικό μοτίβο διαφέρει, γεγονός που του προσδίδει το ιδιαίτερο χρώμα. Χρειάζεται μεγάλη προσοχή κατά την απόδοση του, προκειμένου να διατηρηθεί το ύφος της περιοχής και να μην ταυτιστεί με το Ορμανλί και την Καμπάνα Δημητρούλα. Μουσικό μέτρο 9/8.

9) Καμπάνα Δημητρούλα ή Καμπάνα μωρέ Μήτρο. Μελωδία, χορός και παλιό τραγούδι που συναντάται στα βόρεια του νομού. Στα τρία χωριά, Ν. Πετρίτσι, Μελεγκίτσι και Ορεινή, διαπιστώνονται τρία εντελώς διαφορετικά κινητικά μοτίβα με την ίδια ακριβώς μελωδία και τραγούδι. Μουσικό μέτρο 9/8.

10) Σελιανίκ ή Σελενίκ ή Σελινίκ. Με αυτό το όνομα και με ιδιαίτερο κινητικό μοτίβο χορεύεται από τους κατοίκους που διαμένουν στο Βαρώσι (συνοικισμός του Σιδηροκάστρου). Συναντιέται και ως Σελενίκ και Σελινίκ με ξεχωριστό τρόπο χορευτικής εκτέλεσης στην επαρχία Βισαλτίας. Στο Φλάμπουρο και την Ανθή η μελωδία Σελιανίκ αποτελεί μουσικό γύρισμα πάνω στη μελωδία του Αϊντίν. Εικάζεται ότι η ονομασία του χορού προέρχεται από το «Θεσσαλονίκη». Μουσικό μέτρο 9/8.

11) Ντόπιος καρσιλαμάς. Ρυθμός διαδεδομένος σε όλη τη ντόπια μουσικοχορευτική παράδοση και ιδιαίτερα στους Ρομά του Ν. Σερρών. Αν και καρσιλαμάς, στο Φλάμπουρο και την Ανθή χορεύεται συνήθως σε κύκλο αλλά και σε ζευγάρια πιασμένα από το δεξί χέρι. Σαν σκοπός του γάμου χορεύεται και σε ευθείες (πατινάδα). Μουσικό μέτρο 9/8.

12) Τσουράπκες. Παραφθορά της λέξης «Τσουράπια», Χορός διαδεδομένος σε όλη τη Μακεδονία ιδιαίτερα στο κεντρικό και ανατολικό της τμήμα. Χορεύεται σε ολόκληρο το Ν. Σερρών. Στο χωριό Χαρωπό συναντάτε με ένα ιδιαίτερο κινητικό μοτίβο που προσεγγίζει κινήσεις από τον Ντόπιο Καρσιλαμά και το Σελιανίκ. Μουσικό μέτρο 9/8.

13) Δράμσκο ή Δράμα βασί ή Δράμαλι χαβασί ή Δράμα χορός. Μελωδία και χορός διαδεδομένος στη Σκοτούσσα και το Σιδηρόκαστρο με διαφορετικό όμως κινητικό μοτίβο στις δύο αυτές περιοχές. Ως Δράμσκο το βρίσκουμε στο Σιδηρόκαστρο στη συνοικία Βαρώσι όπου είναι μεικτός χορός, με ρυθμό που επιταχύνεται ελαφρά προς το τέλος. Η ίδια μελωδία συναντιέται ως Δράμαλη χαβασί και Δράμα βασί στην περιοχή Σκοτούσσας, εκεί χορεύεται μονάχα από άντρες με αργό και σταθερό ρυθμό. Μουσικό μέτρο 4/8.

14) Αράπ χαβασί Μελωδία και χορός διαδεδομένος στην περιοχή Ηράκλειας και ιδιαίτερα στα χωριά Κοίμηση και Σκοτούσσα. Στις μέρες μας το ονομάζουν και Αραπάκι, ενώ μέσα στην Ηράκλεια παρατηρείται μικρή διαφοροποίηση στην μουσική και εντελώς διαφορετικό κινητικό μοτίβο. Μουσικό μέτρο 4/8 αργό ή 4/4 & 4/8 γρήγορο ή 2/4.

8. Πανηγύρια - Έθιμα - Λαϊκά δρώμενα

Π Ι Ν Α Κ Α Σ

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΤΟΠΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΣ
1	5 Ιανουαρίου	Αγγίστα	Κουρμπάνι (Αγελάδα)
2	7 Ιανουαρίου	Άνω Ορεινή	Παραδοσιακό Καρναβάλι
3	7 Ιανουαρίου	Αγριανή	Κουρμπάνι (Αγελάδα)
4	7 Ιανουαρίου	Μονοκκλησιά	Βρεξούδια
5	8 Ιανουαρίου	Μονοκκλησιά	Έθιμο της Μπάμπως
6	8 Ιανουαρίου	Ν. Πέτρα	Έθιμο της Μπάμπως
7	18 Ιανουαρίου	Μονοκκλησιά	Ημέρα των αντρόγνων
8	17 - 18 - 19 Ιανουαρίου	Αγία Ελένη	Αναστενάρια
9	Δευτέρα πριν την Κ. Δ	Αγ. Ελένη	Καλόγερος - Λύρες
10	Παραμονή Καθαρής Δευτέρας	Φλάμπουρο	Παραδοσιακό Καρναβάλι (Μπαμπούγερα)
11	Παραμονή Καθαρής Δευτέρας	Εμμανουήλ Παπάς	Φωτιές - Κούσσασι ή Μάτιασμα
12	Παραμονή Καθαρής Δευτέρας	Άγιο Πνεύμα	Φωτιές - - Κάψιμο του Ψήλου
13	Παραμονή Καθαρής Δευτέρας	Αγριανή	Παραδοσιακός Γάμος
14	Παραμονή Καθαρής Δευτέρας	Βαμβακόφυτο	Παραδοσιακό Καρναβάλι (Μπαμπούγερα)
15	Καθαρά Δευτέρα	Φλάμπουρο	Παραδοσιακό Καρναβάλι (Μπαμπούγερα)
16	Καθαρά Δευτέρα	Ποντισμένο	Παραδοσιακό Καρναβάλι - Κετσέκια
17	Καθαρά Δευτέρα	Βαμβακόφυτο	Παραδοσιακό Καρναβάλι (Μπαμπούγερα)
18	Καθαρά Δευτέρα	Ανθή	Παραδοσιακό Καρναβάλι (Μπαμπούγερα)
19	Καθαρά Δευτέρα	Σκοτούσσα	Γλέντι με ζουρνάδες
20	Καθαρά Δευτέρα	Πεντάπολη	Γλέντι με ζουρνάδες
21		Πεντάπολη	Κάψιμο του Ιούδα
22	Πέμπτη μετά το Πάσχα	Αν. Ορεινή	Γυρνούν τις εικόνες
23	Πέμπτη μετά το Πάσχα	Μελεγκίτσι	Γυρνούν τις εικόνες
24	Ζωοδόχου Πηγής	Βαμβακόφυτο	Γλέντι με ζουρνάδες
25	Ζωοδόχου Πηγής	Τερπνή	Παραδοσιακοί αγώνες - Γλέντι
26	Παραμονή του Θωμά	Νιγρίτα	Γλέντι με ζουρνάδες
27	Κυριακή του Θωμά	Νιγρίτα	Παραδοσιακοί αγώνες - Πάλη
28	Παραμονή Αγίου Γεωργίου	Ανθή	Γλέντι με ζουρνάδες

29	Παραμονή Αγίου Γεωργίου	Πρώτη	Γλέντι με ζουρνάδες
30	Παραμονή Αγίου Γεωργίου	Εμμανουήλ Παπάς	Γλέντι με ζουρνάδες
31	Αγίου Γεωργίου	Ανθή	Γλέντι με ζουρνάδες
32	Αγίου Γεωργίου	Χαρωπό	Γλέντι με ζουρνάδες
33	Αγίου Γεωργίου	Εμμανουήλ Παπά	Γλέντι με ζουρνάδες
34	Αγίου Γεωργίου	Πρώτη	Γλέντι με ζουρνάδες
35	Αγίου Γεωργίου	Αν Ορεινή	Σφυτήρ Αργύρ
36	Αγίου Γεωργίου	Νεοχώρι Σερρών	Γλέντι με ζουρνάδες
37	Αγίου Γεωργίου	Ν. Σούλι	Σκότωμα του Δράκου
38	Αγίου Γεωργίου	Βαρώσι (Σιδηρόκαστρο)	Γλέντι με ζουρνάδες
39	Αγίου Γεωργίου	Ν. Ζίχνη	Μοιράζουν γάλα και τσουρέκι
40	20 - 21 - 22 Μαΐου	Αγία Ελένη	Αναστενάρια
41	20 - 21 - 22 Μαΐου	Κερκίνη	Αναστενάρια
42	20 - 21 Μαΐου	Αχινός	Γλέντι με ζουρνάδες
43	Αγίου Πνεύματος	Άνω Ορεινή	Πανηγύρι
44	17 Ιουλίου Αγία Μαρίνα	Μαυροθάλασσα	Γλέντι με ζουρνάδες
45	17 Ιουλίου	Κάτω Ορεινή	Γλέντι με γκάιντα
46	19 Ιουλίου Προφήτη Ηλία	Βέργη	Γλέντι με ζουρνάδες
47	14-15 Αυγούστου	Φλάμπουρο	Γλέντι με ζουρνάδες
48	14-15 Αυγούστου	Νικόκλεια	Γλέντι με ζουρνάδες
49	29 Αυγούστου	Παλιόκαστρο	Γλέντι με ζουρνάδες
50	8 Σεπτεμβρίου	Φλάμπουρο	Τζεμάλα - Γλέντι
51	6-10 Σεπτεμβρίου	Σκοτούσσα	Πανηγύρι
52	13 Σεπτεμβρίου	Παλιόκαστρο	Γλέντι με ζουρνάδες

Οι ημερομηνίες αφορούν λαϊκά πανηγύρια στο Νομό Σερρών, στα οποία συμμετέχουν τοπικοί οργανοπαίκτες και παρουσιάζονται έθιμα, δρώμενα και χοροί των ντόπιων κατοίκων.

Υπάρχουν πολλές άλλες παρόμοιες εκδηλώσεις, στις οποίες όμως έχει χαθεί το τοπικό ύφος καθώς έχουν αλλοιωθεί από στοιχεία ξένα με την τοπική κουλτούρα.

9. Συμπέρασμα

Τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής αναδεικνύουν το Νομό Σερρών σε μια περιοχή όπου ο πολιτιστικός του πλούτος είναι τεράστιος και πιθανόν ανεξάντλητος.

Ενδιαφερόμαστε συγκεκριμένα για την πολιτιστική κληρονομιά των γηγενών Σερραίων κατοίκων, που για τους περισσότερους είναι ή ήταν τουλάχιστον άγνωστη.

Πιστεύω μας είναι, αν και έχουμε πολύ δρόμο ακόμα μπροστά μας, πως η πληθώρα των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν, η ποικιλομορφία τους, το ιδιαίτερο ύφος και η μοναδικότητα που πολλά από αυτά χαρακτηρίζει, σε συνδυασμό με το γεγονός πως ελάχιστες έως και ανύπαρκτες ήταν οι αξιόλογες ερευνητικές προσπάθειες πολιτισμικής προσέγγισης του νομού, θα ανοίξουν τον δρόμο σε επιμέρους επιστήμες και ερευνητές, (ιστορικούς χορού, μουσικολόγους, κοινωνιολόγους, εθνολόγους, δασκάλους χορού, λαογράφους κ.α.).

10. Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν, καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας σχετικά με τη μουσικοχορευτική παράδοση των Ντόπιων κατοίκων του Ν. Σερρών τους, Γιώργο Παπουδάρη και Γιώργο Χουρδάρη (Πετρίτσι), Γιώργο Χατζηανδρέου και Χρήστο Τρακαλιάνη (Σκοτούσσα), Κώστα Ματζίρη, Ηλία Ματζίρη, Ηλία Δημάνο, Ζήση Χίντζο (Ηράκλεια), Ηλία Σίμο και την παραδοσιακή χορωδία του (Βαμβακόφυτο), Στέργιο Π. Πούλιο (Σέρρες), Χρήστο Καρακώστα, Γιάννη Μπάρμα, Χρήστο Μέρο και Γιώργο Γεωργίου (Φλάμπουρο), Σίμο Σίμο (Ξηρότοπο), Βασίλη Παπαγεωργίου και Παναγιώτη Ζαρίμπα (Τερπνή), Yvonne Hunt (Αμερική).

Ευχαριστώ επίσης το Διοικητικό Συμβούλιο του Λαογραφικού Ομίλου Βλάχων και Φίλων «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. Σερρών, για την οικονομική υποστήριξη που μου προσέφερε στην παραγωγή του CD, με τραγούδια και μελωδίες της Ντόπιας σερραϊκής παράδοσης και το Διοικητικό Συμβούλιο του Πολιτιστικού Συλλόγου Σκοτούσσας για την πίστη και την υποστήριξη που μου προσέφερε στην οργάνωση των Σεμιναρίων Ελληνικού Παραδοσιακού χορού.

11. Τραγούδια

ΜΕ ΤΙΣ ΕΛΙΕΣ ΕΛΕΝΗ ΜΟΥ

(Καταγραφή Βαμβακόφυτο)

Με τις ελιές, με τις ελιές Ελένη μου (δισ)
και με τα μαύρα μάτια. (δισ)
Με' καψες την καρδούλα μου Ελένη μου,
μου την έκανες κομμάτια. (δισ)
Αυτά τα μαύρα που φοράς Ελένη μου,
εγώ θα σου τα βγάλω. (δισ)
Θα σε φορέσω κόκκινα Ελένη μου
και θα' ρθω να σε πάρω. (δισ)

ΠΑΝ ΤΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΓΙΑ ΝΕΡΟ

(Καταγραφή Χαροπό)

Παν' τα κορίτσια για νερό,
πάει κι η κόρη π' αγαπώ.
Πάω και' γω να την ιδώ,
να της τσακίσω το σταμνί.
Να πάει στη μάνα κλαίγοντας,
να τη ρωτήσει η μάνα της,
«Κόρη μου που' ναι η στάμνα σου».
Μάνα μου στραβοπάτησα,
τη στάμνα μου την τσάκισα.
Δεν είναι στραβοπάτημα
Μον' είναι αντροφίλημα.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΠΟΥ' ΡΘΑΜΕ

(Καταγραφή Βαμβακόφυτο)

Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε, καλέ σήμερα, (δισ)
όλοι 'ναι μαζεμένοι, σα τι χαρά θα γένει. (δισ)
Παντρεύεται ο Αυγερινός, καλέ σήμερα, (δισ)
την Πούλια κάνει ταίρι και τ' άστρα συμπεθέροι. (δισ)
Νύφη πόσο τ' αγόρασες, καλέ σήμερα, (δισ)
Αυτό το παλικάρι, να τ' αγοράσουν κι άλλοι. (δισ)
Χίλια φλωριά τ' αγόρασα, καλέ σήμερα, (δισ)
και πεντακόσια γρόσια, για τη καλή του γλώσσα. (δισ)

12. Βιβλιογραφία

- 1) 40 Τραγούδια της πόλης των Σερρών (Γιώργου Αγγειοπλάστη).
- 2) Στοιχεία για την εξέλιξη της μουσικής τον εικοστό αιώνα στα Σέρρας (Γιώργου Αγγειοπλάστη).
- 3) Η μουσική στις Σέρρες από τις αρχές του εικοστού αιώνα μέχρι σήμερα (Γιώργου Κ. Αγγειοπλάστη - Χρήστου Γ. Παπαδόπουλου).
- 4) Η μουσική στην πόλη των Σερρών κατά τον εικοστό αιώνα (μέρος Β) (Γιώργου Κ. Αγγειοπλάστη - Χρήστου Γ. Παπαδόπουλου).
- 5) Βισαλτία Νιγρίτα (Πασχάλης Β. Αγγελόπουλος).
- 6) Ένα διπλότυπο, κώδικας γάμων της Εκκλησιαστικής περιφέρειας Νιγρίτας 1880 - 1883 (Πασχάλης Β. Αγγελόπουλος)..
- 7) Ιστορικά διάσπαρατα της Ηράκλειας (Ασλανίδης Θ. Κωνσταντίνος).
- 8) Γνωριμία με την επαρχία Βισαλτίας (Γεώργιου Γούδα).
- 9) «Σκοτούσα Παρελθόν Παρόν Μέλλον (Γυμνάσιο Σκοτούσας).
- 10) Η εκπαιδευτική κατάσταση των τσιγγάνων στο Ν. Σερρών (Δημήτριου Π. Παρασκευά).
- 11) Ιστορία - Πολιτισμός - Κληρονομιά - Οικονομική ζωή της Ορεινής (Ευαγγέλου Αριστείδης & Δημοτικό σχολείο Άνω Ορεινής).
- 12) Απομνημονεύματα (Απόστολου Ζαμπρούδη - Παπούλιας -) Δημητρίτσι.
- 13) Ιστοριογεωγραφικά της περιοχής Χουμνικού (Μ. Ζαφειρίου) (Ιστορική και Λαογραφική εταιρία ΣΕΡΡΩΝ-ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ).
- 14) Τα Δημοτικά τραγούδια του Ν. Σερρών (Γιώργου Καφταντζή).
- 15) ΟΡΦΕΑΣ-ΣΕΡΡΩΝ 1905-1991 Ιστορική Αναδρομή (Έκδοση Ομίλου Ορφέα Σερρών) (Γιώργου Καφταντζή).
- 16) Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της (Γιώργου Καφταντζή).
- 17) Ιστορία της Ηράκλειας Ν.Σερρών (Γιώργου Καφταντζή).
- 18) Λαογραφικά Κοίμησης Σερρών (Θ. Μποζιάρη).
- 19) Δήμος Νιγρίτας (Σύλλογος Νιγριτινών - Επιστημονικό Συμπόσιο).
- 20) Νομός Σερρών πρόσκληση - γνωριμία (Νομαρχία Σερρών).
- 21) Ήθη και Έθιμα στο νομό Σερρών κατά την μεταπολεμική περίοδο (Ξενοδόχου Ελευθερίας - Ιόνιο Πανεπιστήμιο Τμήμα Αρχαιολογίας - Βιβλιοθηκονομίας).
- 22) Ιστορία Νιγρίτας και επαρχίας Βισαλτίας (Ευάγγελος Παπαθανασίου).
- 23) Βισαλτία (Ευάγγελος Παπαθανασίου).
- 24) Από την παράδοση του τόπου μου -Κοίμηση Σερρών- (Σιδέρη Σταματόπουλου).
- 25) Τα Δημοτικά τραγούδια της περιοχής Σερρών (Χρήστου Π. Σταματίου).
- 26) Η Ιστορία του Σαρτσόβου (Γεώργιος Ευθ. Τάτσιος).
- 27) Λαογραφικά Ηράκλειας (Θωμά Τενεκετζή).
- 28) Μνήμες από την παλιά Τερπνή (Έκδοση Τερπνιωτών Θεσσαλονίκης).
- 29) Εικονογραφημένη Ιστορία του Ν. Σερρών (Βασιλείου Τζανακάρη Α & Β).
- 30) Ο νομός Σερρών - Άλλοτε και τώρα - (Φώτης Τριάρχης).
- 31) Σιντική Ιστορία και Παραδόσεις (Άννα Τολούδη).
- 32) Τραγούδια Νέου Σουλίου επαρχίας και Ν. Σερρών (Χαμέλη Θεοφάνους Ζαχαρία).
- 33) Άγιον Πνεύμα Σερρών Ιστορία - Λαογραφία της κοινότητας (Απόστολου και Βασιλικής Ψαθά).
- 34) Ιστορία - Λαογραφία Ν. Σερρών (Απόστολου και Βασιλικής Ψαθά).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Βασίλης Τερζής

Γεννημένος στις Σέρρες και μόνιμος κάτοικός της ασχολήθηκε για πρώτη φορά με τον παραδοσιακό χορό σε ηλικία 12 ετών ως μέλος, χορευτής του συλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών. Απόφοιτος του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, τμήματος Επιστημονικής Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Τ.Ε.Φ.Α.Α) Κομοτηνής, με ειδικότητες Ελληνικοί Χοροί, Πετοσφαίριση και Κολύμβηση. Βρίσκεται στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, του ανωτέρω ιδρύματος, στην κατεύθυνση της προπονητικής ενώ ο τίτλος της μεταπτυχιακής του διατριβής αφορά «Το προφίλ των δασκάλων του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα».

Το 1987 ξεκινά να διδάσκει παραδοσιακούς χορούς σε τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης και του νομού.

Το 1989 με προτροπή των διδασκόντων της ειδικότητας ελληνικού χορού του Τ.Ε.Φ.Α.Α Κομοτηνής αρχίζει να μελετά και να ερευνά την παράδοση των βλαχοφώνων κατοίκων του νομού και από το 1991 τη μουσικοχορευτική παράδοση του Ν. Σερρών γενικότερα και των Ντόπιων κατοίκων ειδικότερα. Στην προσπάθεια αυτή συνέβαλε η επαφή με τους κατοίκους της περιοχής, η επιτόπια παρατήρηση και καταγραφή, η συμμετοχή σε δεκάδες τοπικά πανηγύρια, γιορτές και λαϊκά δρώμενα και η βιβλιογραφική έρευνα.

Έχει διδάξει τοπικούς χορούς και χορούς των βλαχοφώνων του νομού σε σεμινάρια όπως της «Δόρα Στράτου», του Κέντρου Λαογραφικών Ερευνών Μαγνησίας, της «Ηφαιστεια» κ.α ενώ έχει παραδώσει μαθήματα χορού σε διάφορα σωματεία, ομίλους και συλλόγους στον ελλαδικό χώρο, στη Γαλλία, το Βέλγιο και τη Γερμανία.

Για τα ίδια θέματα παρουσίασε ανακοινώσεις και εισηγήσεις του σε συνέδρια όπως του Τ.Ε.Φ.Α.Α Κομοτηνής και της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (Δ.Ο.Λ.Τ).

Αποτελέσε συντονιστή και κύριο εισηγητή σε έντεκα συνολικά σεμινάρια ελληνικού παραδοσιακού χορού που διοργάνωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Σκοτούσσας και ο Λαογραφικός Όμιλος Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς» Ν. Σερρών.

Είναι επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας του Λαογραφικού Ομίλου Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς» Ν. Σερρών, που είχε την επιμέλεια παραγωγής ενός CD, υπό την αιγίδα της Δ.Ο.Λ.Τ. με τίτλο, « Τα Ντόπια », (Ζουρνάδες και Νταούλια από τον Ν. Σερρών) και θέμα την μουσικοχορευτική παράδοση των Σερραίων. Επίσης επιμελείται την έκδοση ενός ακόμη μελλοντικού με θέμα «Σκοποί, χοροί και τραγούδια των βλαχοφώνων Σερραίων».

Από το 1992 είναι μέλος της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (Δ.Ο.Λ.Τ). Το 1999 παρουσίασε ομάδα ενηλίκων από την Σκοτούσσα στο 13^ο συνέδριο της στην Αθήνα και το 2000 την χορευτική ομάδα του Ομίλου «Λαϊλιάς» στο 14^ο συνέδριο στην Αριδαία.

Τον Ιούλιο του 2000 και 2003 είχε την επιμέλεια παρουσίασης της ίδιας ομάδας, με χορούς των βλαχοφώνων και των ντόπιων του Ν. Σερρών, σε ειδική παράσταση που πραγματοποιήθηκε στο θέατρο «Δόρα Στράτου» με κρατική τηλεοπτική κάλυψη και παγκόσμια δορυφορική αναμετάδοση.

Από τον Οκτώβριο του 2008 είναι επικεφαλής δάσκαλος και υπεύθυνος όλων των χορευτικών τμημάτων του «Λυκείου των Ελληνίδων» Σερρών.

Είναι υπεύθυνος και παρουσιαστής εκπομπής με θέμα το γνήσιο δημοτικό τραγούδι, την παραδοσιακή μουσική, τον ελληνικό χορό και την λαϊκή μας παράδοση σε τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό σταθμό των Σερρών.

Κάθε χρόνο ταξιδεύει στο εξωτερικό επικεφαλής χορευτικών συγκροτημάτων συμμετέχοντας σε διεθνή φεστιβάλ και διαγωνισμούς.

Τερζής Βασίλης

Καθηγητής Φυσικής Αγωγής - Δάσκαλος Ελληνικού Χορού

Μαυρογένους - Κοραή (γωνία) Σέρρες τ.κ 62121

Τηλ. 23210-25516, κιν. 6977-651857,

e-mail : vterzis@hotmail.com

B) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ (ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΞΑΔΩΝ)

Ιωάννης Γκορόγιας

1. Γεωγραφική θέση και Ιστορικά στοιχεία.

Δυτικά του Διδυμότειχου και κατά μήκος του Ερυθροπόταμου συναντάμε τα 10 χωριά που έχουν κοινή καταγωγή, κοινή φορεσιά, ήθη και έθιμα. Τα χωριά αυτά είναι: **οι Μεταξάδες, το Παλιούρι, το Αλεποχώρι, η Λάδη, η Δόξα, οι Χιονάδες, ο Χανδράς, η Μικρή Δοξιπάρα, η Μεγάλη Δοξιπάρα και το Έλληνοχώρι.** Στην ίδια οικογένεια ανήκει και η Μανδρίτσα χωριό που σήμερα ανήκει στην Βουλγαρία στην επαρχία του Ορτάκιοϊ.

Κεφαλοχώρι της περιοχής, εξαιτίας του οποίου πήρε αυτή η ομάδα το όνομα της είναι **οι Μεταξάδες.** Είναι το δυτικότερο από τα χωριά αυτής της ομάδας και πολύ κοντά στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Σύμφωνα με ένα χειρόγραφο βιβλίο ενός παλιού κατοίκου του χωριού του Κων/νου Γκεργκένη επί Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το χωριό ονομαζόταν Δογάντζια και ήταν χτισμένο δύο χιλιόμετρα δυτικά του σημερινού. Η ονομασία αυτή στηρίζεται μάλλον στη λέξη «ντουγάντζι» που είναι ένα αρπακτικό πουλί. Γύρω στα 1285 το χωριό ερημώνει εξαιτίας της χολέρας. Οι κάτοικοι επιστρέφουν μετά από χρόνια και χτίζουν το νέο χωριό ανάμεσα στα τέσσερα υψώματα τον Προφήτη Ηλία, την πάνω και κάτω Τούμπα και την Ασβεσταριά. Στους παλιούς κατοίκους προστίθενται και μερικές οικογένειες απ' το Παλιούρι αλλά και από την Ήπειρο. Οι νέοι κάτοικοι ασχολούνται συστηματικά με την άσπρη πέτρα την οποία δουλεύουν και της δίνουν σχήμα. Τα σπίτια χτίζονται όλα μ' αυτήν και ο πρώτος που χτίζει το σπίτι του είναι ο Δημήτριος Τουκματσής ή Τουκμακιώτης.

Το χωριό ονομάζεται Τουκμάκι. Έτσι όμως ονομαζόταν και το σφυρί με το οποίο δούλευαν οι λιθοξόοι μάστορες την πέτρα οπότε πιθανόν να πήρε από κει το όνομά του. Στα επόμενα χρόνια το χωριό μετονομάζεται σε Μεταξάδες γιατί αναπτύσσεται συστηματικά η σηροτροφία που αποτελεί τη βασική ενασχόληση των κατοίκων μέχρι το 1921. Είναι χαρακτηρισμένο ως παραδοσιακός οικισμός εξαιτίας της ιδιόμορφης κατασκευής των κτισμάτων του. Η αρχιτεκτονική αυτή παρουσιάζει πολλές ομοιότητες μ' αυτήν της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας. Η χρήση της πέτρας ως εξωτερικού διακοσμητικού και μονωτικού στοιχείου, η χρήση των ξύλινων διαζωμάτων καθώς και η λοξή προβολή του πάνω ορόφου αποτελούν ιδιαιτερότητες της μεταξαδιώτικης κατοικίας με τους δύο ορόφους και τα πολλά δωμάτια.

Οι Τουκμακιώτες ήταν γεωργοί όπως και οι κάτοικοι και των υπόλοιπων χωριών. Οι περισσότεροι όμως ασχολούνταν και με μια άλλη τέχνη. Έτσι υπήρχαν πολλοί ραφτάδες και πολλοί λαϊνάδες που έφτιαχναν στάμνες και δοχεία με τον πηλό αλλά οι περισσότεροι ήταν χτίστες και μάστορες της πέτρας. Τους καλοκαιρινούς μήνες σε όλα τα σπίτια γινόταν εκτροφή μεταξοσκωλήκων για την παραγωγή του μεταξίου. Στο χωριό μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70 υπήρχε ένας αλευρόμυλος με τεράστιες μυλόπετρες και λανάρα για το ξύσιμο του μαλλιού.

Το χωριό από το 1361 έως το 1915 βρισκόταν υπό τουρκική κατοχή με εξαίρεση την περίοδο από το 1878 έως το 1881 που καταλήφθηκε απ' τους Ρώσους. Έως το τουρκικό σύνταγμα του 1908, η διοίκηση του χωριού γινόταν με το κλασσικό σύστημα

των Μουχτάρηδων και των Ελλήνων προυχόντων, που εδώ ονομαζόταν «δωδεκάρα» γιατί επιλεγόταν από τα δώδεκα πιο πλούσια άτομα του χωριού. Με την εφαρμογή του συντάγματος άρχισε η αναγκαστική στράτευση και των Ελλήνων κατοίκων στον τουρκικό στρατό και ιδιαίτερα κατά τον πρώτο Βαλκανικό πόλεμο, όπου πολλοί σκοτώθηκαν στη μάχη του Τσανάκαλε, και στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο όπου πολλοί σκοτώθηκαν στην περιοχή της Καλλίπολης.

Η περιοχή των Μεταξάδων είναι απ' αυτές που διεκδίκησαν έντονα οι Βούλγαροι κομιτατζήδες. Από το 1915 έως την ενσωμάτωση της Θράκης στην υπόλοιπη Ελλάδα οι Μεταξάδες και η γύρω περιοχή τέλεσαν υπό βουλγαρική κατοχή.

Στην περιοχή των Μεταξάδων, στις 15 με 18 Μαΐου 1949, στη θέση Ύψωμα αλλά και γενικότερα γύρω και μέσα στο χωριό δόθηκε μία από τις σημαντικότερες μάχες του εμφυλίου πολέμου, σημάδια της οποίας είναι ακόμη ορατά σε κτίριο της πλατείας.

Οι **Χιονάδες** είναι ένα χωριό που κτίστηκε περίπου στο 800 μΧ. και κατοικήθηκε από γηγενείς κατοίκους. Η αρχική του θέση ήταν 2,5 χιλιόμετρα περίπου πιο ανατολικά στη θέση «Αξιφάκι». Δυο πολύ μεγάλες όμως επιδημίες πανώλης ανάγκασαν τους κατοίκους να μετακινηθούν και να χτίσουν το χωριό στη σημερινή του θέση. Επί τουρκοκρατίας ονομαζόταν Καρλί, που σημαίνει χιονοσκέπαστο, γι' αυτό και αργότερα όταν άλλαξε το όνομα μετονομάστηκε σε Χιονάδες. Από τα χωριά των Μεταξάδων είναι αυτό που βρίσκεται στο μεγαλύτερο υψόμετρο, και λόγω του μικροκλίματος που επικρατεί πολύ συχνά το χειμώνα είναι σκεπασμένο με χιόνια.

Το **Αλεποχώρι** βρίσκεται πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Είναι χτισμένο όπως και οι Μεταξάδες δηλ. με την ίδια πέτρα και την ίδια τεχνική. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς πότε χτίστηκε και για το όνομά του υπάρχει ένας μύθος. Λέγεται ότι επί τουρκοκρατίας διοικούσε το χωριό ένας Τούρκος Αγάς ο οποίος είχε τη συνήθεια να παίρνει τις χριστιανές νύφες την πρώτη νύχτα του γάμου τους στο σπίτι του. Αγανακτισμένοι οι κάτοικοι αποφάσισαν να πάνε κρυφά στο Σουλτάνο και να του ζητήσουν να επέμβει. Αποφεύγοντας όλα τα τουρκικά μπλόκα κατάφεραν να φτάσουν στην Πόλη και ο Σουλτάνος τους δικαίωσε αφού αμέσως καθαίρεσε τον Αγά. Τους ίδιους τους αποκάλεσε αλεπούδες γιατί με πονηριά κατάφεραν να φτάσουν στην Πόλη και γι' αυτό και το χωριό ονομάστηκε Αλεποχώρι.

Η **Δόξα** πήρε το συγκεκριμένο όνομα γιατί κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου πυρπολήθηκε και καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς (2 Απριλίου του 1947) και οικοδομήθηκε και πάλι την δεκαετία του 1950. Επί τουρκοκρατίας το χωριό ήταν γνωστό με το όνομα Μπουγιούκ Τζιαμπαζλάρ και μεγάλο «τζιαμπάζι» που σημαίνει χώρος ζωεμπορίου λόγω της αυξημένης κτηνοτροφίας που παρουσίαζε η περιοχή. Μετά την απελευθέρωση το 1920 το χωριό ονομαζόταν «Μεγάλη Τρέβα» από το βουλγαρικό «Trena» που σημαίνει χόρτο - λιβάδι. Οι κάτοικοι είναι ντόπιοι και τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν τη συνεχή παρουσία τους από τα Ελληνιστικά χρόνια. Έχει βρεθεί στην περιοχή αρχαιολογικός οικισμός και ένα άγαλμα μιας γυναίκας του 2^{ου} π.Χ αι. που φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κομοτηνής.

Το **Παλιούρι** μαζί με τους Μεταξάδες είναι οι δύο οικισμοί της περιοχής που έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέοι. Εκτός όμως από τα υπέροχα πετρόχιστα σπίτια με τα δεσίματα από ξύλο που μπορεί κανείς να θαυμάσει, εκπληκτικοί είναι και οι τρεις βυζαντινοί ναοί που χτίστηκαν στα τέλη του 17^{ου} με αρχές του 18^{ου} αι. Η όψη τους είναι απλή, χωρίς πολλά αρχιτεκτονικά στολίσια, χωρίς καμπαναριά ούτε καν παράθυρα παρά μόνο φεγγίτες. Πρόκειται για τους ναούς του Αγ. Αθανασίου του Αλεποχωρίου, ο οποίος

χτίστηκε το 1729, του Αγ. Αθανασίου στο παλιό νεκροταφείο των Μεταξάδων, χτισμένος περίπου το 1696 με 1697 και του Αγίου Παντελεήμονα στο Παλιούρι χτισμένος στα τέλη του 17^{ου} αι. Και στους τρεις ναούς σώζονται υπέροχες τοιχογραφίες.

Το **Ελληνοχώρι** είναι το πιο απομακρυσμένο χωριό από τα υπόλοιπα που ανήκουν στην ίδια οικογένεια και το κοντινότερο στην πόλη του Διδυμοτείχου (απέχει μόλις τέσσερα χιλιόμετρα). Η ονομασία του επί τουρκοκρατίας ήταν Μπουλγκάρκιοϊ που σημαίνει βουλγαροχώρι. Κάποια χρονική περίοδο όμως οι Βούλγαροι κάτοικοι εγκαταλείπουν τελείως το χωριό το οποίο κατοικήθηκε εξ ολοκλήρου από ελληνικό πληθυσμό.

2. Χοροί που θα διδαχθούν.

1. Ταπεινός(Μεταξάδων)
2. Αραδιαστείτε στο χορό (Ταπεινός)
3. Πέντι αδέρφια
4. Ξέσυρτος(Χιονάδων)
5. Ξέσυρτος(Ελληνοχωρίου)
6. Ζωναράδικος
7. Δυο Πουλάκια
8. Δεντρίτσι
9. Πιαλτός
10. Συρτός Συγκαθιστός
11. Κλωστρός

3. Σχόλια των χορών

1) «Ταπεινός Μεταξάδων» 9/8. Αυτό που χαρακτηρίζει το χωριό των Μεταξάδων από την άποψη των τραγουδιών είναι τα πολύ όμορφα και ιδιαίτερα τραγούδια του ταπεινού χορού ή στα τρία σε αργό ρυθμό. Τα περισσότερα ανήκουν στην κατηγορία των τραγουδιών του ακριτικού κύκλου. Μέσα από το ερωτικό τους κυρίως θέμα δίνονται πολλά στοιχεία για την εποχή της τουρκοκρατίας αλλά και πληροφορίες για τις δοξασίες του λαού. Ο ταπεινός χορός «**Κάτου στα κρύα τα νιρά...**» είναι ένα από τα τραγούδια που χορευόταν το Πάσχα στην πλατεία του χωριού.

2) «Αραδιαστείτε στου χορό» (3/4 Ελληνοχώρι). Ταπεινός χορός απ' το Ελληνοχώρι, το πιο απομακρυσμένο από τα υπόλοιπα χωριά των Μεταξάδων. Ήταν συνήθως το πρώτο τραγούδι του γλεντιού και αποτελούσε το κάλεσμα για να μπουν όλοι στο χορό

3) «Ξέσυρτος» (2/4 Χιονάδες και Ελληνοχώρι). Τραγούδια με διάφορα κινητικά μοτίβα ανάλογα με την ταχύτητα και με μικροδιαφορές στα χέρια από χωριό σε χωριό. Τραγουδιόταν στο έθιμο της Γίκνας και κατά την διάρκεια του γλεντιού. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα τραγούδια ήταν αντιφωνικά δηλαδή τραγουδούσε ο μισός κύκλος και επαναλάμβανε ο άλλος μισός. Αυτό γινόταν προφανώς λόγω έλλειψης των μουσικών παλαιότερα αλλά και για να έχουν τη δυνατότητα να ξεκουράζονται.

4) «Ζωναράδικος» 6/8. Χορός που συναντιέται σε όλη τη Θράκη με διάφορες μορφές και ποικίλες λαβές, είτε απ' τα ζωνάρια είτε απ' τους ώμους ή από τα χέρια. Στα χωριά των Μεταξάδων επικρατεί το εξάρι στο πρώτο κινητικό μοτίβο το οποίο στο δεύτερο μέρος γίνεται πιο γρήγορο και τρεχάτο. Άλλες μορφές ζωναράδικου στην περιοχή είναι ο Πιαλτός που χορεύεται στους Χιονάδες και θυμίζει τον Πλαλητό των χωριών του Τριγώνου και ο Κλωστρός που χορεύεται σε όλα σχεδόν τα χωριά.

5) «**Δυό πουλάκια**». Είναι ένα ιδιότυπος χορός που χορεύεται μόνο στους Χιονάδες και πήρε το όνομά του από το ομώνυμο τραγούδι. Είναι μεικτός χορός και συνήθως αποτελούσε το εισαγωγικό τραγούδι του γλεντιού και καθώς το θέμα του είναι ερωτικό ακουγόταν πάντα στους αρραβώνες και τους γάμους.

6) «**Δεντρίτσι**» 7/8. Χορός που χορεύεται στους Χιονάδες και τη Δόξα και πήρε το όνομά του από το τραγούδι που τον συνοδεύει. «Δέντρου, δέντρου κι δεντρίτσι τζάνεμ, δέντρο είχα στην αυλή μου...» Είναι στο ρυθμό του μαντιλάτου - συγκαθιστού χορού αλλά με ιδιαίτερο βηματισμό.

7) «**Πέντι αδέρφια**» 9/8. Ιδιότυπος τοπικός χορός από το Ελληνοχώρι. Είναι αντιφωνικό τραγούδι σε ρυθμό που είναι χαρακτηριστικός της περιοχής του Διδυμοτείχου.

8) **Συρτός - Συγκαθιστός** 9/8. Ο συρτός είναι χορός που συναντάτε εδώ σε όλα τα χωριά με ελάχιστες διαφορές στα χέρια. Χορεύεται σε ανοιχτό κύκλο όπου πάντα μπροστά όπως σ' όλους τους χορούς μπαίνουν οι άντρες και έπονται οι γυναίκες. Τον συναντάμε όμως και σαν συγκαθιστό στους γάμους να χορεύεται ζευγαρωτά ή σαν δρομικό χορό κατά τις μετακινήσεις τους από το σπίτι του γαμπρού ή του κουμπάρου όπου ο καθένας χορεύει συνήθως ανεξάρτητα.

4. Γιορτές - Έθιμα - Πανηγύρια

Χιονάδες:

1) «**Το έθιμο του Μπέη**». Πραγματοποιείται την 1^η Κυριακή της Αποκριάς στους δρόμους του χωριού με τον παλιό αυθεντικό τρόπο όπως ακριβώς γινόταν και στο παρελθόν (χωρίς σύγχρονα μέσα). Στο τέλος του δρωμένου η πομπή του Μπέη και όλοι οι κάτοικοι του χωριού συγκεντρώνονται στην πλατεία του χωριού και ακολουθεί γλέντι.

2) «**Το σχόριο**». Το βράδυ της ίδιας μέρας πραγματοποιείται ένα μοναδικό ίσως έθιμο που γίνεται στα χωριά του Β. Έβρου. Όλοι οι κάτοικοι μαζεύονται στο σύλλογο του χωριού και συγχωρούν ο ένας τον άλλον. Στο τέλος ακολουθεί γλέντι.

3) «**Του Λαζάρου**». Οι γυναίκες και τα κορίτσια του χωριού λένε τα λαζαριάτικα κάλαντα και μαζεύουν από τα σπίτια, όπως παλιά, μόνο αυγά που τα βάφουν τη Μ. Πέμπτη και σήμερα τα μοιράζουν και τα δίνουν σε κάποιο στρατόπεδο.

4) «**Πανηγύρι**». Το πανηγύρι των Χιονάδων είναι στις 2 Μαΐου του Αγίου Αθανασίου. Τα τελευταία χρόνια διοργανώνεται γλέντι στον αύλιο χώρο του πολιτιστικού συλλόγου.

5) «**Συνάντηση Χιοναδιωτών**». Την τελευταία Παρασκευή του Ιουλίου κάθε χρόνο πραγματοποιείται η συγκεκριμένη εκδήλωση με σκοπό τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων του χωριού και των μεταναστών του εξωτερικού.

Μεταξάδες:

1) «**Μπέης**». Την πρώτη Κυριακή της Αποκριάς το έθιμο του Μπέη αναβιώνει και στο χωριό των Μεταξάδων.

2) «**Γιάγιαννος**». Έθιμο επίκλησης αντίστοιχο της Πιρπιρούνας που αναβιώνει στις 24 Ιουνίου.

3) «**Κυριακή της Ορθοδοξίας**». Από την Κυριακή της Ορθοδοξίας και όλες τις επόμενες μέχρι την Κυριακή των Βαΐων οι γυναίκες του χωριού κατεβαίνοντας απ' το εκκλησιάκι του Προφήτη Ηλία μέχρι το χωριό τραγουδούσαν το τραγούδι «κόρη μ' κι αν περπατείς λιανά...». Τραγουδούσαν σε ζευγάρια μεταξύ τους και όπως κατέβαιναν σχημάτιζαν καμάρα με τα χέρια τους και περνούσαν όλες από κάτω. Σήμερα δεν γίνεται πια το έθιμο εκτός από μια δυο φορές που αναβιώθηκε από τον πολιτιστικό σύλλογο.

Άλλα Πανηγύρια:

Στη Δόξα. Στις 21 Μαΐου
Στο Παλιούρι. Στις 27 Ιουλίου
Στο Αλεποχώρι. Στις 23 Αυγούστου.
Στη Λάδη. Στις 2 Μαΐου

5. Η Φορεσιά των Μεταξάδων

Αυτός ο ενδυματολογικός τύπος φορέθηκε στα παρακάτω χωριά: **Μεταξάδες, Παλιούρι, Αλεποχώρι, Λάδη, Δόξα, Χιονάδες, Μικρή Δοξιπέρα, Μεγάλη Δοξιπέρα, Χανδράς, Ελληνοχώρι** καθώς και στο χωριό Μανδρίτσα που σήμερα ανήκει στη Βουλγαρία. Ο ίδιος συγγενικός τύπος φορεσιάς αλλά με πολλές διαφορές φορέθηκε και απ' τα χωριά του τριγώνου. Οι διαφορές τους όμως είναι αρκετές ώστε δημιουργήθηκε μια ξεχωριστή ενδυματολογική ομάδα αυτή των Πετρωτών που περιλαμβάνει τα χωριά Πετρωτά, Πεντάλοφος, Μηλιά, Θεραπειό, Ελιά και Πλάτη.

5.1 Γυναικεία Φορεσιά

Η γυναικεία φορεσιά αποτελείται από το πουκάμισο, το φόρεμα, την ποδιά, τα πανωφόρια, τις κάλτσες, τα κεφαλοκαλύματα, τα παπούτσια, το ζωνάρι και τα κοσμήματα.

Το **πουκάμισο** ήταν βαμβακερό φτιαγμένο στον αργαλειό. Τα καθημερινά είχαν ρίγες τα λεγόμενα κινάρια που ήταν κόκκινα κίτρινα ή γαλάζια. Τα πιο καλά γιορτινά πουκάμισα ήταν βαμβακομέταξα και οι ρίγες ήταν από μετάξι στο φυσικό του χρώμα. Τα επίσημα όμως ήταν ολομέταξα σγουρά και πιο στενά, άσπρα ή κόκκινα για τις νέες και τις νέφρες.

Τα φορέματα ήταν δύο ειδών. Τα φουστάνια και οι διπανιές. Τα φ' στάνια ήταν βαμβακερά, ράβονταν από τις ίδιες τις γυναίκες και τα έβαφαν πράσινα, ζοϊτινιά (λαδιά), γαλάζια και μαύρα. Οι διπανιές ήταν μεταξωτές, κόκκινες με άσπρες ρίγες, κίτρινες με μαύρες ρίγες και αλατζένιες που ήταν πράσινες με λευκές κίτρινες και μαύρες ρίγες. Σε μερικά χωριά υπάρχουν και διπανιές από αγοραστό ύφασμα που θεωρείται νεότερη κατασκευή. Τα φορέματα στολίζονταν με κεντήματα στον κόρφο και στο στήθος έχουν δύο ανοίγματα τις κορφουλήθρες. Όλο το φόρεμα στα τελειώματα το ρέλιαζαν με γαϊτάνια σε διάφορα χρώματα.

Οι ποδιές ήταν δύο ειδών. Οι παλαιότερου τύπου υφαντές δίφυλλες ή μονόφυλλες που ονομαζόταν ζαμπράτσες οι οποίες αντικαταστάθηκαν από τις νεότερες σουρωτές ποδιές από αγοραστό βελούδο ή ατλάζι στολισμένες με σειρές από δαντέλες και πούλιες.

Τα πανωφόρια ήταν είτε κοντά όπως το καπούδι που φτιαχνόταν από μαύρο σαγιακι, τη σαλταμάρκα και το κοντογούνι στα οποία έβαζαν και γούνα γύρω γύρω ή εσωτερικά και τέλος η γούνα η οποία ήταν όλη επενδυμένη και μακριά.

Οι κάλτσες ήταν πλεκτές άσπρες με σχέδια για τις νέες και σκουρόχρωμες για τις ηλικιωμένες. Είχαν πολλά σχέδια και έπαιρναν απ' αυτά το όνομά τους. Οι κάλτσες με τα φύλλα με τα δοντούδια με τις κόκκινες ροκούδες κ.λ.π.

Η Κορώνα είναι η πόρπη που ήταν δώρο του γάμου και φορέθηκε σ' όλη τη Θράκη. Επίσης φορούσαν χάντρινα γκιρντάνια και σειρές με φλουριά στο λαιμό και τις χλάπες δηλ. αλυσίδες περασμένες στο ασημοζούναρο.

Στο κεφάλι. Τα μαλλιά τα χτένιζαν πάντα χωρίστρα στη μέση και τα έπλεκαν σε δυο πλεξούδες. Τις καθημερινές έβαζαν δύο μαντίλες και τη δεύτερη την γυρνούσαν πίσω. Στις γιορτές όμως έβαζαν τον ντουρά για να στηρίζουν τον περίτεχνο

κεφαλόδεσμο, τον τσεβρέ, μετά το μαντίλι και ανασήκωναν ή τη μία άκρη ή και τις δύο. Πάνω στον ντουρά τοποθετούσαν ένα στεφανάκι χάντρινο και σκαρφίτσες (καρφίτσες με ελατήριο). Άλλος τύπος δεσίματος είναι τα παραδένια όπου τοποθετούν ένα άσπρο μαντίλι με φλουριά γύρω γύρω, που δένει γύρω απ' το λαιμό ή στην κορυφή του κεφαλιού όπως ακριβώς και στο δέσιμο των πετρωτών. Τις άσπρες καθημερινές μαντίλες τις έλεγαν ντιλμπένες. Στην πλάτη κρεμούσαν κορδέλες σε διάφορα χρώματα που τις στόλιζαν με πούλιες ή χάντρες και τις κανουρίδες στις οποίες κρεμούσαν φούντες, παραδούδια και κοχύλια.

5.2 Η Αντρική Φορεσιά.

Η αντρική φορεσιά περιελάμβανε την άσπρη φανέλα που ήταν μάλλινη αμάνικη και με άνοιγμα στο λαιμό.

Το **πουκάμισο** που τις καθημερινές ήταν σκουρόχρωμα κυρίως ή ριγωτά ενώ τα γιορτινά ήταν άσπρα με πολλά κεντημένα σχέδια στα μανίκια και τον κόρφο.

Από κάτω φορούσαν το μαύρο ή καφέ **σαλβάρι** που ήταν πολύ φαρδύ στο πάνω μέρος και εφαρμοστό από το γόνατο και κάτω.

Πάνω από το πουκάμισο φορούσαν το **γιλέκο** που ήταν ραμμένο από ολόμαλλο σαγιάκι και αμάνικο. Γύρω γύρω το κεντούσαν με πολλά γαϊτάνια σε όλα τα τελειώματα.

Το χειμώνα τέλος φορούσαν το **τζαμαντάνι** που ήταν εξωτερικό ένδυμα με μακρύ μανίκι και έφτανε περίπου στο ύψος του γοφού. Το έραβαν στον τερζή και τα τελειώματά του ήταν κι αυτά στολισμένα με πολλά γαϊτάνια.

Στη μέση έβαζαν το **ζωνάρι** που ήταν συνήθως μαύρο με άσπρες ρίγες ή τελείως λευκό ή σκούρο κόκκινο.

Το κεφάλι κάλυπτε η **σερβέτα** ένα μακρόστενο μαύρο πανί που το τύλιγαν γύρω από το κεφάλι στρίβοντάς το. Η σερβέτα τα επόμενα χρόνια αντικαταστάθηκε από το καλπάκι και αργότερα από την τραγιάσκα.

6. Τραγούδια

ΠΕΝΤΙ ΑΔΕΡΦΙΑ

Πέντι –ν-αδέ-Σουλτάνα μου , πέντι- ν –αδέρφια ήμασταν
Πέντι-ν-αδέρφια ήμασταν, Κια τα πέντι ουρφανά
Κια τα πε-Σουλτάνα μου, κια τα πέντι ουρφανά
Κια τα πέντι ουρφανά, κι του Σαββάτου αποβραδί
Κι του Σαββά-Σουλτάνα μου , κι του Σαββάτου αποβραδί
Κι του Σαββάτου αποβραδί , Σουλτάνα παν την πάτησαν
Σουλτάνα πα- Σουλτάνα μου , Σουλτάνα παν την πάτησαν
Σουλτάνα παν την πάτησαν , που τα κιπέγκια ανέβιναν
Που τα κιπέ-Σουλτάνα μου , που τα κιπέγκια ανέβιναν
Που τα κιπέγκια ανέβιναν , στα ουτουράκια κάθουνταν.

ΚΑΤΩ ΣΤΑ ΚΡΥΑ ΤΑ ΝΕΡΑ

(Ταπεινός Μεταξάδων)

Νι κατού στα κρύ-νι-α τα νιρά
Στου δράκου του-νου-πηγάδι.
Νι-στοιχειό ήταν που νου μουρφαίνονταν
Κι γένουνταν ναν κουράσιου
Νι σι πάνου πέ-νε-τρα κάθιτι
Κλαίει κι αναστενάζει
Νι του Ρήγα γιο-νος αδιάβιτι
Σι μαύρου κά-να-βαλάρη
Νι τ'έχεις κορή νημ κι κλαις εσύ
Κι βαριουαναστενάζεις.
Νι του δάχτυλί-νι-διμ έπισι
Στουν πάτου του νου πηγάδι
Νι κι όποιους σιβεί νι κι το βγαλει
Άντρα θελα να τουν κάμου
Νι του Ρήγα γιο νος σαν τα άκουσι
Πουλύ τουν καναλουφάνκει
Νι ξιντύθκι ξαναρματώθικι
Κι στου πηγάναδι ρίχκει
Νι λουίρ λουι νιρ του έφιρνι
Δαχτυλιτσι δεν ιβρήσκι
Νι μουν βρίσκει απού νου κορήσ μαλλιά
Κι άπ' αντρειουμέ-νε-νου χέρι
Νι τραβά κορή νημ κι βγάλιμι
Δάχτυλιτσι δεν ιβρίσκου
Νι μουν βρίσκου απού νου κουρήσ μαλλιά
Κι' απ' αντρειουμέ-νε-νου χέρι
Νι αυτού που σε-νε-φκεις ρήγα γιε
Δεύτιρου δε θα στιριώσεις
Νι όλους τους νιου νιους τους έφαγα
Κι σένα θε να σι φάου.

ΔΥΟ ΠΟΥΛΑΚΙΑ

(Χιονάδες)

Δυο πουλάκια τα καημένα
Πάνω γύ-πάνω γύριζαν για μένα
Το να του πουλύ αγαπάου
Τα άλλου του-τα άλλου του περιγιάου
Το να του ταιζου μέλι
Τα άλλου κο-τάλλου κόκκινου πιπέρι
Ή σκαρφίτσα ή βιλόνι
Την καρδιά-την καρδιάμ τη μαχιρώνει
Μουρή βλαχου-βλαχουπούλα
Κι γκιουζέλ κι γκιουζέλ καστιρνούπουλα
Ποιος σι του πε απ' δε σι θέλου
Κι βαστάς κι βαστάς τα λιρουμένα
Ρίξει κάτου τα γραμμένα
Κι έλα ιδώ κι έλα ιδώ κουντά σι μένα

ΠΟΥΣΙ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΔΕΡΝΟΥΝΤΙ

(Ζωναράδικος Ελληνοχώρι)

Πουσι οι γυναί-πουσι οι γυναί
Πουσι οι γυναίικις δέρνουντι
Πουσι οι γυναίικις δέρνουντι
Κι τα κουρίτσα χαίρουντι
Κι τα κουρι-κι τα κουρί
Κι τα κουρίτσα χαίρουντι
Κι τα κουρίτσα χαίρουντι
Κι τα κουρίτσα χαίρουντι
Η Μάρου δέρ τη μάνα της.
Η Μάρου δερ-η Μάρου δερ
Η Μάρου δέρ τη μάνα της.
Η Μάρου δερ τη μάνα της
Μ'ένα κλονί βασιλικό
Μ'ένα κλονί-μ'ένα κλονί
Μ'ένα κλονί βασιλικό
Μ'ενά κλονί βασιλικό
Μι δυο κλονάρια βάλσαμο
Μι δυο κλονα-μι δυο κλονα
Μι δυο κλονάρια βάλσαμο
Μι δυο κλονάρια βάλσαμο
Την πίττα δεν την έφτιασι
Την πίττα δε-την πίττα δε
Την πίττα δεν την έφτιασε
Την πίττα δεν την έφτιασε
παλιόκουτα δεν έβρασι

ΙΔΩ ΠΑΤΑΕΙ ΚΙ ΚΕΙ ΠΑΤΑΕΙ...

(Ζωναράδικος Χιονάδες)

Ιδώ πατάει κι αμάν αμάν ,ιδώ πατάει κι κει πατάει
Ιδώ πατάει κι κει πατάει κι πάλι πίσου βρίσκιτι
Κι πάλι πι κι αμάν αμάν κι πάλι πίσου βρίσκιτι
Κι πάλι πίσου βρίσκιτι κι πίσου στην τριαντάφυλλια
Κι πίσου στη κι αμάν αμάν , πίσου στην τριαντάφυλλια
Κι πίσου στην τριαντάφυλλια να πόχει ρίζις κι κλουινιά
Να πόχει ρί-κι αμάν αμάν , να πόχει ρίζις κι κλουινιά
Να πόχει ρίζις κι κλουινιά κι σκέπασιν τη γειτουινιά
Κι σκέπασιν κι αμάν αμάν , κι σκέπασιν τη γειτουινιά
Κι σκέπασιν τη γειτουινιά κι τον ξανθιόναν αγαπάς
Κι τον ξανθιόν κι αμάν αμάν, κι τον ξανθιόναν αγαπάς
Κι τον ξανθιόναν αγαπάς τον Γιάννη τουν κουντούτσικον
Τον Γιάννη τουν κι αμάν αμάν, τουν Γιάννη τουν κουντούτσικον
Τουν Γιάννη τουν κουντούτσικον κι τουν μαναχουγιούτσικον
Κι τουν μανα κι αμάν αμάν,κι τουν μανάχουγιούτσικουν
Κι τουν μαναχουγιούτσικον ναπόχει τα σπίτια τα ψηλά.

ΔΕΝΤΡΙΤΣΙ

(Δόξα και Χιονάδες)

Δέντρου είχα στην αυλή μου τζάνεμ
Κυπαρίσσι στου μπαξέ μου
Κυπαρίσσι στου μπαξέ μου τζάνεμ
Του πουτίζου μαύρου δάκρυ
Του πουτίζου μαύρου δάκρυ τζάνεμ
Του φαρμάκουσα του δέντρου
Του φαρμάκουσα του δέντρου τζάνεμ
Κι έπεσαν τα φύλλα τ' κάτου
Κι έπεσαν τα φύλλα τ' κάτου τζάνεμ
Έσκυψα να τα μαζέψου
Έσκυψα να τα μαζέψου τζάνεμ
Βρίσκου ένα δαχτυλίδι
Βρίσκου ένα δαχτυλίδι τζάνεμ
Όνομα είχι γραμμένου
Όνομα είχι γραμμένου τζάνεμ
Τ' όνομα του λεν Μιτάξου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μεταξάδες - Ιστορία - Λαογραφία

Ομάδα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Γυμνασίου Μεταξάδων 1996 -1997

Εθνολογικό Μουσείο Θράκης Αλεξανδρούπολη Γιαννακίδου Αγγελική

Λεύκωμα Παραδοσιακών Ενδυμασιών Βορείου Έβρου

www.metaxades.gr/assets/istoria/chionades

www.metaxades.evros.gr

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε στην Πετροπηγή Καβάλας. Τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια τα έζησε στο χωριό του. Σπούδασε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης και αμέσως μετά στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διδάσκει στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση από το 1989.

Η ενασχόλησή του με τους χορούς ξεκίνησε από πολύ νωρίς μαθαίνοντας χορούς και τραγούδια στους γάμους και τα πανηγύρια της περιοχής του, στην οποία κατοικούσαν Σαρακατσάνοι , Θρακιώτες, Μικρασιάτες και Πόντιοι.

Αρχισε να διδάσκει παραδοσιακούς χορούς από το 1984 ως δάσκαλος στο πνευματικό κέντρο του Δήμου Αμπελοκήπων, στις Φοιτητικές Εστίες Θεσσαλονίκης και στο Δήμο Ωραιοκάστρου. Το 1992 μετατίθεται στην Ξάνθη και από τότε αναλαμβάνει τη διδασκαλία σε τμήματα παιδιών και ενηλίκων στην ΦΕΞ.(Φιλοπρόοδη Ένωση Ξάνθης) όπου και δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτιστική κληρονομιά της Θράκης παρακολουθώντας πολλά σεμινάρια και ερευνώντας τους χορούς και τα τραγούδια της περιοχής.

Έχει σκηνοθετήσει πολλές μεγάλες παραστάσεις της ΦΕΞ και από το 1984 αποτελεί μέλος της οργανωτικής επιτροπής του Δήμου Ξάνθης για τις Θρακικές Λαογραφικές Εορτές και για τις γιορτές Παλιάς Πόλης της Ξάνθης.

Κάθε χρόνο ταξιδεύει με την χορευτική ομάδα της ΦΕΞ τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό συμμετέχοντας σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Το 2007 δίδασκε παραδοσιακούς χορούς στο τμήμα μουσικών σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη. Έχει διδάξει επίσης σε Έλληνες του εξωτερικού και τα τρία τελευταία χρόνια σε ξένους σε σεμινάρια που διοργανώνονται στην Ξάνθη.

Είναι μέλος της εκπαιδευτικής ομάδας του Λαογραφικού Μουσείου της ΦΕΞ για το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων .Επίσης μέλος της ραδιοφωνικής ομάδας που παρουσιάζει μια εκπομπή με θέμα το δημοτικό τραγούδι, το χορό και γενικά τη Λαϊκή μας παράδοση.

Γκορόγιας Γιάννης

Εκπαιδευτικός - Δάσκαλος Ελληνικών Χορών

Ναυαρίνου 15^Α Ξάνθη Τ.Κ 67100

Τηλ. 2541025239 κιν. 6945837013

e-mail : gorogias@yahoo.gr

Γ) ΧΟΡΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΝΘΕΜΙΩΝ

Εισήγηση - Διδασκαλία: Σταύρος Λίτος

1. Επισκοπή Ανθεμίων - Ιστορία - Πολιτισμός - Γεωγραφία

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία που αναφέρεται στο χωριό Επισκοπή είναι μετά την καταστροφή της Νάουσας το 1822, όταν πυρπολήθηκε και λεηλατήθηκε η Νάουσα από τους Τούρκους. Τότε εμφανίστηκαν κάτοικοι πρόσφυγες της Νάουσας και εγκαταστάθηκαν στην Επισκοπή, όπου υπήρχε ένας οικισμός με λίγες οικογένειες. Έκτοτε έχουμε την εκκλησία η οποία χτίστηκε τη δεκαετία του 1860 και έχουμε πλέον μια ιστορική διαδρομή της Επισκοπής από τα χρόνια εκείνα .

Στις αρχές του εικοστού αιώνα η Επισκοπή είχε περίπου 200 με 300 κατοίκους. Ήταν το χωριό έτσι δομημένο σε δύο γειτονιές, τα σπίτια φτωχικά κι ο κόσμος ασχολούνταν με τα σιτάρια και την κτηνοτροφία. Υπάρχουν μαρτυρίες προφορικές που αναφέρονται στο ότι υπήρχανε κονάκια τα οποία ανήκαν είτε σε Έλληνες είτε σε Τούρκους πλούχοντες στους οποίους δούλευαν οι φτωχοί κάτοικοι της Επισκοπής.

Το κονάκι του Λαπαβίτσα, ενός Ναουσαίου πλούχοντα ο οποίος είχε και πολλά κτήματα στην Επισκοπή και από ότι υπολογίζεται πρέπει να είχε γύρω στα 3.000 στρέμματα κήκε όταν μπήκαν οι Γερμανοί στην Επισκοπή στις 14 Σεπτεμβρίου 1941.

Μετά την απελευθέρωση του 1912 η Επισκοπή μαζί με τον Πολυπλάτανο αποτελούσαν ενιαία κοινότητα. σαν «Επισκοπή», κοινότητα αυτούσια έχουμε μετά το 1940. Από τότε μέχρι σήμερα πριν τον Καποδίστρια η Επισκοπή αποτελούσε ενιαία κοινότητα στην οποία όμως στα πρώτα χρόνια οι πρόεδροι ήταν ορισμένοι και όχι εκλεγμένοι όπως συνέβαινε σε όλη την Ελλάδα.

Στον 1^ο Παγκόσμιο πόλεμο ή καλύτερα στον πόλεμο του '12-'13, συμμετείχαν πολλοί κάτοικοι της Επισκοπής, στον πόλεμο της «Ανεξαρτησίας», όπως επίσης συμμετείχαν πολλοί στην Μικρασιατική εκστρατεία το 1920-22.

Οι πρώτοι κοινοτάρχες τους οποίους γνωρίζουμε την περίοδο 1912-1940 είναι κάποιος Γκόγκας και κάποιος Βέργας από τον Πολυπλάτανο. Οι κάτοικοι της Επισκοπής είχανε το γλωσσικό ιδίωμα, γνώριζαν επίσης και την ελληνική γλώσσα. Μετά το 1922 άρχισαν να έρχονται κύματα προσφύγων, και με το πέρασμα πολλών ετών, οι πρόσφυγες αποτελούσαν το διπλάσιο πληθυσμό εκείνης της εποχής. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο στην εκκλησία, στο νάρθηκα της παλιάς εκκλησίας, η οποία σώζεται μέχρι σήμερα και είναι χτισμένη από το 1864 με επιγραφή που υπάρχει εκεί. Το 1929-30 μετεγκαταστάθηκαν σε νέο κτίριο το οποίο κτίστηκε στο κέντρο του σημερινού χωριού και από τότε πλέον το σχολείο στεγάζεται στο κτίριο αυτό. Η σημερινή σύνθεση του χωριού ανέρχεται περίπου στους 2.000 κατοίκους από τους οποίους η μεγάλη πλειοψηφία είναι πρόσφυγες. Οι ντόπιοι κάτοικοι αποτελούν το 1/3 του πληθυσμού της Επισκοπής και επίσης λίγες οικογένειες σαρακατσαναίων.

Σήμερα η Επισκοπή ανήκει σε Καποδιστριακό δήμο «Των Ανθεμίων» ο οποίος περιλαμβάνει 6 κοινότητες της γύρω περιοχής του νομού Ημαθίας. Παλαιότερα η Επισκοπή άνηκε διοικητικά και εκκλησιαστικά στην Έδεσσα. Σήμερα ανήκει μόνο εκκλησιαστικά στην Έδεσσα

Πολιούχοι άγιοι της Επισκοπής είναι οι Ταξιάρχες οι οποίοι γιορτάζουν στις 8 Νοεμβρίου. Το πανηγύρι που γινόταν προς τιμή τους άλλαξε ημερομηνία διότι οι καιρικές συνθήκες ήταν δύσκολες την εποχή εκείνη, με κρύα, με χιόνια, με λάσπες. Στις αρχές της δεκαετίας του '60 μετατέθηκε το πανηγύρι στις 6 Σεπτεμβρίου που είναι μια παραπλήσια γιορτή των συγκεκριμένων αγίων.

Σε μεγάλες γιορτές ή σε πανηγύρια οι κάτοικοι της Επισκοπής μαζεύονταν λόγω της αργίας στα καφενεία ή σε πλατείες, σε χώρους μεγάλους και διασκεδάζαν με τη συνοδεία των οργάνων που υπήρχαν στην Επισκοπή. Η Επισκοπή είχε πολλούς οργανοπαίχτες, αυτοί κάθε μέρα στο σπίτι τους ή στα παραπήγματα που έμεναν έκαναν πρόβες, και στήνανε γλέντι, πήγαινε όλη η γειτονιά, τους άκουγαν, χόρευαν και διασκεδάζαν.

Ονόματα παραδοσιακών οργανοπαικτών είναι ο Γιουρούκης ο οποίος ζούσε εδώ πέρα αλλά δεν ήτανε από εδώ, ο μπάρμπα Χρήστος ο Τάνζης, ο Δεμερτζής ο Σωτήρης. Από τους νέους οργανοπαίχτες υπάρχουν ο Ψαθάς Δημήτρης, ο Δεμερτζής Χρήστος, ο Γιαννάκης από την Πλατάνη ο οποίος είχε ακούσματα από τους οργανοπαίχτες της περιοχής. Η Επισκοπή είχε σημαντικούς νταουλτζήδες και γενικά καλούς παραδοσιακούς οργανοπαίχτες οι οποίοι ήταν περιζήτητοι στην γύρω περιοχή. Τα πρώτα όργανα στην Επισκοπή ήτανε ο ζουρνάς και η γκάιντα που εξελίχθηκε σε κλαρίνο.

Τη παλαιότερη εποχή όταν επρόκειτο ένα χωριό να κτίσει εκκλησία βγαίνανε μπουλούκια, ομάδες μεταμφιεσμένων αντρών, τα λεγόμενα ρουγκατσάρια και πηγαίνανε από χωριό σε χωριό για να κάνουν έρανο. Σε πολλές περιπτώσεις, τύχαινε να βρεθούν αντιμέτωπες δύο ομάδες και στην περίπτωση αυτή υπήρξαν συγκρούσεις με θύματα. Τέτοια παραδείγματα έχουμε στην Επισκοπή. Σε μια περιοχή τη Σιούμα, συναντήθηκαν δύο μπουλούκια ρουγκατσαραιών από διαφορετικές εκκλησίες με αποτέλεσμα να έχουμε δυσάρεστα γεγονότα.

2. Φορεσιές - Ενδυμασίες

Σημαντικό στοιχείο που μας έχει μείνει από την παλιά εποχή είναι η γυναικεία ενδυμασία της Επισκοπής και ειδικότερα της νύφης που είναι βαριά και πλούσια. Είναι υφαντή με πολλά χρυσαφικά και κεντύματα και ήταν όλη φτιαγμένη στον αργαλειό. Τη νυφιάτικη στολή, πλούσια στολισμένη την κατασκεύαζαν τα κορίτσια της μικρής ηλικίας μέχρι να γίνουν νύφες. Μετά το γάμο την φόραγαν χωρίς τον κεφαλόδεσμο και το καλπάκι που ήταν το σύμβολο της νύφης εξαρτήματα τα οποία τα κρατούσαν κρυμμένα στο μπαούλο τους σαν ενθύμιο. Είχαν κατά μία μια έννοια τον χαρακτήρα και τον συμβολισμό των σημερινών στεφάνων.

Στην νυφιάτικη αυτή ενδυμασία το μαντήλι που ήτανε μεγάλο και έφτανε μέχρι τη μέση περίπου της κοπέλας, της νύφης, και δε φαινόταν καθόλου τα μαλλιά. Το καλπάκι ήτανε επιμελώς τοποθετημένο στο κεφάλι της νύφης και διαρκούσε πολλές ώρες να τοποθετηθεί με ειδικά γατζάκια γι αυτό η νύφη όταν χόρευε την ημέρα του γάμου έπρεπε να κάνει προσεχτικές και αργές κινήσεις για να μην πέσει το καλπάκι. Η νυφιάτικη ενδυμασία η γυναικεία ήταν πολλή προσεγμένη και σε πολλές περιπτώσεις ανάλογα με την περιουσιακή κατάσταση που είχε η νύφη ήταν χρυσοκέντητη σε πολλά σημεία με πολλή λεπτομέρεια στην τράκμα, στο ζωνάρι, πουκάμισο και μαντήλα.

Η γυναικεία ενδυμασία της Επισκοπής αποτελείτε από το καλπάκι και την τράκμα, την μαντήλα, την ουγκαρλία, το πουκάμισο, το καβάτ, τη σαγκία, την ποδιά, την ζώνη,

την πάφτα, τα γιορντάνια, τις ναρακφίτσες που έμπαιναν στα χέρια, τα τσουράπια τα ταρλίκια και τα παπούτσια. Το καβάτ είχε χρώμα είτε κόκκινο, είτε βυσσινί, είτε μπλε.

Η σαγκία μπορούσε να έχει χρώμα μαύρο ή άσπρο, ή μπλε ανάλογα με την εποχή που ντυνόταν νύφη.

Η ανδρική ενδυμασία είχε το φέσι, το γιλέκο, πουκαμίσα, το ζωνάρι, τη βράκα, το μαντήλι, τα τσουράπια και τα παπούτσια.

Οι συγκεκριμένες ενδυμασίες είναι η επίσημες, η γαμπριάτικη και η νυφιάτικη οι οποίες φοριόταν αργότερα μετά το γάμο, σε καθημερινή βάση με κάποιες παραλλαγές. Στην καθημερινή ζωή οι άντρες φορούσαν μαύρο σαλβάρι και όσο περνούσε η ηλικία τα που φορούσανε, συνήθως είχανε σκούρο χρώμα και οι γυναίκες το ίδιο. Στο τέλος φορούσανε μαύρο μαντήλι για να δείξουν την διαφορά ηλικίας που έχουν με τις νέες, οι οποίες νέες φορούσανε καπελάκι με λουλούδια στο κεφάλι, στην καθημερινή τους ζωή.

3. Χοροί

Οι χοροί της Επισκοπής χωρίζονται σε διάφορα είδη. Είναι χοροί του γάμου, του έρωτα, των πανηγυριών, σατυρικοί και επαναστατικοί για ανθρώπους που ήθελαν την λευτεριά τους από τους Τούρκους. Ο κάθε χορός χορεύεται ανάλογα με το γένος, το φύλλο των χορευτών. Επίσης υπάρχουν χοροί με κάποιες μικρές παραλλαγές στα βήματα ή στη μουσική γενικότερα όμως πρόκειται για απλούς χορούς, λιτούς, χωρίς πολλά χοροπηδητά, είναι απλοί, λιτοί, χωρίς χοροπηδητά (ειδικότερα αυτοί των γυναικών).

1. «Γκουβάνα» είναι μουσική αποχαιρετισμού της νύφης από το πατρικό της σπίτι. Είναι ο χορός κατά τον οποίο αποχαιρετούσαν τη νύφη, έκανε το σταυρό της από το σπίτι της και τη στιγμή εκείνη υπήρχε μεγάλη συγκίνηση και ο κόσμος με δάκρυα στα μάτια την αποχαιρετούσε δίνοντας της χρήματα, φιλώντας το χέρι των συγγενών.

2. «Πόποβα Κέρκα» κόρη του παπά.

3. «Μάρενα» χορός, που το όνομά του προέρχεται από μια περιοχή της Επισκοπής το Μάρεν που υπήρχαν πηγές, πολλά νερά με πέτρες και πηδώντας οι κοπέλες από πέτρα σε πέτρα διαγράφονταν τα βήματα και έτσι προέκυψε ο χορός μάρενα.

4. «Σύρε - Σύρε» γυναικείος χορός. Στην Επισκοπή οι άνδρες με τις γυναίκες χόρευαν χωριστά σε διαφορετικούς κύκλους. Αυτό σημαίνει όπως και τους γυναικείους χορούς μπορούσαν να τους χορεύουν και οι άνδρες.

5. Ρούντο Γιάγκνε σημαίνει σγουρό αρνί και αυτό έχει να κάνει προφανώς με την ασχολία των κατοίκων που ήταν κυρίως η κτηνοτροφία.

6. «Γιατζίτσικ» είναι ο πιο παλιός χορός της Επισκοπής.

7. «Μήτραινα» χορός που το χόρευαν οι άνδρες. Πιο ζωντανός χορός και κάτι αντίστοιχο με την Μάρενα που την χόρευαν οι γυναίκες.

8. «Ζάικο» χορός σατυρικός που σατυρίζει κάποιον που ήθελε να παντρευτεί και τον κορόιδευαν μ' αυτόν τον χορό.

9. «Σάρενε τσουράπε» παιδικός χορός και λόγια που απευθύνονται σε μικρά παιδιά.

10. «Μόμα λένα» κόρη Ελένη. Ο χορός μιλάει για ένα κορίτσι που το θαύμαζαν όλοι.

11. «Πατρούνινα» χορός με διπλή εξήγηση. Κατά μία έννοια ο πεθερός πέταξε την πίτα επειδή δεν ήταν καλή και η νύφη την πατούσε θυμωμένη διότι διαμαρτυρήθηκε ο πεθερός. Επίσης πατρούνινα μπορούμε να πούμε ότι είναι ένας χορός αντάρτικος, απελευθερωτικός. Το πατρούνικε σημαίνει βόλια-σφαίρες.

12. «Συρτός» κλασικός χορός που τον χόρευαν γυναίκες και άνδρες.

13. «Πατινάδα» χορός αποχαιρετισμού, χορός του δρόμου.

14. «Πουσινίτσα» χορός των νέων που δείχνει την σβελτάδα, τη δύναμή τους και την επιδεξιότητα του χορού. Ο χορός αυτός κατά μια έννοια λένε ότι χόρεψαν οι άνδρες για να επιλεγούν στο σώμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου για την μεγάλη εκστρατεία εναντίων των Περσών.

15. «Ράικο» ο χορός αυτός είναι ένας από τους πιο διαδεδομένους χορούς της Επισκοπής και γενικότερα του κάμπου, και είναι ένας από τους πιο εύθυμους χορούς της περιοχής.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΙΤΟΣ

ΤΗΛ.2332021175

ΚΙΝ.6937418550

ΝΑΟΥΣΑ

ΤΚ.59200

Δ) ΧΟΡΟΙ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Γιάννης Καρβούνης.

1. Νομός Καρδίτσας

Ο Νομός Καρδίτσας βρίσκεται στο ΝΔ τμήμα της Θεσσαλίας και είναι ο μικρότερος των τεσσάρων νομών της Θεσσαλίας. Συγκροτήθηκε το 1944 και σήμερα αποτελείται από 20 Δήμους και μια κοινότητα. Σύμφωνα με την απογραφή έχει έκταση 2.636.000 στρέμματα και 130.000 κατοίκους, περίπου. Το Νομό Καρδίτσας τον χαρακτηρίζει η αντίθεση μεταξύ ορεινού και πεδινού όγκου. Το Δυτικό τμήμα ανήκει στον ορεινό όγκο των **Θεσσαλικών Αγράφων** και αποτελεί τμήμα της οροσειράς της **Πίνδου**, ενώ το Ανατολικό αποτελεί τμήμα του Θεσσαλικού κάμπου. Προσιτός απ' όλους τους όμορους νομούς προσφέρει πολλών ειδών επιλογές. Η εύφορη γη και η γεωγραφική του θέση συντέλεσαν στο να γίνει πέρασμα και τόπος συνάντησης διαφορετικών φυλών και πολιτισμών, με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό των πολιτισμικών στοιχείων και χαρακτηριστικών των ντόπιων.

Από το 6.000 π.Χ. υπάρχουν ίχνη ανθρώπινης ζωής με νεολιθικούς οικισμούς και ευρήματα ξεχωριστής ομορφιάς. Εδώ τοποθετούνται οι αρχαίες πόλεις Άρνη, Θητώνιο, Κιέριο, Αστέριο. Ταφικά μνημεία της Ελληνιστικής περιόδου αλλά και ευρήματα της προϊστορικής περιόδου βρίσκονται διάσπαρτα σ' όλη την περιοχή του κάμπου, όπως: στον Κέδρο, το Παλιούρι, τους Αγίους Θεοδώρους, στον Πύργο Κιερίου, στη Φίλια, αλλά και στην ορεινή περιοχή του νομού: όπως στη Ρεντίνα, στην Άνω Κτιμένη, στον Πύργο Ιθώμης, στη Μαγούλα Φαναρίου, στο Μορφοβούνι, στον Μπελοκομύτη, στην Πορτίτσα, στο Πετρωτό, στο Δροσάτο, στο Καταφύλλι κ.ά.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο γνώρισε αλλεπάλληλες εισβολές (Σλάβοι, Βλάχοι, Καταλανοί). Διατηρήθηκε το βυζαντινό κάστρο του Φαναρίου όπως πολλές **εκκλησίες**:

1. **Μονή Κορώνας** (κοντά στο Μοσχάτο). Ιδρύθηκε το 1123 επί αυτοκράτορος Ι. Κομνηνού

2. **Μονή Παναγίας Πελεκητής** (Καρίτσα). Αποπερατώθηκε το 1529

3. **Μονή Σπηλιάς** (Κουμπουριανά Στεφανιάδας) 11^{ος} Αιώνας.

4. **I. Μονή Πέτρας** (Καταφύγι) 15^{ος} Αιώνας.

5. **Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου** (Ρεντίνα)

6. **Μονή Αγίας Τριάδας** (Σάικα) 15^{ος} Αιώνας.

7. **Μονή Αγίας Τριάδας** (Φυλακτή)

8. **Μονή Αγίας Τριάδας**(Δρακότρυπα)

9. **Μονή Αγίου Γεωργίου** (Καραϊσκάκη)(Μαυρομμάτι)

10. **I. Μονή Κατουσίου** (Ανθηρό), 15^{ος} Αιώνας.

11. **Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου**(Ανθηρό)

12. **I. Μονή Κώστη** (Κουμπουριανά)

13. **I. Μ. Γενέσιον της Θεοτόκου** (Βλάσι), 16^{ος} Αιώνας

14. **Άγιος Αθανάσιος Ρουμ**(Παλαμάς)

και μοναστήρια όπως: του Αγίου Χαραλάμπους στο Πετρίλο(16^{ος} αι.), του Προφήτη Ηλία στο Πετροχώρι, η I. Μ. Αγ. Αθανασίου Δροσάτου(16^{ος} αι.), της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στα Βραγγιανά, του Αγίου Νικολάου στο Θερινό κ.ά.

2. Η πόλη της Καρδίτσας

Η Καρδίτσα βρίσκεται στο δυτικό άκρο του θεσσαλικού κάμπου, είναι σχετικά νέα πόλη και η ίδρυσή της τοποθετείται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα από τους Τούρκους που δεν άντεχαν τις επιθέσεις των Αγραφιωτών, αλλά και από εύπορους Έλληνες. Το 1821 η πανώλη θα ερημώσει την πόλη αλλά θα ξαναγεννηθεί μετά τον απελευθερωτικό αγώνα το 1881 και θα ανακηρυχθεί σε δήμο το 1882. Η Καρδίτσα είναι η πρώτη πόλη που απελευθερώθηκε από τους Γερμανούς στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου(12-3-1943).

Το 19^ο αι. αποτελούσε σταθμός σύνδεσης με την περιοχή των Αγράφων και εμπορικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Σήμερα αποτελεί εμπορικό, διοικητικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο του νομού, με πλούσια δραστηριότητα.

Αποτελεί Πανελλήνιο παράδειγμα για την προώθηση του ποδηλάτου και της βιώσιμης κινητικότητας.

Αξιοθέατα στην πόλη της Καρδίτσας είναι:

Το Πανσίλυπο(Παύση της λύπης), στο κέντρο της πόλης, το οποίο προσφέρεται για στιγμές ηρεμίας και χαλάρωσης από την καθημερινότητα.

Ο Μητροπολιτικός Ναός των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης του 19^{ου} αιώνα, ο οποίος φιλοξενεί τοιχογραφίες του Καρδιτσιώτη ζωγράφου Δημήτρη Γιολδάση.

Το Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο Λάμπρου και Ναυσικάς Σακελλαρίου, το οποίο εκθέτει βιβλία λαογραφικού περιεχομένου, στολές, αντικείμενα του Καρδιτσιώτη Πρωθυπουργού Νικολάου Πλαστήρα, και επίσης φιλοξενεί εκθέσεις Ελλήνων δημιουργών.

Η Εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής του 19^{ου} αιώνα με το ξυλόγλυπτο τέμπλο της.

Το κτίριο της Νέας Αγοράς το οποίο αντιπροσωπεύει το αρχιτεκτονικό στυλ των αρχών του αιώνα, το οποίο έγινε γνωστό ως «Μοντέρνο Κίνημα» βασισμένο στον τύπο της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής περιόδου. Εξαιρετικά είναι και τα νεοκλασικά κτίρια του πρώην κινηματογράφου "ΠΑΛΛΑΣ" και του ξενοδοχείου Άρνη.

Ο Ανδριάντας του Ν. ΠΛΑΣΤΗΡΑ(Μαύρου Καβαλάρη).

Η προτομή του Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ.

Το Δικαστικό Μέγαρο.

Η Επισκοπή.

Το πέτρινο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας.

Η Καρδίτσα είναι γνωστή για το τσίπουρο. Στα περισσότερα ουζερί υπάρχει ντόπιο τσίπουρο και παραδοσιακοί μεζέδες.

Το τμήμα του θεσσαλικού κάμπου που ανήκει στο νομό Καρδίτσας έχει πρωταρχική οικονομική σημασία για τη Θεσσαλία, παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο από ιστορική-αρχαιολογική άποψη όσο από ανθρωπολογική και εθνολογική. Στα νεότερα χρόνια εγκαταστάθηκαν αρκετοί πρόσφυγες από την Καισαρεία, την Καππαδοκία καθώς και από την Ανατολική Ρωμυλία (Νέο Ικόνιο, Καππαδοκικό, Ανάβρα). Σήμερα η περιοχή χαρακτηρίζεται από την παρουσία του αυθεντικού ντόπιου στοιχείου, που είναι, οι Καραγκούνηδες, οι Αγραφιώτες και οι Αργιθεάτες.

Σημαντική είναι η προσφορά στην πολιτιστική ζωή της πόλης, της Θεατρικής σκηνής, του Περιφερειακού Θεάτρου, του Ωδείου «Νίκος Ευθυμιάδης», «Ο ΑΡΙΩΝ», της Λέσχης φωτογραφίας-Κινηματογράφου Καρδίτσας, των Λαογραφικών ομίλων, Συλλόγων: «ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ», «Καραγκούνα», «Απόλλων», «Μαίρη Ιωαννίδου», κ.α.

3. Κάμπος και Καραγκούνηδες

Ο όρος «Καραγκούνης» παραμένει αδιευκρίνιστος και επιστημονικά αδιερεύνητος. Δεν υπάρχουν ειδικές μελέτες που να διαφωτίζουν το θέμα και να προσδιορίζουν τι ακριβώς είναι οι Καραγκούνηδες. Πάντως η Ελληνικότητά τους είναι αδιαμφισβήτητη και παρά το πέρασμα Περσών, Ρωμαίων, Σλάβων, Φράγκων, Τούρκων, Ιταλών και Γερμανών, έμειναν Έλληνες και μάλιστα με ένα ξεχωριστό λαϊκό πολιτισμό. Όλοι σχεδόν οι ερευνητές θεωρούν ότι το όνομα το έδωσαν οι Τούρκοι κατακτητές και χαρακτήριζε τους αγρότες, τους κατοίκους του κάμπου και φαίνεται να προέρχεται από 2 τούρκικες λέξεις, καρά και γούνα δηλ. μαύρη κάπα. Επίσης φαίνεται να ευσταθεί και το Καρά Γιουνάν, δηλαδή Μαύρος Έλληνας. Πάντως ο όρος Κάρα κινών = Καραγκούνης είναι επιστημονικά αστήριχτος.

Οι Καραγκούνηδες ζούσαν ζωή φτωχική και οι οικογένειές τους ήταν συνήθως πολυμελείς. Ζούσαν σε καλύβες από καλάμια, παλαμισμένα με βουνιές και χώμα. Είχαν δύο δωμάτια, ένα για τους ανθρώπους και ένα για τα ζώα. Αργότερα κατασκεύασαν στρωτά πλινθόκτιστα σπίτια που είχαν δύο δωμάτια και μία σάλα.

Τρέφονταν συνήθως με μπομποτίσιο αλεύρι με λίπα, με πίτες και τις εορταστικές περιόδους με χοιρινό και λουκάνικα. Σπανιότατα χρησιμοποιούσαν λάδι και μαγείρευαν με λίπος. Σαν καύσιμη ύλη χρησιμοποιούσαν τις βουνιές. Ασχολούνταν με την καλλιέργεια του βαμβακιού, του καπνού, του σιταριού και του σουσαμιού.

Τα ρούχα των Καραγκούνηδων λέγονταν «στράνια». Οι άνδρες φόραγαν παντελόνι μάλλινο και σακάκι σκούτινο. Επίσης ένα είδος πανωφοριού, χωρίς μανίκια, με κόκκινη μπορντούρα και στο κεφάλι τους έναν άσπρο σκούφο πού τον έδεναν με ύφασμα μπλε ή μαύρο. Φόρεσαν αυτά τα ρούχα, μετά τη φουστάνελα, από το 1810 έως το 1910. Οι γυναίκες φορούσαν την ίδια μαύρη κάπα, από μαύρο μαλλί, αλλά τα πουκάμισά τους ήταν άσπρα, διακοσμημένα με κεντήματα και σφιγμένα στο στήθος με μαύρα κορδόνια. Η ενδυμασία συμπληρώνεται με ποδιά συνήθως κόκκινου χρώματος. Στα μαλλιά τους έχουν μια μικρή τόκα χωρίς νομίσματα, που έχει γύρω κοτσίδες και ένα μαντήλι με μαύρα και κόκκινα κρόσσια. Βέβαια η ενδυμασία των γυναικών άλλαζε ανάλογα με την ηλικία (Βρεφική, νηπιακή, παιδική, εφηβική), την οικογενειακή κατάσταση (αρραβωνιασμένη, νύφη, παντρεμένη 35-45 χρονών, παντρεμένη 50-60 χρονών, βαβές πάνω από 65, χήρες), την κοινωνική θέση (φαινόταν στην ποιότητα των ρούχων, στα κεντήματα, στις χρυσοκέντητες ποδιές, τις τραχηλιές και τα καβάδια, τα γιλέκα, τις χούφτες αλλά και στα πλούσια κοσμήματα: φλουριά, βραχιόλια, πεντόλιρα, ασημοζούναρα, κιουστέκια, σκουλαρίκια, κ.ά.).

Οι Καραγκούνηδες συνηθίζουν ακόμη να διοργανώνουν πανηγύρια και άλλες εκδηλώσεις με χορούς και δρώμενα, σε όλες τις μεγάλες γιορτές του χρόνου: τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά (κάλαντα και «γουρνοχαρές»), τα Θεοφάνεια (ρουγκάτσια), τις Απόκριες (εθιμικές σάτυρες), τη Σαρακοστή (ο χορός της Συγχώρεσης), τη Μεγάλη Εβδομάδα (Λαζαρίνες), τη Λαμπρή (Σεργιάνια και διπλούς χορούς), το Μάη και τον Απρίλη (Σεργιάνια και διπλούς χορούς), στις γιορτές των Αγίων καθώς επίσης αρραβώνες και γάμους.

4. Χοροί

1) Πατινάδα Γάμου, 2) Στα Τρία, 3) Σβαρνιάρια-Καραγκούνα, 4) Τσάμικος, 5) Νταϊλιάνια (συρτό γυναικείο τσάμικο), 6) Συρτός, 7) Μπεράτι, 8) Τασιά, 9) Καγκέλια, 10) Ρογκατσιάρης, 11) Μαλάμω, 12) τα Κουκιά, 13) το Πιπέρι, 14) Ροϊμάνια, 15) Σταμούλου, 16) Σκαλτσοδήμος, 17) Διπλοί χοροί.

5. Άγραφα και Αγραφιότητες

Τα όρια της περιοχής των Αγράφων δεν είναι γεωγραφικά προσδιορισμένα με ακρίβεια. Ταυτίζονται με το Νότιο τμήμα της οροσειράς της Πίνδου σε έκταση μήκους 100 και πλάτους 50 χιλιομέτρων, περίπου. Ορόσημα φέρονται: Δυτικά ο ποταμός Αχελώος, Ανατολικά η Θεσσαλική πεδιάδα, Βόρεια η οροσειρά του Ανθηρού και Νότια οι νομοί Φθιώτιδας και Ευρυτανίας.

Στην αρχαιότητα η περιοχή ονομαζόταν Αγραΐς ή Αγραία ή Αιτωλική. Τα Νότια Άγραφα αποτελούσαν μέρος της αρχαίας Δολοπίας. Κατά καιρούς, διάφοροι επιδρομείς (Σλάβοι, Αλβανοί, Κουτσόβλαχοι), προσπάθησαν να καταλάβουν τ' Άγραφα αλλά λόγω άγονου, φτωχού, δύσβατου εδάφους και της αντίστασης των κατοίκων, ήταν ή αδύνατον, ή ασύμφορο. Αποτέλεσμα ήταν να μην υπάρχει καμιά επιμιξία ή άλλη φυλετική επίδραση στα Άγραφα, σύμφωνα και με ιστορικές έρευνες.

Η σημερινή ονομασία «**Άγραφα**», σύμφωνα με την επικρατέστερη λογική, δόθηκε από τους Τούρκους, γιατί ενώ είχαν κατακτήσει τη Θεσσαλία, δεν κατόρθωσαν να κατακτήσουν και τον ανυπότακτο λαό του ορεινού αυτού όγκου και έτσι δεν τους κατέγραψαν στα φορολογικά τους βιβλία, σε αντιδιαστολή με τα γραμμένα των Ιωαννίνων, τα Γραμμενοχώρια. Παρέμειναν Άγραφα με τη συνθήκη του Ταμασίου (10 Μαΐου το 1525) και διατηρούσαν ουσιαστική ανεξαρτησία.

Ξακουστές υπήρξαν οι σχολές των Αγράφων στην διάρκεια της τουρκοκρατίας. Στα Άγραφα, κατά την Τουρκοκρατία, έδρασαν σπουδαίες μορφές της επανάστασης όπως αυτή του **Γεωργ. Καραϊσκάκη, του Κατσαντώνη, του Μπουκουβάλα κ.λπ.** Μετά την Εθνεγερσία του 1821 και την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, εκδηλώθηκαν πολλές εξεγέρσεις με επίκεντρο τα Άγραφα, όπως το 1841, 1854, 1857 και 1867 με κέντρα τα Μοναστήρια της Σπηλιάς Αργιθέας με επικεφαλής τον Αλεξανδρή και Ρεντίνας με επικεφαλής τον Μπουρδάρα. Αποκορύφωμα όλων η επανάσταση του 1878 που αποτέλεσε την αφετηρία για την ανεξαρτησία της Θεσσαλίας στις 10 Ιουνίου του 1881.

Κατά μία δεύτερη εκδοχή, η τοπωνυμία **Άγραφα**, δόθηκε πολύ προγενέστερα, κατά τους Βυζαντινούς χρόνους. Την εποχή της Εικονομαχίας, ο αυτοκράτορας Κων/νος Κοπρώνυμος (741-755μ.Χ.) θέλοντας να πληροφορηθεί αν έχουν εκτελεστεί οι διαταγές του, για την αφαίρεση των εικόνων από τους ναούς, έστειλε έξαρχους στις διάφορες επαρχίες. Οι κάτοικοι της Θεσσαλίας είχαν συμμορφωθεί, όμως οι κάτοικοι της ορεινής περιοχής άφησαν τις εικόνες στις θέσεις τους και σκότωσαν τους έξαρχους, γιατί τους θεώρησαν ασεβείς και ιερόσυλους. Όταν έμαθε ο αυτοκράτορας τι έγινε θύμωσε και διέταξε να διαγράψουν την ορεινή αυτή περιοχή από τους χάρτες της αυτοκρατορίας. Έτσι ονομάστηκαν Άγραφα.

Η περιοχή των Αγράφων δεν μολύνθηκε ούτε από Γερμανοιταλική κατοχή και μάλιστα στα βουνά των Αγράφων ήταν το αρχηγείο της Ε.Λ.Α.Σ., στη Νευρόπολη το συμμαχικό αεροδρόμιο και στο χωριό Κορυσχάδες η έδρα της Προσωρινής Επανάστασης. Όμως, εξαιτίας όλων αυτών, κήκαν ολοσχερώς τα περισσότερα χωριά και συντελέστηκε η μεγαλύτερη ερήμωση των Αγράφων, με αποδημία και μετανάστευση. Η παρακμή συνεχίστηκε τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες εξαιτίας της πόλωσης, λόγω εμφυλίου πολέμου. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες άρχισε να υποχωρεί το κλίμα του διχασμού και η περιοχή να γνωρίζει μια ανάκαμψη, αποτέλεσμα, ανάμεσα στα άλλα και της κοινωνικής συμφιλίωσης.

Σήμερα την περιοχή των Αγράφων την περιστοιχίζει η πανέμορφη λίμνη του ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΛΑΣΤΗΡΑ που είναι το στολίδι των Αγράφων και προσφέρεται για κάθε τύπου δραστηριότητες. Πλήθος οι εορταστικές εκδηλώσεις που κατά τη διάρκεια του χρόνου οργανώνονται (το κάψιμο του Αφανού την ώρα της Ανάστασης, και άλλες τον δεκαπενταύγουστο). Η περιοχή το καλοκαίρι βρίθει από ζωντάνια και κίνηση. Πολλές εκδηλώσεις, πολλά πανηγύρια που σίγουρα θα ανταμείψουν τον επισκέπτη των Αγραφιώτικων χωριών και του πανέμορφου τοπίου της λίμνης ΠΛΑΣΤΗΡΑ. Για περισσότερες πληροφορίες, για την ομορφιά της λίμνης ΠΛΑΣΤΗΡΑ, μπορείτε να επισκεφθείτε: www.karditsa.net.gr, www.plastirasnet.gr, www.pindosnet.gr, www.ecoguide.gr.

Οι κάτοικοι των Αγράφων είχαν ως κύρια ασχολία τους την καλλιέργεια του σιταριού και την κτηνοτροφία, λόγω της ιδιομορφίας του εδάφους. Στα χωριά που δεν είχαν εύφορο έδαφος ασχολούνταν με τη βιοτεχνία ενδυμάτων, μαντηλιών κεφαλιού, ζωναριών και πετσετών. Επίσης ασχολούνταν με την κατεργασία χρυσού και αργύρου, ενώ στη Σκλάτινα (Γόμφοι) είχαν εργαστήριο κατασκευής όπλων και σπαθιών.

Τα σπίτια τους διαμορφώνονταν σε δύο επίπεδα, χτισμένα στο πρηνές του βουνού. Έτσι το μισό σπίτι ήταν ισόγειο («κατώ»), όπου στάβλιζαν τα ζώα και το άλλο μισό ισόγειο και όροφος. Από τη μεριά της εισόδου υπήρχε πάντοτε μεγάλο ξύλινο μπαλκόνι. Μπαίνοντας κανείς από την εξώπορτα, συναντούσε τη σάλα (χωλ που χρησίμευε και για αποθηκευτικό χώρο με μεγάλα μπαούλα για τις τροφές) και δύο δωμάτια. Το επάνω, που σήκωνε όλο το βάρος της καθημερινής δραστηριότητας (έπαιζε το ρόλο της κουζίνας, του καθιστικού αλλά και της κρεβατοκάμαρας όλης της οικογένειας) και ο «οντάς», που έπαιζε το ρόλο του σαλονιού για τους ξένους και τις γιορτές. Πολύ παλαιότερα υπήρχαν και σπίτια με ενιαίο χώρο, χωρίς να είναι χωρισμένα σε δωμάτια και με το τζάκι στη μέση.

Τη βάση της διατροφής την αποτελούσαν τα γαλακτοκομικά, τα όσπρια και κυρίως τα φασόλια, οι πατάτες και οι πίτες. Το κρέας ήταν πολυτέλεια και υπήρχε στο τραπέζι σε επίσημες γιορτές και σε εξαιρετικές περιστάσεις. Έτρωγαν από κρέας: μοσχαρίσιο σχεδόν ποτέ, τα Χριστούγεννα χοιρινό μαγειρευτό ή ψητό και λουκάνικα, το Πάσχα και στα πανηγύρια κατσίκι ή αρνί, καμιά φορά κάνα κόκορα ή κότα και όταν τραυματίζονταν κανένα ζωντανό και έπρεπε να θανατωθεί. Αυγά και ιδιαίτερα τα τηγανητά θεωρούνταν επίσης πολυτέλεια. Τρώγανε πάρα πολύ ψωμί σιταρένιο και καλαμποκίσιο.

Οι άντρες φορούσαν τη φουστανέλα (μερικοί μέχρι και το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο), γιλέκο, το οποίο ήταν κεντημένο και μαύρη σκούφια με σελάχι. Αργότερα η φουστανέλα αντικαταστάθηκε από το μάλλινο υφαντό παντελόνι (μπουραζάνι), που ήταν συνήθως μαύρο ή άσπρο, την μάλλινη εξωτερική φανέλα ή το πουκάμισο που το λέγανε «κοντό», το γιλέκο, το μάλλινο υφαντό σακάκι, την μικρή κάπα ή «κοντοκάπι» και την μεγάλη κάπα, στη μέση φορούσαν ζωνάρι, σκούφο (δεν φόραγαν όλοι) και για παπούτσια τις καθημερινές «γουρνοτσάρ' χα» ή «ζηροτσάρ' χα», τα οποία κατασκεύαζαν οι ίδιοι, ενώ τα «καλά» τσαρούχια, τα οποία κατασκεύαζαν τεχνίτες.

Οι γυναίκες φορούσαν την εσωτερική μαλλίνα (σαρκοφανέλλα), το πουκάμισο, τις μαλλίνες, τις οποίες έκοβαν στο κάτω μέρος, σε τρίγωνα και τις κεντούσαν με χρωματιστές κλωστές. Η καθημερινή ήταν απλή και ελαφριά ενώ η επίσημη ήταν πιο βαριά, έφθανε λίγο πάνω από τους αστραγάλους και ήταν στολισμένη με διάφορα σχέδια. Φόραγαν επίσης μια φούστα μαύρη με πολλές δίπλες την οποία συμπλήρωναν με γιλέκο ή ζακέτα (μπόλκα). Στο κεφάλι φορούσαν μία απλή μαντίλα, ενώ η επίσημη ήταν

χρωματιστή, με σχέδια και με κοσμήματα στο εμπρός μέρος. Στη μέση, μαύρη ποδιά κεντημένη με χρωματιστές κλωστές και ζώνη. Στα πόδια φόραγαν «γουρνοτσάρ' χα», όπως και οι άνδρες και επίσημα γυναικεία τσαρούχια.

Τα Θεσσαλικά Άγραφα υπάγονται διοικητικά στην Καρδίτσα. Διαιρούνται σε 7 παλιούς ορεινούς δήμους: Αργιθέας (πρωτ. Κουμπουριανά), Νεβροπόλεως (Μεσενικόλας), Ιτάμου (Ζογλώπι), Μενελαΐδος (Ρεντίνα), Ταμασίου (Δρανίτσα), Ιθώμης (Φανάρι) και Γόμφων (Μουζάκι).

Η **Αργιθέα** αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος και είναι η καρδιά των Θεσσαλικών Αγράφων, με περισσότερα από 40 χωριά και οικισμούς, στα όρια των Νομών Καρδίτσας - Άρτας - Ευρυτανίας και Τρικάλων. Διοικητικά συγκροτείται από 2 δήμους, τον δήμο Αργιθέας με έδρα το Ανθηρό, τον δήμο Αχελώου με έδρα τα Βραγκιανά και την διευρυμένη κοινότητα της Ανατολικής Αργιθέας με έδρα το Πετρίλο.

Τόπος βουνίσιος με ανυπέρβλητη φυσική ομορφιά, βαρυφορτωμένος με άπειρες ιστορικές μνήμες, με θρύλους και παραδόσεις και με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. Σημαντικό κομμάτι αυτής της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί η μουσική και χορευτική παράδοση. Η γνήσια ποίηση του ανώνυμου ποιητή, του ποιητή-λαού, ντυμένη με τη βυζαντινή μουσική, μάς άφησε τα ασύγκριτα δημοτικά τραγούδια, που είναι απ' τις κορυφαίες λαϊκές καλλιτεχνικές δημιουργίες.

Η μουσική μας παράδοση είναι τέχνη αρτιωμένη και παρέχει στον ακροατή πληρότητα αισθητικής απόλαυσης. Η ποίηση και το τραγούδι, είναι η καλύτερη και γνησιότερη έκφραση του καθημερινού βιώματος της λαϊκής ψυχής. Η διαφορά της καθημερινής ζωής στο βουνό και στον κάμπο επηρεάζει βαθύτατα την ποίηση, τη μουσική και τους χορούς της κάθε περιοχής και δίνει και στα τραγούδια διάφορο μελικό και ρυθμικό χαρακτήρα. Γεωργική και ομαλή η ζωή στους κάμπους, αγροτικά τα επαγγέλματα. Στον κάμπο περισσότερες ευκαιρίες για γλέντια, διασκεδάσεις και συναθροίσεις πολλών ανθρώπων. Στους δημόσιους χώρους, σε γάμους, πανηγύρια και διασκεδάσεις, ρυθμικά, στρωτά και ταπεινά και πρόσχαρα. Ποιμενικός ο βίος στα κακοτράχαλα βουνά. Κοπάδια που ανεβοκατεβαίνουν βελάζοντας στις βουνοπλαγιές και τα καταράχια, σκυλιά που γαβγίζουν, κουδούνια που αχολογούν μια αρμονία πολυσύνθετη, μέσα σε κείνο το παραδεισένιο περιβάλλον του δάσους, σαλαχίσματα των τσοπάνων και γλυκώχος τζαμάρα, η μπάσα φλογέρα του βοσκού (πού με τόση μαεστρία μιμείται το κλαρίνο) πού παίζει σκοπούς για στάνες και στανοτόπια, για στρούγκες και καρδάρες και για τους κλέφτες τους αφιλότιμους που «Τα' πήρανε τα πρόβατα τα' πήρανε τα γίδια», ή καθώς τα κοπάδια κατηφορίζουν για τα χειμαδιά τονίζοντας με συγκίνηση τα αποχαιρετιστήρια της καλοκαιρινής περιόδου των βουνών... Και στις δύο περιπτώσεις όμως θα βρούμε υπέροχα νανουρίσματα, καλημέρια, καθιστικά τραγούδια για αθάνατους ήρωες της επανάστασης, αλλά και «ληστρικά» - κλέφτικα που εξυμνούν τους σύγχρονους ιππότες που πήραν τα βουνά, αποδίδοντας δικαιοσύνη με το δικό τους τρόπο, ή θρηνώντας το χαμό τους. Άλλα μιλάνε για τους καημούς της ξενιτιάς, στην οποία κατέφυγαν οι βουνίσιοι, λόγω της κακοτράχαλης φύσης ή δραματοποιούν την επιστροφή τους, μετά από πολλά χρόνια, σε σημείο που να μην αναγνωρίζονται από τις γυναίκες τους. Ξεχωριστή θέση έχουν τα τραγούδια που εξυμνούν την γυναικεία ομορφιά, τον έρωτα και τη φύση τη ζωή και το θάνατο. «Άπειρα» τραγούδια και χοροί παίζονταν στον θεσσαλικό γάμο, ο οποίος, παρόλες τις διαφορές από περιοχή σε περιοχή, είχε το κοινό γνώρισμα της τελετουργικής προετοιμασίας και του πολυήμερου γλεντιού.

Στην περιοχή της Αργιθέας και των άλλων Αγραφιώτικων χωριών, οι χοροί διαθέτουν δύναμη και σταθερότητα στο ρυθμό και τα βήματα, είναι μεγαλοπρεπείς, επιβλητικοί, με αργές αλλά έντονες κινήσεις. Διατηρούν τα τοπικά γνωρίσματα και με τους χορούς εκδήλωναν τον πόθο της ανεξαρτησίας στα χρόνια της σκλαβιάς. Ο **Τσάμικος** που στα χρόνια της τουρκοκρατίας ήταν επινίκιος χορός των κλεφτών, παρουσιάζει μια ιδιοτυπία που διακρινόταν ως προς τον ανδρικό τσάμικο και τον γυναικείο. **Ο αντρικός Τσάμικος έχει περισσότερο το ηρωικό στοιχείο με πολλές επιτόπιες στροφές και πηδήματα ειδικότερα από τον πρωτοχορευτή.** Στο γυναικείο τσάμικο διακρίνουμε μια τελετουργική σιγανή μεγαλοπρέπεια που συνδυάζεται με σταθερά, μικρά και σεμνά βήματα. Των βουνίσσιων αγραφιωτών, οι κλειστοί θηλυκωτοί και ιερατικοί χοροί, σε ρυθμό αργών τσάμικων τραγουδιών, τύπου «σήμερα θε' να κατεβώ, κάτω στην κρύα βρύση». Χορεύονται ο συρτός, στα τρία, ο τσάμικος και ο αντιπροσωπευτικός τοπικός χορός, «κλειστός». Ο «κλειστός» ή το «κλειστό» χορευόταν παλιότερα αποκλειστικά στη γιορτή της Λαμπρής στη κεντρική πλατεία του χωριού ή στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας και είναι αργός, τελετουργικός χορός με πολύ παλιές ρίζες στην αρχαία Ελλάδα. Συμμετείχαν όλοι οι χωριανοί με πρώτους τους σεβάσμιους ενώ η αρχή γινόταν από τον παπά. Χορεύετε κυκλικά από ομάδα αντρών και ομάδα γυναικών. Ο αντρικός κύκλος ήταν εξωτερικός και εσωτερικός ήταν ο γυναικείος.

Στο νομό Καρδίτσας βρίσκουμε ακόμη σκοπούς ηπειρώτικους, όπως «ποταμιά» η οργανική γαμήλιος πατινάδα της περιοχής Καλαμπάκας ή το «αρβανίτικο» δηλαδή βορειοηπειρωτικό οργανικό συρτό της Αργιθέας αλλά και του κάμπου που έχει και τον τίτλο «λεσκοβίτης» από το ομώνυμο χωριό της Β. Ηπείρου. Στα χωριά Ανάβρα, Καπαδοκικό, Νέο Ικόνιο, χορεύονται χοροί από την Ανατολική Ρωμυλία, την Καπαδοκία καθώς και από την Καισαρεία.

6. Χοροί

1) Στα Τρία, 2) Συρτός, 3) Τσάμικος, 4) Συρτό Τσάμικο (γυναικείος), 5) Αγόρι-Μήλο, 6) Ζάβαλος ή Ζαβαλέ, 7) Ένας κοντός κοντούτσικος, 8) Απρίλη-Απρίλη, 9) Τάϊ-Τάϊ, 10) Αγία Παρασκευή, 11) Σουσάνα, 12) Κλειστός (Αργιθέας, Μορφοβουνίου, Αι-Γιώργη), 13) Διπλοί χοροί (Μορφοβουνίου, 14) 40 Κλέφτες κ.ά.), 15) Φλάμπουρο (Στεφανιάδας), 16) Μάνα τον άντρα που μου δωσες (Καππά), 17) Σκόρπιος Συγκαθιστός, 18) Μπεράτια, 19) Καραπατάκι, 20) Καγκέλια, 21) Μπέινα, 22) Κουκιά, 23) Σταυραδερφούλες.

7. Μουσικά όργανα

Τη βασική ζυγιά απαρτίζουν το βιολί, που δε λείπει ποτέ από τη θεσσαλική ορχήστρα, το κλαρίνο, που σήμερα σε μερικές περιοχές δεσπόζει ηχητικά, το λα(γ)ούτο και το ντέφι. Στην ορεινή Αγραφιώτικη περιοχή της Αργιθέας το κλαρίνο σπανίζει ακόμη και συνήθως το μελωδικό όργανο εδώ είναι το βιολί. Στα δυτικά συναντάμε συχνά το σαντούρι. Πολύ συχνά ανάμεσα στα τραγούδια παρεμβάλλονται διάφορα σόλα από κλαρίνο ή το βιολί, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα στον οργανοπαίκτη να αυτοσχεδιάσει και να το μουσικό δρόμο και τον αισθητικό χαρακτήρα του τραγουδιού και παράλληλα να δείξει την δεξιοτεχνία του. Το κατεξοχήν όργανο-σύντροφος κάθε Θεσσαλού ποιμένα, ήταν η τζαμάρα που ήταν φλογέρα με βαθειά φωνή, φτιαγμένη συχνά από μέταλλο(ακόμη και από καρυοφύλλι).

Στα παλιότερα χρόνια όμως, τα περισσότερα τραγούδια λεγόταν με το στόμα από όλο το χωριό μαζί. Χωρίζονταν σε δύο ημιχόρια, παράδειγμα άνδρες - γυναίκες, τραγουδούσε το ένα και επαναλάμβανε το άλλο όταν συμπληρώνονταν η φράση, πολλές φορές και πριν τελειώσει. Όταν αργότερα επενδύθηκαν με μουσική, γίνανε κάποιες «παραβάσεις», με αποτέλεσμα τη σύγχυση όσον αφορά τα βήματα που χρησιμοποιούσαν, ιδιαίτερα σε χορούς που δεν χορευόταν συχνά, όπως κάποιοι διπλοί χοροί του Πάσχα. Έτσι για παράδειγμα αν το δεύτερο ημιχόριο «ανταποκρίνονταν» μετά από μια παύση, είχε διαφορά στα βήματα από ότι αν «έμπαιναν» πριν κλείσει την φράση το πρώτο ημιχόριο. Το ίδιο πρόβλημα υπήρξε όταν τραγουδήθηκαν από έναν τραγουδιστή, όπου το δεύτερο μέρος (ημιχόριο), αντικαταστάθηκε από μουσική ανταπόκριση, με ή χωρίς παύση. Ακόμη σήμερα υπάρχει διχογνωμία για χορούς όπως το Τάϊ - Τάϊ από το Αηδονοχώρι και «νεότερους» χορούς που χρησιμοποιούν εναλλασσόμενους ρυθμούς π.χ. συρτό στα τρία και τσάμικο («Φλάμπ' ρος», που χορεύεται στο Βλάσι και στη Στεφανιάδα), καγκελάρι και συρτός στα τρία («Μάνα τον άνδρα που μ' δωσες», που χορεύεται στο Καππά), αλλά και για βήματα βασικών χορών για παράδειγμα αν το τσάμικο χορεύεται μόνο με 12 βήματα ή χρησιμοποιούνται και 8 ή και 10 βήματα, ή ακόμη και για τον συρτό στα τρία αν χορεύεται μόνο με 6 βήματα ή και με 8.

8. Πανηγύρια

Σε ολόκληρο το Νομό διοργανώνονται πολιτιστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις κατά τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες. Πολλά είναι τα πανηγύρια στις εορτές του Προφήτη Ηλία, Αγίας Παρασκευής, Αγίου Παντελεήμονα, της Παναγίας, (15/8, 8/9 κ.α.).

Στην πόλη διοργανώνονται: Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου, Διεθνές Χορωδιακό Φεστιβάλ, Φεστιβάλ Λαϊκού Τραγουδιού, τα «Καραϊσκάκεια», Διεθνής συνάντηση παιδιών, το «Πολιτιστικό Αντάμωμα» της Λαογραφικής Εταιρείας Μουσικών και Χορευτικών Μελετών «ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ», τα Μενελαΐδια, Έκθεση Βιβλίου, κ.τ.λ

Τα πιο σημαντικά Πανηγύρια που διοργανώνονται κάθε χρόνο είναι τα εξής:

Αγίου Γεωργίου: Μαυρομάτι, Κρανιά, Μάρκο.

Αγίου Χριστοφόρου 9 Μαΐου: Καλλιφώνι.

Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης 21 Μαΐου: Νεοχώρια Βραγκιανών, Καρδιτισομάγουλα, Μακρυχώρι.

Αγίων Θεοδώρων: Άγιος Θεόδωρος (Καμτσι).

Αγίων Αποστόλων 30 Ιουνίου :(Ρόγκια Βραγκιανών).

Αγίου Πνεύματος κινητή εορτή (Αγία Τριάδα Μαράθου, Παλαιοχώρι).

Αγίων Πέτρου και Παύλου: Αγναντερό(Μισντάνι).

Αγίας Κυριακής 7 Ιουλίου: Κελάρια Καταφυλλίου.

Προφήτη Ηλία 20 Ιουλίου: Βραγκιανά, Προφήτη Ηλία (Αργύρι), Ριζοβούνι (Ριζάβα), Φυλακτή (Σερμενίκ), Νεοχώρι, Λεοντάρι, Αμάραντος, Μοσχάτο (Βλάζντο).

Αγίας Παρασκευής: Αγία Παρασκευή, Μύρος (Μυρίνη), Σοφάδες, Μολόχα.

Αγίου Παντελεήμονος: 27 Ιουλίου Λουτρό, Πεζούλα, Καροπλέσι, Γιαννουσεϊκα.

Μεταμόρφωση του Σωτήρος 6 Αυγούστου: Βραγκιανά, Καταφύλλι, Φανάρι, Λουτρό.

10 Αυγούστου (Γρυμπιανά Βραγκιανών)

Της Παναγίας 15 Αυγούστου: Καρδίτσα, Κέδρος, Μεσενικόλας, Μορφοβούνι (Βουνέσι), Ερμήτσι, Καλογριανά, Καταφύγι.

Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου 28 Αυγούστου: Παλιούρι.

Γεννέσιο της Θεοτόκου 8 Σεπτεμβρίου: Παναγιά Επισκοπή Βραγκιανών, Καλλιφώνι, Σταυρός(Κουμάδες).

Αγίου Δημητρίου 26 Οκτωβρίου: Άγιο Δημήτριο Βραγκιανών.

Αγίου Νικολάου 6 Δεκεμβρίου: Αργύρι.

Αξιόλογες εκδηλώσεις γίνονται στον ορεινό όγκο, κυρίως τον Αύγουστο.

Πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Νευρόπολης

Φεστιβάλ Λίμνης Πλαστήρα

«ΠΛΑΣΤΗΡΕΙΑ»

γιορτή κρασιού (Μεσενικόλα)

Φεστιβάλ Αχελώου 8,11 Αυγούστου

10 Αυγούστου (Γρυμπιανά Βραγκιανών)

13,14,15 Αυγούστου (Βραγκιανά)

διάπλους Λίμνης Πλαστήρα

«Μουζάκεια» (Δήμος Μουζακίου),

Αντάμωμα Αργιθεατών (Άγιος Νικόλαος).

9. Χοροί που θα διδαχθούν στο Σεμινάριο

1. Σεργιάνι: ουσιαστικά χορός «σεργιάνι» δεν υπάρχει. Είναι έθιμο κατά το οποίο τελούνταν όλοι οι χοροί-δρώμενα. Χόρευαν μόνο οι γυναίκες, σε καθορισμένες γιορτές με πιο σημαντικό το «Πασχαλινό». Ξεκινούσε πάντα με συγκεκριμένο τραγούδι, ανάλογα με την περίπτωση, και χόρευαν με ένα τρόπο «περπατητό» με 5 ή 7 βήματα εμπρός και 2 πίσω. Ο κύκλος του χορού ήταν πάντα ένας σε ολόκληρο το χωριό και μπροστά χόρευε η «γκεσέμι». Το τραγούδι ήταν αντιφωνικό και τα πρώτα μέτρα δεν τα χόρευαν. Ο χορός χορεύεται σε ευθεία γι' αυτό και το λεν και γαιϊτάνι. Πιανόντουσαν στη σειρά ανάλογα με την ηλικία, παντρεμένες, αρραβωνιασμένες, ελεύθερες (ήταν και «νυφοπάζαρο» κατά κάποιο τρόπο) την κοινωνική θέση κ.λ.π. Στη συνέχεια χόρευαν άλλους χορούς όπως στα τρία, συρτά, κ.λ.π.

2. Ροϊμάνα: «Περιπαικτικός» χορός που χορευόταν τελευταίος, την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς και την Τρίτη του Πάσχα (στην Κρασιά) μόνο από γυναίκες αντιφωνικά. Λέγεται ότι συμμετείχαν και άνδρες, στηριζόμενοι στα λόγια του τραγουδιού. Είναι από τους χορούς που δεν χορεύονται πια. Έχουν καταγραφεί με δύο διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικά χωριά.

3. Στα τρία: Ο πανελλήνιος, γνωστός χορός, σε ρυθμό 4/4. Είναι αργός στον κάμπο, όπως επιβάλει η φορεσιά της Καραγκούννας και με μικρή παραλλαγή στα ορεινά.

4. Καραγκούνα: Ο πιο χαρακτηριστικός χορός ολόκληρου του Θεσσαλικού κάμπου. Η πιο συνηθισμένη είναι η «Σβαρνιάρρα» που είναι οργανική ενώ υπάρχει και με λόγια. Υπάρχουν πολλά και διαφορετικά μοτίβα ανάλογα με τη περιοχή και το χωριό στο οποίο χορεύεται. Συναντάται ως συρτό στα δύο, στα τρία, συρτό, όλο μπροστά και σε μερικά χωριά με ένα ιδιαίτερο σταυρωτό συρτό, αλλά ο ρυθμός είναι 4/4.

5. Τσάμικος: Στον κάμπο, χορεύεται πολύ στρωτά και ο ρυθμός είναι αργός (3/4). Σε πολλές περιπτώσεις ο χορός χορεύεται και με τα βήματα του συρτού προς τη φορά του κύκλου και πίσω ως τσάμικο. Σ' αυτή την περίπτωση χορεύεται ως συρτοτσάμικο

και ο πιο χαρακτηριστικός είναι αυτός της Νταϊλιάνας (γυναικείος τσάμικος). Στα ορεινά ο αντρικός Τσάμικος έχει περισσότερη ζωντάνια με πολλές επιτόπιες στροφές και πηδήματα ειδικότερα από τον πρωτοχορευτή. Στο γυναικείο τσάμικο διακρίνουμε μια τελετουργική σιγανή μεγαλοπρέπεια που συνδυάζεται με σταθερά, μικρά και σεμνά βήματα.

6. Συρτός: Πανελλήνιος χορός σε ρυθμό 7/8. Ανάλογα με το τραγούδι που τον συνοδεύει παίρνει και το όνομά του (Βάσω- Βασίλω, Βάτους κ' αγκάθια , σαράντα πέντε λεμονιές κ.τ.λ).

7. Ρογκατσιάρης ή Ρογκατσιάρικος: Χορός που χορευόταν στο γνήσιο λαϊκό διονυσιακό δρώμενο μεταμφιεσμένων του δωδεκαήμερου των Χριστουγέννων. Οργανικό κομμάτι, το οποίο λόγω του εύθυμου ρυθμού του(7/8) χορεύεται σε πολλά γλέντια και προς το τέλος του γλεντιού, οι πιο μερακλήδες χορεύουν ο ένας πίσω από τον άλλον με τα χέρια στους ώμους γύρω από μια μεγάλη φωτιά. Οι Ρογκατσιάρηδες είχαν μεγάλα κουδούνια στη μέση τους για να δημιουργήσουν πολύ θόρυβο, να ξυπνήσουν τη γη και να δώσει καρπούς την άνοιξη και το καλοκαίρι.

8. Μπεράτι ή Ξετσάκωτος - Τασιά: Το Μπεράτι είναι χορός που ήρθε από την Ήπειρο και χορεύεται σαν συρτός ή σαν συγκαθιστός αντικριστός. Τον χόρευαν συνήθως σε γάμους και μετά τα στέφανα χόρευαν πάνω στη ψάθα. Οι πιο γνωστοί χοροί είναι «μια κοντή κοντούλα, μπαίνω μες τ' αμπέλι κ.τ.λ» και ο ρυθμός είναι 7/8. Στην Καρδίτσα τις πιο πολλές φορές γυρίζει σε Τασιά (ρυθμός 4/4), χορός που λέγεται ότι χορευόταν στην Καλαμπάκα.

9. Αρβανιτόβλαχα: Πηδηχτός χορός. Χορεύεται ελεύθερα στο χώρο, με αρκετές στροφές, σε ρυθμό 4/4.

10. Αγόρι - Μήλο: Χορεύεται στο Λουτρό σε ρυθμό 4/4. Οι στίχοι του τραγουδιού παραπέμπουν στη διαδικασία που χρησιμοποιούσαν οι άνδρες για να πλησιάσουν μία κοπέλα.

11. Ζάβαλος ή Ζάβαλε: Πασχαλιάτικος χορός σε ρυθμό 4/4 (Θραψίμι) και με παραλλαγές σε λόγια και βήματα στο Αηδονοχώρι, όπου χορεύεται σαν τραγούδι της αγάπης, σε κάθε εκδήλωση (γάμους, γλέντια, Πάσχα κτλ.).

12. Ένας κοντός κοντούτσικος: Θηλυκωτός πηδηχτός. Τραγουδιέται αντιφωνικά και χορεύεται ως τελευταίος χορός στο γαμήλιο γλέντι, το βράδυ της Κυριακής (Θραψίμι).

13. Βασίλη μ' κάτσε φρόνημα: Το τραγούδι υμνεί ένα Θεσσαλό κλέφτη πιθανότατα πρωτοπαλικάρο του αγωνιστή Μπουκουβάλα και ουσιαστικά εκφράζει την παρόρμηση του κόσμου επί Τουρκοκρατίας να βγει να ζήσει ελεύθερος στα βουνά.

14. Απρίλη - Απρίλη ή Απρίλη Μάη: Πασχαλιάτικος χορός σε ρυθμό 4/4 (Κέδρος).

15. Τάι - Τάι: Χορεύεται στο Αηδονοχώρι, ως τελευταίος χορός, **μόνον** την 3^η μέρα του Πάσχα, στο προαύλιο της εκκλησίας που είναι και η πλατεία του χωριού. Οι άντρες πιάνονται μπροστά και στη συνέχεια οι γυναίκες, με σταυρωτή λαβή, με μαντήλια στα χέρια, έτσι ώστε να διπλώνει και να ξεδιπλώνει πιο εύκολα ο χορός. Ο χορός χορεύεται με τραγούδι, αντιφωνικά, σε τετράσημο ρυθμό 4/4. Το πιο πιθανό είναι να πήρε το όνομά του από την επαναλαμβανόμενη συλλαβή «τάϊνέβαινε».

16. Σουσάνα: Παραστατικός Δίπατος χορός που χορεύεται στον Κέδρο. Όπως και άλλοι δίπατοι ή τρίπατοι χοροί έχουν τις ρίζες τους πολύ παλιά. Οι χορευτές που

ανέβαιναν στους ώμους των άλλων δεν το κάνανε για γυμναστική επίδειξη, αλλά επιχειρούσαν μια συμβολική ανύψωση προς τον ουρανό.

17. Κλειστός: Χορευόταν στην γιορτή της Λαμπρής στην κεντρική πλατεία του χωριού ή στον προαύλιο χώρο της Εκκλησίας και συνήθως το χορό άνοιγε ο Παπάς του χωριού. Χορευόταν σε δύο κύκλους: από μέσα οι γυναίκες και απ' έξω οι άνδρες. Ο χορός έχει δύο μέρη. Ο ρυθμός στο πρώτο μέρος είναι 3/4 και στο δεύτερο μέρος γυρίζει σε 4/4. Τα τραγούδια τα «κλειστά» είναι αφηγηματικά ή παραλογές με ιστορίες από την παράδοση ή τους θρύλους του τόπου με θέματα κυρίως τον έρωτα και την ξενιτιά.

18. Κλειστός Κρυονερίου: Παραλλαγή του κλειστού. Οι άνδρες εδώ χορεύουν από μέσα και οι γυναίκες απ' έξω. Ο ρυθμός στο πρώτο μέρος είναι 3/4 και στο δεύτερο μέρος γυρίζει σε 4/4.

19. Σαράντα Κλέφτες: Πασχαλινός χορός από το Κρυονέρι. Διπλός χορός που στηρίζεται στα βήματα του κλειστού Κρυονερίου. Οι χορευτές διπλώνουν και ξεδιπλώνουν τον χορό.

20. Κλειστός Άη Γιώργη: Θηλυκωτός χορός, όπως όλοι οι κλειστοί. Έχει μόνο ένα μέρος και ο ρυθμός είναι 3/4.

21. Αγιά Παρασκευή: Νεότερο τραγούδι, από τα αγαπημένα όμως στα παραδοσιακά γλέντια, στο οποίο εναλλάσσεται ο χορός στα τρία και ο συρτός.

22. Ο Φλάμπ'ρος: Τραγούδι του γάμου από το Βλάση και τη Στεφανιάδα όπου εναλλάσσονται ο χορός στα τρία και ο τσάμικος.

23. Μάνα τον άνδρα που μου' δωσες: Αποκριάτικο τραγούδι από το Καππά Καρδίτσας. Παρόμοιο καταγράφεται στην Κορυφή Τρικάλων. Εναλλάσσεται ο συρτός στα τρία με το καγκελάρι (το δεύτερο μέρος των «Κλειστών»). Ο ρυθμός όμως παραμένει 4/4.

24. Στάζουν τα κεραμίδια σου: Ιδιόμορφος Πασχαλινός χορός από το Μορφοβούνι (παλιά Βουνέσι). Μορφή τσάμικου σε συνδυασμό με κινήσεις του Κλειστού, σε ρυθμό 3/4.

24. Διπλός χορός: Πασχαλινός χορός από το Βουνέσι. Το πρώτο μέρος είναι μορφή τσάμικου σε ρυθμό 3/4, όπως το: «στάζουν τα κεραμίδια σου». Ο χορός ξεδιπλώνει και γυρίζει σε συρτό στα τρία σε ρυθμό 4/4. Οι άνδρες χορεύουν απ' έξω και οι γυναίκες από μέσα. Όταν ξεδιπλώνει ο χορός σχηματίζονται 4 σειρές και όταν διπλώνει γίνονται δύο σειρές.

25. Ποιος είναι Άξιος κι α-γλήγορος: Πασχαλινός χορός (δεύτερη μέρα, από το Καλλιφώνι, όπου εναλλάσσεται ο τσάμικος με τον συρτό. Χορεύεται «διπλοκάγκελο», δηλαδή από μέσα οι γυναίκες και απέξω οι άνδρες. Τραγουδιόταν αντιφωνικά

26. Σταυραδερφούλες: Πασχαλινός, σκωπτικός χορός από το Νεοχώρι. Παλιά χορευόταν σε δύο κύκλους, ξεχωριστά οι άνδρες από τις γυναίκες. Τώρα χορεύεται μόνο από γυναίκες και σε άλλες περιπτώσεις εκτός Πάσχα.

Καρβούνης Γιάννης:
Καθηγητής Φυσικής Αγωγής, χοροδιδάσκαλος
Δ/ση: Β.Τζέλλα 6 Τ.Κ. 43100 Καρδίτσα.
Τηλ. 24410-24756 & 6977.327.345
email: yianniskarv@mail.gr

ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ & ΧΟΡΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
«ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ»
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1983
Δ/ΝΣΗ: Θεσσαλιώτιδος και Σαμαροπούλου 2
Τ.Κ. 43100 Καρδίτσα
Τηλ & Fax: 24410-21003
Site: www.folkgroup-nplastiras.gr
email: folkgroup-nplastiras@mail.gr

Ε) ΧΟΡΟΙ ΑΠΟ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (ΚΥΜΙΝΑ, ΧΑΛΑΣΤΡΑ, ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ, ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ, ΝΕΟΧΩΡΟΥΔΑ, ΔΡΥΜΟΣ)

Γιώργος Καψάλης

1. Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία

Κατά την αρχαιότητα η γεωγραφική περιοχή με την οποία θα ασχοληθούμε διακρινόταν στην Μυγδονία, που εκτεινόταν μεταξύ Αξιού και Στρυμονικού κόλπου, στην Βοττιαία, που εκτεινόταν μεταξύ των ποταμών Αξιού και Λουδία και στην Ημαθία, που εκτεινόταν από τον Λουδία μέχρι το Βέρμιο.

Ο κάμπος της Θεσσαλονίκης, με την σημερινή του μορφή, καλύπτει γεωγραφικά, τις αρχαίες περιοχές της δυτικής Μυγδονίας και της νοτιοανατολικής Βοττιαίας. Κατά την αρχαιότητα η έκταση του ήταν μικρότερη, αφού μεγάλο μέρος του καλυπτόταν από τα νερά του Θερμαϊκού. Ο ποταμός Λουδίας αποτελεί σήμερα το φυσικό δυτικό όριο του νομού και κατ' επέκταση του κάμπου της Θεσσαλονίκης.

ΔΡΥΜΟΣ

Βρίσκετε στα βόρεια της Θεσσαλονίκης και μαζί με τα χωριά Λητή, Μελισσοχώρι, αποτελούν το Δήμο Μυγδονίας. Σύμφωνα με τους ερευνητές, συνέχισε να κατοικείται στα Ελληνιστικά, Ρωμαϊκά και Βυζαντινά χρόνια μέχρι και σήμερα. Το όνομα Δρυμίγκλαβα εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1314, σε έγγραφο της Μονής Χιλανταρίου του Αγίου Όρους.

ΝΕΟΧΩΡΟΥΔΑ (Γενί Κιόϊ)

Αποτελεί δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Καλλιθέας και βρίσκεται 15 χ.λ.μ. Β.Δ. της Θεσσαλονίκης. Έχει περίπου δυο χιλιάδες κατοίκους και είναι χτισμένο στις παρυφές του βουνού Σεβρί Τεπέ. Κατά τα έτη 1918-1926 περιλάμβανε και τους οικισμούς - Τρία χάνια -Παλαιόκαστρο - Διαβατά - Μαγνησία και Εύοσμο.

ΧΑΛΑΣΤΡΑ

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη της αρχαίας Χαλάστρας υπάρχει σε κείμενο του Εκαταίου και η επόμενη προέρχεται από τον ιστορικό Ηρόδοτο το 480 π.χ. Το 1918 συστήθηκε ως κοινότητα Κουλιακιάς και σήμερα αποτελεί την έδρα του δήμου Χαλάστρας.

ΚΥΜΙΝΑ (Γιουντζήδα)

Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση αρχικά ονομαζόταν Τσαντίρκιόϊ (χωριό των σκηνών). Οι κάτοικοι του χωριού ήταν υποχρεωμένοι, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας να σπέρνουν τριφύλλι (γιοντζά), για την εκτροφή των αλόγων του τουρκικού δημοσίου. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται κυρίως με την γεωργία και την αλιεία.

2. Μουσικά όργανα - Οργανοπαίκτες

Ζουρνάδες ή τα Νταούλια (όπως τα λέγανε), ήταν τα όργανα με τα οποία γλεντούσανε στους γάμους και στα πανηγύρια. Συναντάμε επίσης στην περιοχή και την Γκάνιντα (σήμερα σπάνια), ως μουσικό όργανο το οποίο τους συνόδευε στα γλέντια που γινόταν σε κλειστούς χώρους.

Οι μουσικοί που έπαιζαν και συνεχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο, στη διαμόρφωση της χορευτικής παράδοσης της συγκεκριμένης περιοχής, προέρχονται από την Αλεξάνδρεια και την Γουμένισσα. Παλαιότερα και από την πόλη της Θεσσαλονίκης και φυσικά ουσιαστικό ρόλο έπαιζαν και οι τοπικοί οργανοπαίχτες.

Πάτμος, Ζαφειρίου, Παναγιωτόπουλος, Μαμούτης, Μάντσιος, Γευγελής, Δίγκας, Σέρκος, Ζώρας, είναι μερικά από τα ονόματα που έχουν γλεντήσει κατά καιρούς τους κατοίκους αυτής της περιοχής.

3. Χοροί και Τραγούδια

1. Πουσετνίτσα. Αντικρυστός χορός του γάμου. Περιλαμβάνει τέσσερις διαφορετικές μελωδίες, που χορεύονταν το Σάββατο το βράδυ στο σπίτι της νύφης, από άντρες και γυναίκες κρατώντας μαντήλι στα χέρια.

2. Τρεχάτος. Ταρτσιάντα (τρεχάτος) ή φιδίσιος. Ο πιο αγαπημένος χορός των κατοίκων της Νεοχωρούδας και του Πενταλόφου. Περιλαμβάνει δυο κινητικά μοτίβα. Αργό εξάρι στο πρώτο μέρος και γρήγορο στο δεύτερο. Εμφανίζεται και ως **Καραγιάννενα** σε άλλα χωριά.

3. Καραϊσούφ. Καραΐσου(φ) ή Στάρσκο ή Καρασούλι ή Δημητρία. Μικτός κυκλικός χορός της ευρύτερης περιοχής. Αποτελείται από δυο κινητικά μοτίβα. Αργό το πρώτο και με τα βήματα του συρτού το δεύτερο.

4. Κατσιάμπα. Ανδρικός χορός της ευρύτερης περιοχής. Στην περιοχή της Καμπανίας έδρασε επί τουρκοκρατίας ο ονομαστός καπετάνιος Κατσάμπας, ο οποίος υπήρξε ο φόβος κι ο τρόμος των Τούρκων στα καμποχώρια του Ρουμλουκιού και της Θεσσαλονίκης και το όνομά του έγινε θρύλος μεταξύ των σκλαβωμένων Ελλήνων. Τελικά κατάφεραν να τον σκοτώσουν με δόλιο τρόπο. Κατά τον ίδιο τρόπο χορεύεται και ο χορός «**Ρούσι Κόσι**»

5. Οσμάν Πασσά. Ανδρικός χορός της περιοχής. Περιλαμβάνει δυο κινητικά μοτίβα.

6. Τζιαρούδα. Μικτός χορός της περιοχής. Στο ίδιο κινητικό Μοτίβο κινούνται οι χοροί «**Τι ήτανε και σ' αγαπούσα**», «**Κάζι μι πράβου Λένκου**». Συναντάμε επίσης την ίδια μελωδία, αλλά με διαφορετικό όνομα (Της Μαρίας) και κινητικό μοτίβο, στην περιοχή της Αλεξάνδρειας.

7. Μαντζουράνα. Γυναικείος χορός της περιοχής.

8. Καρατζόβα. Γυναικείος χορός. Απ' τους πιο αγαπητούς χορούς των γυναικών. Στο ίδιο κινητικό μοτίβο κινούνται και οι χοροί «**Ένα όμορφο Τουρκάκι**» και «**Για της Λέντσιους τα γκιντέρια**».

9. Γκάντα. Ανδρικός χορός (ελάχιστες φορές χορεύονταν και από γυναίκες), με τις ιδιαίτερες παραλλαγές του από χωριό σε χωριό.

10. Μπόεμτσα - Ντούσκο - Γκέικο. Ιδιαίτεροι αυτοσχεδιαστικοί χοροί της περιοχής, οι οποίοι παρουσιάζουν μικρές παραλλαγές από χωριό σε χωριό. Εμφανίζουν ξεχωριστό ύφος και επιτρέπουν στον πρώτο χορευτή να αναδείξει τις χορευτικές του ικανότητες.

11. Πατινάδες. Ελεύθεροι δρομικοί χοροί. «**Κατέβα Λένκου μ κι άνοιξε**», «**Σύρτι μάτια μ**».

12. Λαγκαζ(α) Βάσου – Τι δουλεύει Χρήστο. Δυο διαφορετικές μελωδίες οι οποίες χορεύονται μικτά, σε απλό εξάρι και η κάθε μια απ' αυτές σε διαφορετικό χωριό.

13. Παναιώτα - Τα'αστρί κι του Φιγγαράκι – Βρυσούλα μου – Κυρ Θανασ'. Ιδιόμορφα χορευτικά τραγούδια του Δρυμού, τα οποία χορεύονταν στις γειτονιές του χωριού μόνο από κορίτσια.

4. Πανηγύρια - Έθιμα και Τοπικές εορτές.

Μερικά από τα έθιμα τα οποία αναβιώνουν οι κατά τόπους πολιτιστικοί φορείς είναι:

- Έθιμο της Λαζαρίνας
- Έθιμο του Ντούντουλου
- Αη - Γιάννης Κλήδονας
- Ρογκάτσια

5. Τραγούδια.

ΒΡΥΣΟΥΔΑ

Βρυσούδα μου τριχαμινιά κι μι του κρυό σου του νιρό
Κι μι του κρουσταλλένιου σου
Νήρταν κουράσια για νιρό νήρτει κι κείνη π αγαπώ
Νιρό να μην την δώσιτει κρασί να την κιράσιτει
Μπουλάκ να την μιθήσι τει κι ύστρα να την ρουτήσιτει

MANTZOYRANA

Στης Μαντζουράνας τον ανθό
Έπεσα για να κοιμηθώ
Λίγο ύπνο για να πάρω
Την αγάπη μου να λάβω
Παντρεύουν τη αγάπη μου
Το κάνουν για γινάτι μου
Και τη δίνουν στον εχθρό μου
Για το πείσμα το δικό μου

ΚΑΤΣΙΑΜΠΑ

Ένα Σαββάτο βράδυ βρε Κατσιάμπα
μια Κυριακή πρωϊ
βαρέσαν τον Κατσιάμπα ωχ αμάν Δημήτρη
μέσα στην Νάουσα
Το κρίμα να χει η Δέσπω ωχ αμάν Κατσιάμπα
Που σε φαρμάκωσε

KOPH ME TA ΣΓΟΥΡΑ ΜΑΛΛΙΑ

Κόρη με τα σγουρά μαλλιά και με τα μαύρα μάτια
Κατέβα Λένκου μ κι άνοιξε την καρυδένια πόρτα
Έχω δυο λόγια να σου πω και δυο να σε μιλήσω
Ξένη μ κι αν θέλεις να ρχισαι κι αν θέλεις να διαβαίνεις
Κάνι τον άντρα μ μπράτιμο κάνι τον άντρα μ φίλο

6. Βιογραφικό Σημείωμα.

Καψάλης Γιώργος

Απόφοιτος Τ.Ε.Φ.Α.Α. (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), με ειδικότητα στους Ελληνικούς Παραδοσιακούς Χορούς.

Από το 1986 έως το 1991 υπήρξα χοροδιδάσκαλος και ενεργό μέλος της χορευτικής ομάδας των φοιτητικών Εστιών Θεσσαλονίκης (Χ.Ο.Φ.Ε.Θ), καθώς και υπεύθυνος για τη διοργάνωση εκδηλώσεων, φεστιβάλ, χορευτικών παραστάσεων. Χοροδιδάσκαλος επί σειρά ετών στους Πολιτιστικούς Συλλόγους Ευκαρπίας, Δρυμού, Νεοχωρούδας καθώς και στα Πνευματικά Κέντρα Αμπελοκήπων, Κυμίνων και Ν. Μαλγάρων, του Νομού Θεσσαλονίκης

Χοροδιδάσκαλος έως σήμερα στα Πνευματικά Κέντρα Χαλάστρας καθώς και στους Πολιτιστικούς Συλλόγους Γέφυρας και Ασσήρου Θεσσαλονίκης

Από το 1986 έως σήμερα, έχω πραγματοποιήσει προσωπική καταγραφή, Χορών και Μουσικής, σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου (Ζαγόρι, Πωγώνι), σε χωριά της Θράκης (Πετρωτά, Ασβεστάδες, Μεταξάδες, Πάλλη, Πεντάλοφος), καθώς και στην ευρύτερη περιοχή της Κ. Μακεδονίας (Ν. Θεσσαλονίκης, Ρουμλούκι, Γουμένισσα).

Δ/ση κατοικίας : Ν. Ζωής 6, Παλαιόκαστρο Θεσσαλονίκης

Τηλέφωνα: 2310696345 - 6976344828

e-mail: kapsalisgior@yahoo.gr

ΣΤ) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΛΕΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΛΟ

Ρούλα Χατζηκωνσταντίνου - Αντώνης Νταλαρής

Α) ΛΕΡΟΣ

1. Ιστορία

Η Λέρος κατοικήθηκε στους προϊστορικούς χρόνους. Πιθανόν, οι πρώτοι κάτοικοί του ήταν Πελασγοί, Λέλεγες και Κάρες. Αργότερα ήρθαν οι Δωριείς που διώχθηκαν από τους Ίωνες και από' κει και πέρα η Λέρος συνδέθηκε στενά με τις ιωνικές πόλεις και ιδιαίτερα με τη Μίλητο. Ακολούθησε η κατάληψη του νησιού από τους Πέρσες, που αποχώρησαν μετά την ήττα τους στην Ελλάδα. Το 1316 κυρίαρχοι του νησιού γίνονται οι ιπότες του τάγματος του Αγίου Ιωάννου. Από το 1455 μέχρι το 1527 γίνονται αλλεπάλληλες πειρατικές επιδρομές για την κατάληψη του νησιού. Το 1522 καταλαμβάνεται από τους Τούρκους και παραμένει υπό κατοχή μέχρι το 1821 που ξέσπασε η ελληνική επανάσταση, οπότε και μετά τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους αποτέλεσε τμήμα του. Το 1912 η Λέρος περιέρχεται στους Ιταλούς, όπως και τα άλλα νησιά της Δωδεκανήσου. Η Ιταλική κατοχή τερματίζεται το 1943 και συνεχίζεται από τους Γερμανούς. Κατά τη διάρκεια της Ιταλοκρατίας πραγματοποιήθηκαν σημαντικά οχυρωματικά έργα και στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Στο Λακκί δημιουργήθηκε μία νέα πόλη, με την χαρακτηριστική αρχιτεκτονική της, που αποτελεί μοναδικό δείγμα ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής της περιόδου του μεσοπολέμου. Η ένωση της Λέρου με την Ελλάδα έγινε τελικά το 1948.

Ανάμεσα στην Πάτμο και την Κάλυμνο, η Λέρος είναι το νησί με τους πολλούς και όμορφους κόλπους. Ένας απ' αυτούς, μάλιστα, που φιλοξενεί και το κυριότερο λιμάνι, το Λακκί, είναι ο μεγαλύτερος και ο ασφαλέστερος των Δωδεκανήσων. Χωρίς ψηλά βουνά, με πολύ πράσινο (κυρίως πεύκα), έχει έκταση 53 τ.χλ.μ. και ακτογραμμή 71 χλμ.

Ο πληθυσμός της ξεπερνάει τους 8.500 κατοίκους, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι συγκεντρωμένοι στο Λακκί και τους τρεις μεγάλους οικισμούς που είναι ενωμένοι μεταξύ τους. Τον Πλάτανο, την Αγία Μαρίνα, το δεύτερο λιμάνι του νησιού, και το Παντέλι. Ο Πλάτανος είναι αμφιθεατρικά χτισμένος, κάτω από το επιβλητικό κάστρο, με τα παραδοσιακά του σπίτια, τα γραφικά σοκάκια και μια μικρή πλατεία με έναν πλάτανο στη μέση και το Δημαρχείο στη μία του πλευρά. Ψηλά στο χωριό, στους πρόποδες του κάστρου, βρίσκεται η παλιά εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Η επίσκεψη στο κάστρο αξίζει οπωσδήποτε. Από εκεί πάνω μπορεί κανείς να θαυμάσει τις δαντελένιες ακρογιαλιές με τις ωραίες αμμουδιές και τη γαλάζια θάλασσα. Από την πλατεία του Πλατάνου, ένας κατηφορικός δρόμος οδηγεί μετά από περίπου 500 μέτρα στη γραφική Αγ. Μαρίνα, το δεύτερο λιμάνι της Λέρου στην οποία υπάρχουν ελάχιστα ερείπια αρχαίας πόλης. Οι δύο οικισμοί είναι ενωμένοι. Νότια του Πλατάνου βρίσκεται ο τρίτος οικισμός, το Παντέλι, στο μυχό του ομώνυμου όρμου με αμμουδιά. Και οι τρεις οικισμοί είναι πλέον ενωμένοι αφού, χρόνο με το χρόνο, ανοικοδομήθηκε η ενδιάμεση περιοχή, ακολουθώντας το ανάγλυφο του φυσικού τοπίου.

Το κυριότερο λιμάνι του νησιού μέσα στον κλειστό και ασφαλή όρμο του, είναι το Λακκί. Μεγάλα κτίρια, φαρδείς δρόμοι και πολύ πράσινο, του δίνουν μια τελείως

διαφορετική εικόνα από εκείνη των χωριών που πρόκειται να συναντήσει κανείς επισκεπτόμενος το νησί. Απέχει 3,5 χλμ. από την πρωτεύουσα, τον Πλάτανο. Εδώ οι επισκέπτες μπορούν να δουν το ηρώο των νεκρών του Αντιτορπιλικού «Βασ. Όλγα» και την προτομή του κυβερνήτη του πλωτάρχη Μπλέσσα, που βυθίστηκε στο λιμάνι στις 26 Σεπτ. 1943 από γερμανικά βομβαρδιστικά αεροπλάνα.

Τα Άλιντα είναι ένας όμορφος παραθαλάσσιος οικισμός με εκτεταμένη αμμουδιά και ολοκάθαρη θάλασσα. Βρίσκεται 3 χλμ. ΒΔ του Πλάτανου, στο βάθος του όρμου των Αλίντων (ή Αγίας Μαρίνας). Δυτικά του όρμου της Αγ. Μαρίνας και σε μικρή απόσταση θα συναντήσουμε τον όρμο της Γούρνας με δύο περίφημες αμμουδιές, της Κόκκαλης και του Δρυμώνα καθώς και τον γραφικό Άγ. Ισίδωρο.

Στο βορειότερο άκρο του νησιού της Λέρου είναι το Παρθέني και ο ομώνυμος κόλπος του με το νησάκι Αρχάγγελος στην είσοδό του. Βρίσκεται 9 χλμ. από τον Πλάτανο και λέγεται ότι εκεί βρισκόταν το ιερό της Παρθένου Αρτέμιδος απ' όπου πήρε και το σημερινό του όνομα. Από το Παρθέني υπάρχει συγκοινωνία με καΐκι για τους Λειψούς και κοντά σε αυτό, βρίσκεται και το αεροδρόμιο της Λέρου.

Ο Ξηρόκαμπος είναι ένα παλιό παραθαλάσσιο χωριό στο νοτιότερο άκρο του νησιού 8 χλμ. από τον Πλάτανο. Βρίσκεται στο μυχό του στενού ομώνυμου όρμου και διαθέτει όμορφη παραλία με πεντακάθαρα νερά.

2. Γεωγραφική θέση - Στοιχεία της Λέρικης Μουσικοχορευτικής Παράδοσης

Η Λέρος από μουσικολογική και χορευτική άποψη ανήκει, θα μπορούσαμε να πούμε σε ένα σύμπλεγμα νησιών, το οποίο ξεκινάει βόρεια από την Πάτμο και φτάνει Νότια έως τη Νίσυρο και την Τήλο και περιλαμβάνει τα νησιά Λειψοί, Αρκιοί, Αγαθονήσι, Κάλυμνο, Ψέριμο, Τέλενδο, Κω και Αστυπάλαια.

Η περιοχή αυτή, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στη Μικρά Ασία, τις Κυκλάδες και Νοτιοδυτικά την Κρήτη, υπήρξε κατά το παρελθόν σταυροδρόμι πολιτισμών και ιδεών που είχαν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πολιτιστικής φυσιογνωμίας την οποία αξίζει κανείς να ερευνήσει.

Οι επαφές των κατοίκων των νησιών με τις απέναντι Μικρασιατικές ακτές αλλά και οι μετακινήσεις μεμονωμένων και μη κατοίκων της Κρήτης κατά τους προηγούμενους αιώνες, άφησαν ένα ξεχωριστό αποτύπωμα στο λαϊκό πολιτισμό τους. Οι χοροί θα μπορούσαμε να πούμε πολύ γενικά, ότι επηρεάστηκαν περισσότερο από την Κρήτη ενώ τα τραγούδια από τη Μικρά Ασία.

Παρόλο που το κάθε νησί δημιούργησε τις δικές του εθμικές, ποιητικές, μουσικές και χορευτικές παραδόσεις, η συχνή επικοινωνία στα νεότερα χρόνια των περιφερόμενων τραγουδιστών και οργανοπαικτών καθώς και η δισκογραφική παραγωγή, ανακάτεψαν αρκετά τις τοπικές παραδόσεις έτσι ώστε σήμερα να αναφερόμαστε σε πολλές μελωδίες και τραγούδια που θεωρούνται κοινά, την ίδια στιγμή, που, βεβαίως, το κάθε νησί εξακολουθεί, και μάλιστα πολύ έντονα, να εμφανίζει ιδιαιτερότητες.

3. Μουσική και Μουσικοί

Οι πρώτες καταγραφές από τις οποίες μπορεί ν' αντλήσει κανείς στοιχεία για τη Λέρο ξεκινούν μετά τα μέσα του 19^{ου} αι., κατά κύριο λόγο, από περιηγητές. Το πρώτο σύγγραμμα που αναφέρεται αποκλειστικά στη Λέρο είναι το βιβλίο του Διονυσίου Ι. Οικονομόπουλου «Ιατρού εν Καΐρω» με τον τίτλο ΛΕΡΙΑΚΑ (ΗΤΟΙ ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΡΟΥ), «συνταχθέντα μεν κατά παραγγελίαν της εν Καΐρω Επιτροπής της Αδελφότητας των εν Αιγύπτω Λερίων, εκδιδόμενα δε φιλοτίμω δαπάνη του διαπρεπούς Λερίου κυρίου ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΤΣΙΓΑΔΑ, εκ της τυπογραφίας της βασιλικής αυλής ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΙΓΓΛΕΣΗ, 1888». Το βιβλίο αυτό που επανεκδόθηκε το 2002 από τον Μορφωτικό Πολιτιστικό Σύλλογο Νέων Λέρου «Η ΑΡΤΕΜΗ» και το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λέρου, εκτός από ιστορικά στοιχεία, περιλαμβάνει λεξικό, ήθη, έθιμα, μοιρολόγια, τοπωνύμια, φυτολόγιο, ασχολίες των κατοίκων και ένα μοναδικό γενεανθολόγιο. Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά τους χορούς, τα τραγούδια, τα μουσικά όργανα και γενικότερα τα γλέντια και τους γάμους βρίσκουμε στα κείμενα αυτά πάρα πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία, που, σε συνδυασμό με νεότερα κείμενα του 20^{ου} αιώνα, μας δίνουν την ευκαιρία να αποκομίσουμε μια αρκετά ολοκληρωμένη εικόνα για τη μουσικοχορευτική παράδοση της Λέρου.

Η πρώτη επιτόπια μουσικολογική καταγραφή - έρευνα γίνεται στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '30 από τον S. Baud - Bony, ο οποίος όμως δυστυχώς κατέγραψε μόνο 11 μελωδίες από τον Μανώλη Σκουμπουρδή, τυφλό βιολιτζή της εποχής, που για λόγους συντομίας, δεν θα μπορούσαμε να αναφέρουμε σε αυτό το κείμενο.

Η επόμενη περίοδος κατά την οποία καταγράφονται (στη δισκογραφία πλέον) τραγούδια και χοροί της Λέρου, ξεκινά στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Την περίοδο αυτή ο Σταμάτης Χατζηδάκης, σαντουριέρης κατά κύριο λόγο, αλλά και βιολιτζής (ο οποίος βρέθηκε στην Αμοργό, δραπέτης με μια βάρκα κάνοντας κουπί, αφού διώχτηκε από τη Λέρο για θρησκευτικά ζητήματα, για τα οποία καταδικάστηκε από τους Ιταλούς, κουβαλώντας μοναδικό αντικείμενο μαζί του το σαντούρι του), μαζί με τη γυναίκα του Άννα (που έφτασε αργότερα στον Πειραιά) συνεργάζονται με το Σίμωνα Καρρά και τη Δόρα Στράτου καταγράφοντας αρκετούς σκοπούς της Λέρου. Στη συνέχεια ο «Ομιλος Χατζηδάκης», όπως ονομάστηκε, σε συνεργασία με τον Βασίλη Καραντάνη, σπουδαίο Λεριό βιολιτζή, αρχίζουν να ηχογραφούν τα πρώτα Λέρικα και άλλα δωδεκανησιακά τραγούδια. Δεσπόζουσες μορφές στις ηχογραφήσεις αυτές ήταν η Άννα Χατζηδάκη (μικρασιατικής καταγωγής) και η κόρη τους Αιμιλία Χατζηδάκη, της οποίας οι ερμηνείες θεωρούνται από όλους, μέχρι και σήμερα, μοναδικές ενώ λίγο αργότερα ακολούθησε η νεότερη κόρη τους Δικαία.

Η επαφή της οικογένειας Χατζηδάκη με τον Σίμωνα Καρρά και τη Δόρα Στράτου, από τη μια (κατά την άποψη του γράφοντος) βοήθησαν στη διάσωση και προβολή μέρους της μουσικής παράδοσης του νησιού από την άλλη όμως έκαναν «κακό» διότι αυτοί οι δυο σπουδαίοι εργάτες της ελληνικής παράδοσης, αρκέστηκαν σε ότι πήραν από αυτή τη συνεργασία και δεν προέβησαν σε επιτόπια έρευνα, με αποτέλεσμα πολλές μελωδίες με το πέρασμα των χρόνων να χαθούν καθόσον δεν έγινε καμία άλλη προσπάθεια καταγραφής έως τη δεκαετία του '90 όπου παρουσιάστηκαν σ' ένα διπλό cd έκδοσης του συλλόγου «Η ΑΡΤΕΜΗ» τα περισσότερα ακούσματα που βρέθηκαν μετά από έρευνα του γράφοντος, ενώ κάποια παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο cd που συνοδεύει αυτό το τεύχος του περιοδικού ΧΟΡΕΥΩ.

Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για τη λέρικη μουσικοχορευτική παράδοση ήταν και παραμένει: το τραγούδι. (Ποιος δεν έχει τραγουδήσει ή έστω ακούσει το χαβά του Προύζου) «ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ», του γαμπρού «ΜΕΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ» κ.λ.π.. Μπορούμε ανεπιφύλακτα να πούμε ότι τα δύο αυτά Λέρικα τραγούδια είναι από τα πιο διαδεδομένα του Αιγαίου πελάγους.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τραγούδια της Λέρου είναι οι χαβάδες. Πρόκειται για καθιστικά, αργόσυρτα, τραγούδια, τα οποία χαίρουν ιδιαίτερης εκτίμησης από τους ντόπιους γλεντιστάδες, οι οποίοι συναγωνίζονται μάλιστα στην καλλιφωνία και στην στιχοπλοκή.

4. Μουσικά όργανα

Τα μουσικά όργανα στη Λέρο ονομάζονται «παιχνίδια», «όργανα» και οι μουσικοί «παιχνιδιάτορες» ή «οργανοπαίκτες».

Σύμφωνα με στοιχεία που έχουν βρεθεί, τα μουσικά όργανα με τα οποία διασκέδαζαν οι κάτοικοι του νησιού μέχρι και τα μισά του 19^{ου} αι., ήταν η τσαμπούνα, η λύρα και μάλλον η στάμνα ως κρουστό. Από την περίοδο αυτή και μετά η χρήση των οργάνων αυτών αρχίζει να υποχωρεί σε σχέση με τα νεότερα: βιολί, σαντούρι, λαούτο αλλά και κλαρίνο (όπως αναφέρει ο Οικονομόπουλος) το οποίο μάλλον δεν άρεσε αρκετά στους ντόπιους με αποτέλεσμα πολύ γρήγορα να πάψει να χρησιμοποιείται. Στα επόμενα χρόνια μέχρι και σήμερα, αρκετά όργανα θα κάνουν την εμφάνισή τους. Το μονό που κατάφερε να ενταχθεί στη Λέρικη ζία για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν το ακορντεόν του οποίου η παρουσία όμως ατόνησε τις τελευταίες δυο δεκαετίες.

Η Λέρος πάντοτε είχε στο δυναμικό της σπουδαίους οργανοπαίκτες. Τα ονόματα των Σταμάτη Χατζηδάκη, Βασίλη Καραντάνη, Αντρίκου Γεωργίου, Θεμιστοκλή Καραντάνη, Μανόλη και Γιωργή Σκουμπουρδή, Μικέ Νταλλαρή, Αριστείδη και Νικόλα Ζώρζου και πολλών άλλων καταγράφονται ανάμεσα σε εκείνα των σπουδαιότερων Δωδεκανησίων μουσικών της εποχής τους. Μερικοί από αυτούς είναι στην κυριολεξία από τους πρώτους που καταγράφουν την μουσική παράδοση της βορείου Δωδεκανήσου.

Σήμερα το νησί διαθέτει αρκετούς νέους μουσικούς για όλα σχεδόν τα όργανα ακόμα και για τη τσαμπούνα που τείνει να χαθεί στα περισσότερα νησιά. Δυστυχώς, όμως, υπάρχουν μουσικά σχήματα στο νησί τα οποία έχουν εντάξει στο δυναμικό τους και ηλεκτρονικά μουσικά όργανα (όπως αρμόνια), αλλοιώνοντας έτσι το μουσικό ηχόχρωμα του τόπου.

5. Χοροί

Ο χορός στη Λέρο είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με οποιαδήποτε μορφή γλεντιού ή οικογενειακής γιορτής. Οι χοροί που όλοι οι Λεριοί ξέρουν να χορεύουν είναι ο ΛΕΡΙΚΟΣ ή ΣΟΥΣΤΑ, το ΡΟΔΙΤΙΚΟ και ο ΣΥΡΤΟΣ. Πέρα από αυτούς βεβαίως υπάρχουν και πολλοί άλλοι όπως η ΣΥΡΜΠΑ, η ΣΚΟΥΠΑ, τα ΕΥΖΩΝΑΚΙΑ, τα ΧΑΝΙΩΤΙΚΑ, τα ΚΑΡΙΩΤΙΚΑ, ο ΑΡΑΠΙΚΟΣ, το ΠΗΠΕΡΙ, η ΣΩΚΙΑΝΗ, ο ΑΙΒΑΛΙΩΤΙΚΟΣ, η ΚΟΥΤΑΛΑ και άλλοι. Οι περισσότεροι από τους ομαδικούς χορούς χορεύονται κυκλικά.

Παρά το ότι τις δεκαετίες του '70 και του '80 παρατηρήθηκε κάμψη στον παραδοσιακό τρόπο γλεντιού, γεγονός που ενισχύθηκε και με την απόφαση του τότε μητροπολίτη Νεκταρίου να μην επιτρέπει τα πανηγύρια στις αυλές των εκκλησιών (που είναι και ο φυσικός τους χώρος), σήμερα, χάρη στις επίμονες προσπάθειες του Μορφωτικού συλλόγου που δραστηριοποιείται στο νησί, σε συνδυασμό με την άρση της απόφασης της μητρόπολης Λέρου από το νέο μητροπολίτη Παΐσιο τα γλέντια έχουν πάρει πλέον την πραγματική τους διάσταση και γίνονται στις πλατείες των συνοικιών του νησιού, ξεκινώντας από την άνοιξη και καταλήγοντας μέχρι το φθινόπωρο, στα οποία οι νέοι του νησιού έχουν την ευκαιρία να γλεντήσουν δίπλα στους παππούδες τους, υπό την

συνοδεία του βιολιού κατά κύριο λόγο, αλλά και της λύρας και της τσαμπούνας πάρα πολύ συχνά. Άλλωστε, πολλές οικογένειες, ακόμα και σήμερα, οργανώνουν γλέντια στα σπίτια τους με αφορμή ονομαστικές εορτές, βαφτίσια, επετείους κ.τ.λ. Ειδικά για τους γάμους, σε αντίθεση με αρκετά μέρη της χώρας μας, λίγοι είναι εκείνου που δεν καταλήγουν σε γλέντι. Τηρούνται με ιδιαίτερη ευλάβεια τα έθιμα καθ' όλη την εβδομάδα που προηγείται του γάμου με τα Παστικά, την γαμήλια πομπή με τη συνοδεία οργάνων κ.τ.λ., ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που πραγματοποιείται και ο Αντίγαμος.

Μοναδική ίσως και άξια αναφοράς είναι η σκωπτική διάθεση των Λεριών στο χορό, κυρίως με τους πολλούς μιμητικούς χορούς αλλά και με τα «ξανάστρεφα» (σκωπτικές μαντινάδες).

6. Παραδοσιακές Φορεσιές Λέρου

6.1 Αντρική Φορεσιά

Περιλαμβάνει:

- 1) Κόκκινος σκούφος με μαύρη ή γαλάζια φούντα.
- 2) Άσπρο πουκάμισο.
- 3) Μαύρο γιλέκο κατά κύριο λόγο (ορισμένες μαρτυρίες αναφέρουν μπλε γιλέκο για τις γιορτές).
- 4) Μαύρη βράκα.
- 5) Ζωνάρι μάλλινο κρεμ χρώματος αρχικά το οποίο αντικαταστάθηκε στη συνέχεια από υφαντό ριγωτό.
- 6) Ποδήματα (μπότες έως το γόνατο από δέρμα κατσικιού-τους δύο τελευταίους αιώνες φορούσαν και σκαρπίνι μαύρο. Σε αυτή την περίπτωση φορούσαν και μαύρο καλτσόν).

6.2 Γυναικεία Φορεσιά

Υπάρχουν δύο τύποι γυναικείας φορεσιάς.

A. Αστική - καλή φορεσιά

Περιλαμβάνει:

- 1) Κεφαλομάντιλο (ο χρωματισμός και το σχέδιο στο μαντίλι εξαρτιόταν από την ηλικία της γυναίκας και τη θέση της οικογενειακή-κοινωνική)
- 2) Αντερί. Άσπρη μακριά πουκαμίσα με δαντέλα ή κέντημα στο μπούστο. Δαντέλα υπήρχε επίσης και στα τελειώματα.
- 3) Καβάδι. Εξωτερικό μακρύ φόρεμα με ανοίγματα στα πλάγια κάτω από το γόνατο καθώς και στα μανίκια με αναδιπλωμένη τη μια άκρη προκειμένου να φαίνονται οι ατραντέδες (δαντέλες).
- 4) Μαντίλι μέσης. Πρόκειται για μεγάλο χρωματιστό μαντίλι που έδενε τριγωνικά στη μέση με τη γωνιά στα πλάγια ή πίσω.
- 5) Λιμπαντές. Πρόκειται για κοντό γιλέκο από ύφασμα ή τσόχα με κοντά κάτω από τον αγκώνα μανίκια, χρυσοκέντητο στις άκρες.

B. Της Αγρότισσας - καθημερινή φορεσιά

Πρόκειται για παρόμοια στολή λιγότερο πλουμισμένη (στα κεντήματα και στις δαντέλες) ραμμένη με φθηνότερα υφάσματα στην οποία το γιλέκο δεν ήταν πάντοτε δεδομένο. Η βασική διαφορά έγκειται στην ύπαρξη Βράκας φτιαγμένης από το ίδιο ύφασμα με το καβάδι το οποίο είναι πιο κοντό προκειμένου να διευκολύνονται στις οικιακές εργασίες και τη δουλειά στα χωράφια. Επίσης θα πρέπει να πούμε ότι στη μέση αντί για μαντίλι φουσούσαν ζωνάρι.

7. Ήθη - Έθιμα - Πανηγύρια

Στη Λέρο οι παραδόσεις διατηρούνται σε ικανοποιητικό επίπεδο θα μπορούσε να πει κανείς. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια χάρη στις προσπάθειες του Μορφωτικού Πολιτιστικού Συλλόγου Νέων Λερού «Η ΑΡΤΕΜΗ» οι νέοι του νησιού έχουν την ευκαιρία να βιώνουν τα ήθη και τα έθιμα συμμετέχοντας και οι ίδιοι στην αναβίωση τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι «ΚΑΜΟΥΤΖΕΛΕΣ» (μασκαράδες) τις αποκριές που περιφέρονται στα σοκάκια και στις γειτονίες «ενοχλώντας» τους περαστικούς και «στολίζοντας» τους με μαντινάδες «ΞΑΝΑΣΤΡΕΦΕΣ». Οι οποίες καυτηριάζουν τη ζωή αυτών στους οποίους απευθύνονται.

«ΤΑ ΚΛΗΜΑΤΑ» είναι ένα έθιμο ίσως μοναδικό. Ενορίτες από κάθε ενορία κατευθύνονται στα αμπέλια της περιοχής τους όπου μαζεύουν τις βέργες από τα κλήματα που μόλις έχουν κλαδευτεί. Αυτά μεταφέρονται στις εκκλησίες υπό τους ήχους ειδικών τραγουδιών όπου με την κατάλληλη επεξεργασία γίνονται καρβουνάκια για τα καντήλια.

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίοδος είναι αυτή του ΠΑΣΧΑ όπου τα έθιμα τηρούνται με ιδιαίτερη ευλάβεια από τους κάτοικους της Λέρου. Την Μεγάλη Πέμπτη νέοι από κάθε ενορία φεύγουν στα βουνά για να μαζέψουν τις «ΛΑΜΠΡΕΣ» (θαμνώδες φυτό με χαρακτηριστική μυρωδιά) το οποίο σκορπίζουν στους δρόμους που θα περάσει ο επιτάφιος. Ο στολισμός του επιτάφιου, το μοιρολόι της Παναγιάς, η περιφορά (ιδιαίτερα στην περιοχή του πλάτανου που συναντώνται τρεις επιτάφιοι μπροστά από το Δημαρχείο), η Ανάσταση με τα εντυπωσιακά βεγγαλικά.

Με πρωτοβουλία του δήμου ή του συλλόγου «ΑΡΤΕΜΙΣ» την καθαρή Δευτέρα και την Πρωτομαγιά πραγματοποιούνται γλέντια στις εξοχές του νησιού με πανλεριακό χαρακτήρα θα μπορούσαμε να πούμε στα οποία κυριαρχούν ο χορός το τραγούδι και τα παραδοσιακά φαγητά.

Η γιορτή του «κλήδονα' κάθε χρόνο στις 23 Ιουνίου παραμονή της γιορτής του αγίου Ιωάννη του Πρόδρομου έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σε αρκετές γειτονίες τα νέα κορίτσια πρωτοστατούν στην πραγματοποίηση του γνωστού σε όλη την Ελλάδα εθίμου. Το κάψιμο των στεφανιών δημιουργεί μεγάλες φωτιές τις οποίες πηδούν νέοι και ηλικιωμένοι για να διώξουν τα κακά της μοίρας τους και να βγουν πιο δυνατοί περνώντας μέσα από τις φλόγες. Σε κάποιες από τις γειτονίες καλούν οργανοπαίκτες και ακολουθεί γλέντι.

26 Ιουλίου παραμονή της Αγίας Παρασκευής ο σύλλογος «Άρτεμις» διοργανώνει γλέντι στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας.

Ο Δεκαπενταύγουστος είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίοδος μια και το νησί κατακλύζεται από τους μετανάστες, οι οποίοι δεν παραλείπουν μετά το προσκύνημα στην Πανάγια του Κάστρου, καθώς φτάνουν στο νησί, να οργανώνουν σπουδαία γλέντια που θυμίζουν, άλλες εποχές. Κορύφωση όλων αυτών των γλεντιών είναι το πανηγύρι της Παναγιάς στις 14 Αυγούστου το οποίο απλώνεται σε όλο το νησί μια και κανένας χώρος δεν είναι δυνατόν να καλύψει τις ανάγκες των χιλιάδων προσκυνητών.

Η φημισμένη γιορτή του Αλωνάρη γίνεται άλλοτε Ιούλιο και άλλοτε Αύγουστο σε ένα παραδοσιακό αλώνι στην άκρη της παραλίας της Γούρνας. Στη γιορτή του Αλωνάρη γίνεται αναπαράσταση του αλωνίσματος με τον παραδοσιακό τρόπο. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας το αλώνι καθαρίζεται υπό τους ήχους παραδοσιακής μουσικής και αρχίζει το γλέντι με τον Αλωνάρη να ανοίγει το χορό.

Η γιορτή της τράτας στα τέλη του Αυγούστου στο Παντέλι δίνει την ευκαιρία στους παρευρισκόμενους να δουν τον παραδοσιακό τρόπο ψαρέματος, να γευθούν ψητά ψαριά, και πολύ κρασί και να χορέψουν μαζί με τους ντόπιους λερικούς χορούς.

Το πανηγύρι του άγιου Φανουρίου στον Ξηρόκαμπο στα τέλη του Αυγούστου καθώς και το πανηγύρι της Αγίας Κιουράς (ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΜΑΜΑΤΡΟΝΑΣ) στις 18 του Οκτώβρη ολοκληρώνουν την περίοδο των πανηγυριών στη Λέρο.

Πραγματικό ενδιαφέρον έχουν τα γλέντια που οργανώνει ο σύλλογος «ΑΡΤΕΜΙΣ» σε γειτονιές του νησιού με την βοήθεια των κατοίκων κάθε χρόνο από τον Απρίλιο έως τον Σεπτέμβριο και στα οποία μπορεί κανείς να ζήσει μοναδικές στιγμές. Πολλοί μουσικοί από όλο το νησί παίρνουν μέρος σε μια άτυπη κόντρα προσπαθώντας να ξεπεράσουν τους εαυτούς τους. Δεκάδες παραδοσιακοί τραγουδιστές κάθε ηλικίας αραδιάζουν κάθε λογής μαντινάδες. Στα γλέντια αυτά παρουσιάζονται χοροί που τείνουν να εξαφανιστούν και που έχουν κατά κύριο λόγο σκωπτικό χαρακτήρα.

Στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς ο σύλλογος «ΑΡΤΕΜΙΣ» σε συνεργασία με τους συλλόγους γονέων των τεσσάρων δημοτικών σχολείων του νησιού οργανώνουν γλέντια στα οποία παιδιά, γονείς και παππούδες γλεντούν υπό τους ήχους των νεαρών κατά κύριο λόγο οργανοπαιχτών, από τους οποίους κάποιοι κάνουν τα πρώτα τους βήματα. Ενώ νεαρά μέλη της «ΑΡΤΕΜΙΣ» τραγουδούν παραδοσιακά τοπικά τραγούδια.

8. Τοπικά τραγούδια

«ΤΟΥ ΠΡΟΥΤΖΟΥ» (ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ)

ΠΟΤΕ ΘΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΠΑΝΙΑ
ΝΑ ΚΑΤΣΩ ΣΤΟ ΤΙΜΟΝΙ
ΝΑ ΔΩ ΤΗΣ ΛΕΡΟΣ ΤΑ ΒΟΥΝΑ
ΝΑ ΜΟΥ ΔΙΑΒΟΥΝ ΟΙ ΠΟΝΟΙ

REFRAIN

ΠΑΕΙ Ο ΠΡΟΥΤΖΟΣ ΝΑ ΦΟΥΝΤΑΡΕΙ
ΚΙ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΔΕ ΣΙΟΥΝΤΑΡΕΙ

ΞΗΜΕΡΩΣΕ Η ΑΝΑΤΟΛΗ
ΜΠΟΥΝΑΤΣΑ ΝΑ ΣΚΟΡΠΙΣΕΙ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ ΠΟΥ ΄ΡΧΕΤΕ
ΝΑ ΤΗΝ ΚΑΛΟΣΩΡΗΣΕΙ.

ΠΑΕΙ Ο ΠΡΟΥΤΖΟΣ ΝΑ ΟΡΤΣΑΡΕΙ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΠΑΕΙ ΤΟ ΚΟΝΤΑΡΙ.

ΦΥΣΑ ΒΟΡΙΑ ΄ΠΟ ΤΑΛΙΝΤΑ
ΝΟΤΙΑ ΄ΠΟ ΤΟ ΠΑΝΤΕΛΙ
ΝΑ ΄ΡΘΟΥΝΕ ΤΑ ΞΕΝΑΚΙΑ ΜΑΣ
ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ.

B. ΤΗΛΟΣ

1. Γεωγραφική Θέση - Ιστορία

Η Τήλος βρίσκεται βορειοδυτικά της Ρόδου μεταξύ Ρόδου και Κω. Έχει συνολική έκταση 64 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό γύρω στους 500 κατοίκους. Υπήρχαν αρκετά χωριά ωστόσο σήμερα μόνο δύο κατοικούνται: το Μεγάλο Χωριό όπου είναι και η πρωτεύουσα του νησιού και τα Λιβιάδια, το σημερινό λιμάνι.

Σύμφωνα με την μυθολογία των Αρχαίων Ελλήνων, ο Τήλος, ο μικρότερος γιος της Αλίας και του Απόλλωνα τον θεό του Ήλιου, συνέλλεξε βότανα από το νησί για να θεραπεύσουν τη μητέρα του από μια σοβαρή ασθένεια. Μετά την ανάρρωσή της, ο Τήλος ίδρυσε έναν ναό στο νησί προς τιμή του Απόλλωνα για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του. Το νησί πήρε τ' όνομά του και με το πέρασμα των αιώνων η Τήλος έγινε διάσημη για τα αρωματικά και θεραπευτικά της βότανα.

Η Τήλος κατοικείται από τη νεολιθική εποχή και έχει να επιδείξει μια αξιόλογη ιστορική διαδρομή. Το νησί κατοίκησαν Κρήτες και Μυκηναίοι. Γύρω στο 1000 π.Χ. ήρθαν στο νησί οι Δωριείς. Το 700 π.Χ. το νησί εποίκησαν Ρόδιοι από τη Λίνδο. Σημαντική ιστορική περίοδος για τη Τήλο ήταν ο 7ος π.Χ. αιώνας. Τότε το νησί ίδρυσε, μαζί με τους Λινδίους, την αποικία Γέλα στη Σικελία. Η περίοδος ακμής του νησιού συνεχίστηκε και την Κλασική εποχή, όπου η Τήλος είχε δικό της νόμισμα και ήταν εμπορική δύναμη της εποχής. Αργότερα η Τήλος ακολούθησε κοινή ιστορική πορεία με την Ρόδο και την Κω. Το 42 π.Χ. το νησί κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους. Το 1310 οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννη που κυριαρχούσαν στη Ρόδο, κατέλαβαν και τη Τήλο. Το 1522 οι Τούρκοι κατέκτησαν το νησί και το 1912 η Τήλος όπως και όλα τα Δωδεκάνησα πέρασε στην κυριαρχία των Ιταλών. Η Τήλος ενσωματώθηκε με την Ελλάδα το 1948.

Το πιο σημαντικό σπήλαιο με οστά των νάνων ελεφάντων σε ολόκληρο τον κόσμο, αποτελεί μια έκπληξη που επιφυλάσσει το μικρό αυτό ήσυχο νησάκι, στους επισκέπτες του. Το 1971, ο καθηγητής Γεωλογίας & Παλαιοντολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Νικόλαος Συμεωνίδης, ξεκίνησε τις ανασκαφές στο σπήλαιο Χαρκαδιό. Περίπου 15.000 απολιθωμένα οστά 40 νάνων ελεφάντων ύψους 1.20-1.50μ., που υπάγονται στο είδος *Palaeoloxodon Antiquus Falconeri*, φαίνεται να ζούσαν στο νησί πριν από 45.000 χρόνια.

2. Ήθη και Έθιμα

Μεγάλες εορτές όπως Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Θεοφάνια, Αποκριές, Καθαρή Δευτέρα, Πάσχα, Δεκαπενταύγουστος κ.α., εορτάζονται επίσης με μεγάλη λαμπρότητα και με παραδοσιακά τοπικά έθιμα, φαγητά και γλυκίσματα.

Κάποια από αυτά είναι η αναπαράσταση του Λαζάρου στην περιοχή «Λουπιές», από τα παιδιά της Τήλου. Ένα αγόρι επιλέγεται να αναπαραστήσει τον Λάζαρο, βάζοντάς το κάτω από κλαδιά δέντρων, ενώ γύρω του τα άλλα παιδιά τραγουδούν το τραγούδι του Λαζάρου. Όταν τα παιδιά τραγουδούν «έβγα έξω Λάζαρέ μου», το αγόρι πρέπει να πεταχτεί έξω διότι όλοι οι υπόλοιποι θα τον καταπλακώσουν. Επίσης τα παιδιά μαζεύουν λουλούδια και φτιάχνουν σταυρούς και μαζεύουν το λεγόμενο κοκκινάδι, μια βαφική ρίζα (Ρουβιά ή βαφική) για να βάψουν τις Πασχαλινές λαμπάδες. Σε κάποιο σπίτι συγκεντρώνονται όλα τα παιδιά του Χωριού, όπου οι μεγάλοι βγάζουν το χρώμα από το φυτό βράζοντάς το και τα παιδιά βάφουν τις λαμπάδες και γράφουν σ' αυτές «Χριστός Ανέστη» ή «Καλό Πάσχα».

Ένα άλλο πασχαλινό έθιμο είναι το κάψιμο του Ιούδα την Κυριακή του Πάσχα, στην εκκλησία της Παναγίας στο Μεγάλο χωριό και στον Άγιο Νικόλαο για τα Λιβάδια. Από νωρίς το μεσημέρι οι κάτοικοι των δύο χωριών φτιάχνουν ένα ομοίωμα χρησιμοποιώντας παλιά ρούχα, παπούτσια και το γεμίζουν με άχυρα, ενώ δεν λείπουν τα μηνύματα που γράφονται επάνω σ' αυτά. Όσο για το κεφάλι συνήθως βάζουν μια νεροκολοκύθα ζωγραφισμένη ενώ δεν λείπουν οι ποικίλες καλλιτεχνικές και ιδιαίτερα αστείες παρεμβάσεις των νέων στην δημιουργία του ομοιώματος, όπου τελικά καίγεται πανηγυρικά.

Στις γιορτές του Πάσχα δεν λείπουν τα έξυπνα και δημιουργικά παιχνίδια των νέων και τα πειράγματα μεταξύ τους με κροτίδες και χιουμοριστικές «μάχες» που ξεκινούν μέσα στην πλατεία του Μεγάλου Χωριού.

Κατά τις αποκριές τα παιδιά με φαντασία και μεράκι, έτοιμα για δράση ντυμένα σε πρωτότυπες καμουζέλες (μασκαράδες), γυρνούν στα σπίτια και τα μαγαζιά του χωριού για να πειράξουν τον κόσμο.

Τέλος, πολλά από τα έθιμα του Γάμου τείνουν να εκλείψουν. Ωστόσο κάποια από αυτά συνεχίζουν να κλέβουν την παράσταση στους παραδοσιακούς γάμους του νησιού. Ένα από τα πιο αστεία και ευχάριστα έθιμα είναι αυτό του ψεύτικου γαμπρού. Σύμφωνα με το έθιμο επιλέγουν έναν φίλο του γαμπρού και τον ντύνουν αστεία. Έπειτα ο ψεύτικος γαμπρός κυνηγάει τη νύφη προσπαθώντας να τη φιλήσει, ενώ οι φίλοι και συγγενείς κάνουν ότι μπορούν για να την προστατέψουν. Ένα έθιμο που δημιουργεί φασαρία, κέφι και αστείο γέλιο σε όλους, είτε συμμετέχουν είτε είναι απλά θεατές και ενθαρρύνουν την σκηνή του ψεύτικου γαμπρού

3. Μουσικά όργανα

Παραδοσιακά μουσικά όργανα για το Μεγάλο Χωριό παλαιότερα αποτελούσαν το βιολί, το λαούτο και το σαντούρι. Ενώ για τα Λιβάδια το βιολί και η λύρα. Σήμερα, πλέον στα πανηγύρια κυριαρχούν το βιολί, η λύρα και το τουμπελέκι.

4. Χοροί της Τήλου

1. Τα γλέντια όλα ξεκινούσαν με «συρτό». Μπροστά το χορό έσερνε το ζευγάρι και όλος ο κόσμος ακολουθούσε.
2. Το «Αποστολικό» όπου χορεύεται με σταυρωτά τα χέρια και σε κύκλο.
3. Η παραδοσιακή «Σούστα» της Τήλου όπου χορεύεται σε κύκλο με τα χέρια σταυρωτά.
4. Ο «Μοναχικός» όπου χορεύεται σε ζευγάρια όπως ο Μπάλος αλλά με τα βήματα της Σούστας.
5. Οι «Καμάρες» όπου χορεύονται τη δεύτερη μέρα του γάμου σε ζευγάρια. Όλα τα ζευγάρια περνάνε από κάτω με βήματα αργά και οι υπόλοιποι τους χτυπούν στη πλάτη. Τραγούδι: «Πέρνα καμάρα σαν περνάς και πάλι ξαναπέρνα».
6. Οι «Μαντινάδες» όπου χορεύονται την παραμονή του γάμου σε ζευγάρια όπως ο Μπάλος. (Εδώ χορεύουν οι συγγενείς).
7. Το «Ειρήνη» όπου χορεύεται μόνο από κοπέλες σε αντικριστές θέσεις (6 κοπέλες από τη μια και 6 από την άλλη πλευρά) και κάνουν βήματα μπρος πίσω.

5. Παραδοσιακές φορεσιές της Τήλου

5.1 Ανδρική φορεσιά

Η Ανδρική καθημερινή φορεσιά αποτελούνταν από τη βράκα που ήταν ύφασμα μαύρο κι έπρεπε να έχει φάρδος 10 πήχες με σούρα, κόκκινο ζωνάρι, πουκάμισο όπου ήταν χρώματος κρεμ και χωρίς γιακά, γιλέκο το οποίο ήταν βελούδο μαύρο από την καθημερινή στο πουκάμισο και το ζωνάρι όπου ήταν άλλου χρώματος καθώς και την βράκα που ήταν πιο γυαλιστερή.

5.2 Γυναικεία φορεσιά

Οι γυναικείες φορεσιές της Τήλου ήταν έξι.

1. Ο Πλαϊμαλος: ήταν η νυφική στολή και η πιο πλούσια στο κέντημα, πιο χοντρή στο ύφασμα, με μακρύτερο μαντήλι από μετάξι και η τσιπίδα (τσιμπίδα) του πιο μεγάλη και καλή.
2. Ο Πούλος: Την φορούσαν στα γλέντια και στις γιορτές με πολλά αλυσίδια στο λαιμό.
3. Το Καραβάτο: Ήταν η φορεσιά για τις Κυριακές, φτιαγμένη με πιο λεπτό ύφασμα.
4. Η Σαϊτιά: διέφερε στο ότι φορούσαν πολλές χάντρες στο λαιμό και όχι αλυσίδια.
5. Το Καθημερινό: Ήταν φορεσιά για κάθε μέρα, φτιαγμένη με πολύ λεπτά υφάσματα.
6. Το Βάστρενο: Φορεσιά για κάθε μέρα κι αυτή.

Οι στολές αποτελούνταν από το εσωτερικό το οποίο ήταν χοντρό ύφασμα από (Δύμιτο), το οποίο έφερναν από την Ανατολή, το εξωτερικό φουστάνι, ένα είδος χασέ λεπτό, η σκούφια η οποία ήταν από κόκκινη τσόχα και από μέσα φοδραρισμένο, ένα μαντήλι από μετάξι και τα υποδήματα (παπούτσια) μπότες ψηλές μέχρι το γόνατο φτιαγμένες από δέρμα ζώου.

Για τις φορεσιές, έπαιρναν το ύφασμα από τα κατσίκια και το ύφαιναν. Έπειτα έπαιρναν τις κλωστές και τις έβαφαν μ' ένα φυτό που ονομαζόταν «Ζαχαρωτό», σπάνιο και φύτρωνε μόνο στην Τήλο.

6. Θρησκευτικά Πανηγύρια και Πολιτιστικές Εκδηλώσεις

Το νησί είναι κυρίως γνωστό για το τριήμερο πανηγύρι της Ιεράς Μονής του Αγίου Παντελεήμονα όπου εορτάζεται στις 27 Ιουλίου και καταφθάνουν στο νησί προσκυνητές απ' όλο τον κόσμο. Γίνεται παραδοσιακό πανηγύρι με ζωντανή παραδοσιακή μουσική και προσφέρεται στο κόσμο κατσικάκι κοκκινιστό με πατάτες και δίπλες με ντόπιο θυμαρίσιο μέλι. Το πανηγύρι ολοκληρώνεται στις 28 Ιουλίου με το χορό της Κούπας στην Πλάζα (πλατεία) της εκκλησίας του Ταξιάρχη (Μιχαήλ Αρχαγγέλου) στο Μεγάλο Χωριό. Παράλληλα οι κάτοικοι των Λιβαδίων γιορτάζουν και στο εκκλησάκι του Αγίου Παντελεήμονα στα Λιβάδια.

Στις 14 Αυγούστου εορτάζει η εκκλησία της Τίμιας Ζώνης στο Μικρό χωριό όπου σερβίρονται νηστίσιμα φαγητά. Στις 23 Αυγούστου εορτάζουν με πανηγύρι τα εννιάμερα της Παναγιάς μετά την κοίμηση της. Η εκκλησία της Παναγιάς της Καμαριανής για το Μεγάλο Χωριό που βρίσκεται στην τοποθεσία «Καμάρι» και η εκκλησία της Παναγιάς της Πολίτισσας στα Λιβάδια. Το πανηγύρι της Παναγιάς της Καμαριανής κρατάει τρεις

μέρες και κλείνει με τον χορό της Κούπας, όπως γίνεται και στο πανηγύρι του Αγίου Παντελεήμονα.

Επίσης εορτάζονται με μικρά γλέντια η εκκλησία του Ταξιάρχη (Μιχαήλ Αρχαγγέλου) στο Μεγάλο Χωριό στις 8 Νοεμβρίου και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στα Λιβάδια στις 6 Δεκεμβρίου. Προσφέρονται παραδοσιακά γλυκά της Τήλου, όπως δίπλες και λουκουμάδες με ντόπιο θυμαρίσιο μέλι καθώς επίσης και άλλα γλυκίσματα.

Στην Τήλο συνηθίζεται να εορτάζονται από τους κατοίκους μικρά οικογενειακά εκκλησάκια με μικρά τοπικά γλέντια με σούβλες και παραδοσιακά γλυκά.

7. Παραδοσιακό τραγούδι

«Η ΕΡΗΝΗ»

- Ερήνη, που ‘σουν το πουρνό, που ‘σουν το μεσημέρι
που ‘σουν το λιοβασίλεμα, νερατζοφιλημένη;
  - Μάνα, νερό δεν είχαμε, μάνα, δίψα την είχα
και πιάνω τ’ αργυρό σταμνί να πιω και να γεμίσω
οπού ‘πια κι απογέμισα και που ‘θελα να φύ(γ)ω,
βρίσκω τον νιόν κ’ εκείτετο στη βρύση κ’ εκοιμάτο
στέκομαι διαλο(γ)ίζουμαι πώς να τον εξυπνήσω.
Πιάνω νερό ραντίζω τον, μαντίλι και σφουγγώ τον.
- Αί! Σήκου, νιέ, να πιείς νερό, να φάς κι αφράτο μήλο,
να μυριστείς βασιλικό ν’ αναστηθεί η ψυχή σου.
  - Δε θέλω ‘γω βασιλικό, μη(δ)έ κι αφράτο μήλο,
μόνο την κόρη που ‘δα χτές στις Λίμνες για τον Κάμπο
ψηλή ‘τον και μελαχρινή, με το λουρί ζωσμένη,
πάνω στον τοίχο ‘κούμπησα για να της κουβεντιάσω.
Επήραν τ’ άστρα το νερό, τα νέφια το πη(γ)άδι,
Πήραν και το μπαρδάκι μου οι νυχτοπαρωρίτες.
Έκατσα κ’ έκλαψα ρημιά και κλάφτηκα με (γ)άλα,
φέραν και το σταμνάκι μου οι νυχτοπαρωρίτες.
Στην στράταν όπου δια(β)αινα, στο δρόμο που περπάτου,
ξελούτσικο μου πάντηξε μέσα στο σταυροδρόμι
κούπα νερό μου ζήτηξε, μα ‘γω νερό δεν είχα,
βεργολυ(γ)ώ τη μέση μου να πιεί που το σταμνί μου,
τα χείλη του ‘τον στο σταμνί, τα μάτια του σ’ εμένα.
  - Πίνε, ξελούτσικο, νερό, κ’ εμέ μη με κοιτάξεις
να σε ρωτήξω να μου πείς πόθε ‘ναι η γενιά σου;
- Η μάνα μου ν’ Αμοργιανή κι ο κύρης μου απ’ τ’ Ανάπλι
Τα δυό μ’ αδέρφια κλήματα, κ’ εγώ καλό σταφύλι.

Σήμερα ο άνθρωπος έχει την ιδέα, πως ελευθερώθηκε από πολλά πράγματα, που τον εμπόδιζαν τάχα να είναι ελεύθερος. Πέταξε λοιπόν από πάνω του μαζί με όλα τ' άλλα και την παράδοση και βρέθηκε σε ένα χάος. Αυτό το χάος το ονόμασε ελευθερία.

«**Παράδοση** δεν είναι σώριασμα νεκρών θησαυρών, μορφών απαρχαιωμένο, ένα πνευματικό μουσείο για ευλαβείς ή βέβηλους επισκέπτες. Παράδοση θα πει ζωή. Αλλά ζωή με συνέχεια, με συνέπεια, με ειρμό...»

Πολιτισμός δεν είναι μόνο κοινότητα σκέψης, αίσθησης και θέληση, παρά και βάση για να υψωθεί επάνω το ανώτερο είδος των ανθρώπων, οι εξαιρετικοί ανθοί, οι μεγάλοι άντρες σε κάθε λογής ανθρώπινη ικανότητα. Έχει την αξιοσύνη ο πολιτισμός να πλάσει τους εξαιρετικούς ανθρώπους, που περιέχουν και αντιπροσωπεύουν όλες τις ιδιότητες και ικανότητες του πολιτισμού και του έθνους, που τους εγέννησε.

Κράτησε λοιπόν τη δημοτική σου παράδοση για να βλέπεις πρόσωπο με πρόσωπο γυμνή την ψυχή σου. Έπειτα καλλιεργώντας αυτήν την παράδοση και ανεβαίνοντας κατά τις ρίζες της και προσέχοντας και τη γύρω σου φύση, θα προβλέψεις τους δρόμους που δύνασαι ν' ανοίξεις, τον πολιτισμό που μπορεί, με το Έθνος να δημιουργήσεις

Πήγαινε λοιπόν στα δημοτικά τραγούδια, στη δημοτική τέχνη και στη χωριάτικη και τη λαϊκή ζωή για να βρεις τη γλώσσα σου και την ψυχή σου και μ' αυτά τα εφόδια, αν έχεις ορμή μέσα σου και φύσημα, θα πλάσης ότι θέλεις, παράδοση και πολιτισμό και αλήθεια και φιλοσοφία.

Είναι χρέος να μελετήσεις τη παράδοση, γιατί είναι δική σου, και δεν έχεις τίποτε άλλο τόσο πολύτιμο. Από αυτήν θα μάθεις από πού έρχεσαι, που πρέπει να πας. Και όταν μάθεις αυτά θα είσαι **άνθρωπος**.

